

V. 21
55893

46.

KELLER
CVET NAŠE
VASI

JOURNAL OF THE

LJUDSKA KNJIŽNICA 46

Paul Koller

Cvet naše vasi

1932

JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA V LJUBLJANI

Cvet naše vasi. 1

Paul Keller

Cvet naše vasi

1932

JUGOSLOVANSKA KNJIGARNA V LJUBLJANI

Paul Keller

Čeol naše dazi

711558/93/e

030006443

Prejeto od urada
za upravljanje imovine
upornikov

PREVEDLA MARIJA KMETOVA
VSE PRAVICE PRIDRŽANE

1.

Ob gorenjem teku dotoka neke velike reke je vas, ki se imenuje Loka. Če jo hočeš peš prehoditi, potrebuješ dobro uro za to. Na desni in levi je gričevje, skoraj do vrha polno njiv, vmes so gozdiči in travniki. V dolini se vije ob ravni poti vsa vijugasta reka. Vse hiše so postavljene malo više na obronku, to pa zaradi povodnji, ki ob nevihtah in ko se taja sneg zmeraj ograža dolino. Kadar kovač, ki biva zdaj tudi na rebri, malo preveč pogleda v kozarček, zmeraj z milim glasom pripoveduje, kako mu je »ona« (pri tem misli na reko), ugrabila njegovo lepo kovačijo. Le naklo mu je pustila, tega ta »mrha« le ni mogla požreti — a sicer je vzela vse, vse! S hriba je moral nemo gledati, kako mu je vse njegovo imetje splavalo po vodi. Najbolj mu je bilo žal njegove lepe stenske ure s kukavico. Ko je bila že daleč sredi vode, je še trikrat prav milo zakukala. In če mu tedaj kdo oporeka, češ, da je zakukala pač kaka živa kukavica v gozdu, se kovač razhudi in zatrjuje, da on pač pozna glas svoje ure, ki je kukala tako, ko nobena kukavica na vsem svetu ne. Da je bila ta ura sploh nekaj čudovitega. Vse njegove reči so ljudje spodaj v Medvedjeku z grabljami izvlekli iz reke. So dejali ti ničvredneži, da je to obča last. Pa gre vendarle ob nedeljah večkrat čez Medvedjek in poslušaj, ali se ne bo kje oglasila njegova ura s kukavico. O, ko bi kje dobil svojo uro — tedaj so šteti dnevi tistemu grabežu, ki jo je vzel! Nato popije kovač ves v težkih mislih še šilce ali dva in gre domov in ondi ko za stavo udarja na nakovalo in vriska: »Tebe pa le ni mogla odnesti ta zverina, tebe pa le ni mogel noben pobalinski Medveščan potegniti iz vode. Haha!« Kovač sovraži reko. Kadarkoli gre po mostu, zmeraj pljune čez ograjo vanjo.

Drugi ljudje pa imajo reko radi. Najbolj je všeč otrokom. Zadnji dnevi marca so bili topli, pa je sklenilo desetero fantkov in punčk, da se bodo na poti iz šole izognili trdi poti in rajši brodili po reki, ki je bila prav plitva. Pa so si sezuli čevlje in nogavice in jih stlačili v torbico h katekizmu in zvezku. Voda je bila mrzla ko led in vsi so vzkliknili: »av!« — in nagloma dvignili nožice. Vendar je bilo na vso moč imenitno takole stopati po velikih kamnih, plašiti postrvi in gledati, kako jih majhne, zvedave ribice ščegetajo po nogah. Kuharjevi Kristinci je spodrsnilo in čof! — je sedla na mokro. Ali so se smejali! Le Kristinca se je jokala — saj je imela »zakmašno« obleko — njena mama pa je bila huda!

Boštjanov Tone se je tri minute pred domom splazil iz reke, si najprej z mlivko obdrgnil noge in gležnje, sedel na cestni mejnik in si na to sipo obul nogavice in čevlje. Bilo je 31. marca. Pred svetim Jurijem, to je pred 23. aprilom, pa je bilo strogo prepovedano bos hoditi, kaj šele čofotati po vodi, pa čeprav bi bilo še tako toplo, zakaj »zemlja je bila še strupena«. Po 23. aprilu pa je smel biti vsak bos, dasi bi bilo še tako mrzlo, zakaj »strupa ni bilo več«. To je veljalo za Loko in vso deželo.

Boštjanova domačija je bilo najlepše posestvo čedne, mogočne vasi. Imeli so sto in osemdeset jutrov polja, travnikov in gozdov, sedem konj in poln hlev najlepše živine; gospodarsko poslopje in hlevi so se od beleža tako svetili in so bile njih strehe tako lepo rdeče ko streha lepe, resne hiše. Vsa domačija je bila v najlepšem redu. Vse je bilo točno na svojem mestu. Vsak kmet, ki je videl to posestvo, je občutil nekako spoštovanje — pa tudi zavist — saj sta si občudovanje in zavist tako tesno v zvezi ko siamska dvojčka: čim umrje eden, umrje tudi drugi.

Tone, najmlajši te hiše, je stopil v sobo, zadegal torbico na klop, čepico pa na polico pri oknu. Njegova sestra Mina je karajoče zavrnila to malomarnost in kratko pa ostro dejala: »Torbico na žebelj, čepico na kavelj!«

»Kar daj!« je zagodrnjal fantek.

Ona ga je le ostro pogledala. Pa je fant že obesil torbico na določeni žebelj in čepico na obešalnik tik vrat. Nato ga je Mina prijazno vprašala:

»No, kako je bilo danes v šoli?«

Fant se je namrgodil:

»Če si t a k a z menoj, sploh nič ne povem.« Na to ni dekle, ki je imela približno dva in dvajset let, prav nič odvrnila in je molče dalje krpala neko raztrgano sejačo. Fant je štorkljal po sobi gori in doli, žvižgal, pogledaval skozi okno in bi bil tako rad povedal Mini, »kako je bilo«, pa je bil sam nase preveč hud, ker ga je spet ugnala Mina in jo je moral slušati. Slednjič pa le ni mogel ta vihravi živžav nič več strpeti v jezi.

»Kako je bilo? No — kratko je bilo.«

»Saj vidim, ko je šele deset.«

»Pa veš, Mina, grožno svečano je bilo.«

»Grožno svečano se ne pravi,« ga je zavrnila Mina; »tako se spakujejo le mestne srajce. Pravimo preprosto: svečano.«

»Preprosto svečano je bilo. Najprej smo nekaj zapeli. In veš, Mina, kaj smo zapeli? Tisto: »Pomlad že prišla bo« — ko za kak pogreb.«

Mina ga je začudena pogledala in dejala:

»Tisto ste zapeli? Zakaj pa vendar?«

Fant se je razkoračil pred njo in dejal:

»No, Mina, zdaj pa pozor; zdaj ti bom vse pokazal.«

Sklenil je roke na prsih, nekoliko nagnil glavo in začel s tihim, utrujenim glasom: »Ljubi otroci! Zapeli ste lepo pesemco »Pomlad že prišla bo, ko mene več ne bo ...« Glejte, izprosil sem si to pesem za svoje slovo. Šola mi je bila čez vse na svetu. A »pomlad že prišla bo, ko mene več ne bo« — ne bo v šoli, od katere se zdaj poslavljam. Državna oblast me je upokojila, pa ne zato, ker sem jaz to hotel — ne — zato, ker sem zdaj pač jaz na vrsti. Jaz sem si vse drugače želel. Ne daleč od tu je neko mesto. Ondi je živel v 16. stoletju neki izvrstni učitelj, od milijonov učiteljev najboljši učitelj. Nekoč, ko je bil še ves pri moči, je spričo svojih učencev začutil, da mora

umreti. In razprostrl je roke in vzkliknil: ‚In aliam scholam avocor!‘ In je umrl. Glejte otroci, to kar je ta učitelj dejal ob smrti, pomeni: ‚Odpoklicali so me v drugo šolo!‘ Dotični je imel šestinšestdeset let, ko je umrl; jaz jih imam petinšestdeset. Ali mi ne bi mogli privoščiti še enega leta v šoli? Morda bi mi bil Bog dodelil milost, da bi bil nekoč vzkliknil v šolski sobi: ‚In aliam scholam avocor!‘ Tako pa — so me upokojili.«

›Tak nehaj vendar!« je vzkliknila Mina, ›nehaj, saj ne morem več poslušati!« Pritisnila je glavo na sejačo; saj je ko lastnega očeta ljubila starega učitelja, ki so ga zdaj upokojili.

Fant je sedel na rob mize in gledal, kako je njegova sestra tiho jokala. Potolažiti jo je hotel. ›Ti, Mina, nato je bilo še zmeraj svečano. Župnik je imel govor in je rekel: ›Naš učenik je eden onih učiteljev, o katerih pravi sveto pismo: Svetili se bodo ko zvezde na nebu. In nadzornik mu je pripravil neko odlikovanje. Rečem ti, srebrn orel je bil, ki se je kar tako lesketal!«

Dekle je spet dvignilo glavo:

›Odlikovanje? Kaj je pa rekel učitelj nato?«

›Oh, prav nič ne. Prav narahlo je stresel z glavo. In nato smo mu vsi šolarji in šolarice segli v roko in vsak mu je še nekaj rekel v slovo.«

›Kaj si mu pa ti rekel?«

›Jaz, jaz sem mu rekel: ‚Adijo, gospod učenik! Najvdanejšo zahvalo!‘«

›Bedak!« se je razjezila.

Fant je poskočil z mize in dejal:

›Bedak? Zakaj pa? Take lepe besede, kot je ‚najvdanejšo‘ pač noben človek naše vasi ne spravi skupaj.«

›Bedak si!« je ponovila ona. To se mu je seveda spet zamerilo in ves jezen je sedel na široko polico okna. Čez kakih pet minut je začela Mina:

›Tone, ti moraš biti tudi učitelj ali pa župnik.«

›Ker sem bedak?« se ji je rogal.

›Ne; pač pa zato, ker si vse tako dobessedno in

izlahka zapomniš, da se je kar čuditi, pa še latinske besede — in ker znaš vse tako pravilno povedati.«

»Potem bom pa gledališki igralec.«

»Le kaj si izmisliš, da boš s tako sodrgo v ciganskem vozu romal po svetu!«

»Saj so tudi drugačni igralci, Mina — tam v mestu pa v drugih glavnih mestih sveta. Ti pač ne bivajo v ciganskih vozovih. Le beri v časopisu!«

Na to ni nič odvrnila in se je spet doteknila jedra tega dne.

»No, pa ste potem čisto tiho in vsi žalostni, ker ste izgubili svojega dobrega učitelja, šli počasi domov?«

Fant je huknil v šipo, da se je orosila, in nekaj z nohtom začekal nanjo. Delal se je, ko da ni slišal Mine.

»Če ste šli lepo tiho in žalostno domov?« je ponovila.

»Oh,« je odvrnil fant, »žalostno je že bilo prav zelo, a sonce je tudi prav lepo sijalo.«

Mini se je koj nekaj sumljivo zazdelo in ga je postrani pogledavala.

»Ali si morda bos tekel proti domu?«

»Ne!« je dejal Tone tako mirno, kot bi govoril resnico.

Njena sumnja je bila pa vendarle prevelika. Poskočila je in zgrabila otepajočega se fanta za noge. Nogavice so bile vlažne. Mini se je koj posvetilo. Brž čevlje dol, dol nogavice, iz katerih se je usula mlivka, in močno dekle je tako lopnilo z nogavico fanta krog ušes, da je gotovo sv. Jurij, patron 23. aprila, stal v dalji in smehljaje se dejal: »Zapomnite si moj dan! Pred 23. aprilom ne hodite bos!«

2.

Vstopila je mati, gospodinja. Imela je prilično petdeset let, zavaljena je bila in se je nerodno gugala pri hoji. Navzlic svoji neokretnosti pa je delala ta žena od ranega jutra notri v noč, garala, znašala

skupaj za svojce. Njeno življenje je bilo eno samo samotno izpolnjevanje dolžnosti. Rodila je deset otrok; četvero jih je umrlo v detinski dobi; dve najstarejši hčeri sta se vprav tedaj, ko bi lahko pomagali materi, omožili izven fare; četvero jih je bilo še doma: Lojze, Mina, Bernard in Tone. Ta žena je bila ko veletok: rojena za garanje, določena za samotarsko romanje. Njeno življenje je bilo brez lepot; komaj da je kdaj zvečer uživala na klopi pred hišo mir prirode. Tudi ona je bila nekoč v velikem mestu in je vsa zmedena zrla v pisani, hrumeči metež. Pa jo je bilo strah; oddehnila si je, ko je bila spet doma. In če bi bilo njeno življenje zares ko vožnja po reki, bi jo bil njen mož spremil samo do bližnje gostilne in bi bil ondi ostal. Njo pa bi bil pustil, da bi sama romala in garala naprej. Njen mož je bil vedrega srca, a ljubil je gostilno; kdor pa preveč pije, temu pravi smrt: »Na zdravje!« in zato je umrl, preden mu je bilo pet in štirideset let. Ona je morala iti sama dalje vse do morja.

V hišo je stopil gospodarnik, velik, močan človek, petdeset do šestdeset let star. Bil je rdečerjavega, zagorelega kmečkega obraza in je imel še goste lase, ki so mu komaj začeli siveti. Bolje je bil oblečen ko drugi kmetje, ki so hodili na polje v zakrpanih hlačah.

»Ali ve kdo, kje tiči Lojze? Pred več ko dvema urama sem ga s kobilom poslal h kovaču. Le eno kopyto je bilo treba podkovati; že zdavnaj bi moral biti nazaj. Kobilom potrebujemo.«

»Kobilom potrebuješ, Lojzeta pa ne?« je trpko vprašala gospodinja. Gospodarnik je skomizgnil z rameni.

Tedaj se je oglasil Tone, ki je še zmeraj sedel na polici: »Ko sem bil prejle pod mostom, sem jih videl s kobilom in kovač je pljunil čez ograjo in bi bilo skoraj name padlo.«

»Ko si bil pod mostom?« je vprašala mati.

»Pustite, mati, to sva že odpravila,« je rekla Mina.

»Seveda, z nogavico,« je zagodrnjal fant; »tako sirova je z menoj! Le čakaj, ko bom velik, te bom s celo zalogo nogavic oklofotal.«

Mati ni nobene več rekla. Že zdavnaj se ni več vmešavala v prepire med otroki. Vedela je, da so bili vsi njeni otroci povsem različni, vendar so vsi ljubili mater, dasi vsak na svoj način.

»No,« je dejal gospodarnik, »pa poiščem kobilo, potrebna nam je.« In je odšel.

Tone je sedel na svoji visoki polici ko na kakem razgledišču in je oznanil:

»V krčmo je krenil. Ondi jih bo že dobil — kovača, Lojzeta in kobilo. Vsi bodo pijani razen kobile, ki obgrizava pred hišo trto z lat. A od tega ne bo v rožicah.«

»Molči,« je zaukazala Mina, »tak paglavec si in se v vsako reč vtikaš!«

Fant je spet s hukanjem orosil šipo in je hotel napisati: ‚Mina je neumna‘, a rosa je medtem že izginila. Kaj bi zdaj počel? Mati in Mina sta težkih misli sedeli za mizo. Čez čas je dejala Mina v sejačo: »Lojze se bo zapil!«

»Mina,« je zaječala mati.

Dekle ni odgovorila. Fant je pa že zagledal na cesti svojega tovariša Jokiša, s katerim se je imel še nekaj »poméniti«; vzela je veliki muhalnik in tako oborožen odvihral iz hiše. Obe ženski sta ostali sami.

»Kaj si rekla: zapija se?«

Mati je vprašala s takim trudnim glasom, kakršno je v reki mrmranje valov pred izlivom. V glasu ni bilo ne utripa ne iskre ne življenjske moči. Kakor da od utrujenosti obnemore sredi poti. Ker je Mina molčala in so ji od jeze zardela lica in so se ji modričasto lesketale oči, je dejala mati, braneč svojega otroka:

»Lojze nima očeta. Ženske ne znajo vzgajati razposajenih fantov. Strogosti ni poznal. Jaz tega ne znam!«

Tedaj je dekle odložila šivanje, se z obema rokama oprijela žuljave materine roke in dejala:

»Mati, zakaj nima Lojze očeta, da bi ga spravil na pravo pot? Zakaj se spet ne poročite?«

»Jaz — poročiti...?«

»Da, vile«

Mina je nagloma izbruhnila:

»Jožeta bi vzeli — našega gospodarnika! On vas rad vidi, saj vendar veste! Imenitno zna gospodariti; družino voditi ne more, ker nima pravice za to. Če bi on smel govoriti, bi bil Lojze drugačen. In Tone jih ima tudi za ušesom, da vam povem! Tudi on je potreben očeta, sicer ne bo dobro kanil!«

Mati jo je pogledala.

»Mina, le kako moreš tako govoriti? Saj imaš šele dvajset let! Kako moreš vse razumeti?«

»Zato, ker sem grda,« je dejala, »grda dekleta pa več vedo ko lepa, ker imajo več časa za premišljanje.«

»Saj ti nisi grda!«

Mina je spet prijela za šivanje in mimogrede omenila:

»To pravite pa samo vi, ki ste moja mati, sicer noben človek na svetu ne. Pa to mi je vseeno. Fantje so potrebni trde roke, sicer ne bo nič iz njih.«

Mati je sklenila roke na mizi.

»Saj imaš prav, Mina. Pametna si za svoja leta, zatorej moraš tudi razumeti, da moja roka ni več trda. Pravijo, da imam petdeset let, v resnici sem jih pa že sedemdeset. Za fante je moja roka premehka. Bogu bodi potoženo, da bo s fanti tako, kakor praviš.«

»Poročiti bi se morali,« se je hudovalo dekle, »z Jožetom, da jih bo imel v oblasti.«

Tedaj je pa mati prijela hčer za roko.

»Vidiš, Mina, jaz mislim, da se s teboj lahko pomenim ko z izkušeno žensko. Jože je dober; je častivreden mož. Ko so pred dvanajstimi leti umrli oče, smo bili v dolgovih in gospodarstvo je bilo zavoženo. Pa je prišel Jože. Zdaj imamo malo dolgov in gospodarstvo je dobro.«

»Torej! Kakor pušelje je gospodarstvo in kakor pušelje bi bili lahko naši fantje.«

»Saj — a to ni, kar sem ti hotela reči. To vemo vsi: za vsak novec, ki ga plačamo Jožetu, nam jih pri-gospodari petdeset. A vidiš, ženske, ki se v drugič poroči, bi moralo biti sram.«

Dekle se je začudilo:

»Kako to? To je vendar dovoljeno in ni nečastno.«

»Je. A ženske so pač različne. Jaz sem imela tvojega očeta rada, čeprav ni bil zmeraj tak, kakršen bi moral biti. In če bi se poročila s kom drugim, bi vendar zmeraj mislila nanj in bi me bilo v dno duše sram. Tudi pred vami — otroci.«

Mina je mater debelo pogledala.

»Sram?«

»Da — sram!«

Nenadoma je Mina razumela. Do las je zardela. Razumela je nežno čistost svoje matere. Videla je, da se v tem ženskem srcu razcveta lilija sredi venca nevenov. In kar se ni na Boštjanovini še nikoli zgodilo, se je zgodilo zdaj: otrok je materi poljubil roko.

Kar je bilo potem, ko je mati odšla, ni bilo lepo. Na dvorišču je bil prepir. Gospodarnik Jože je držal kobilo za povodec in Lojze, krepak fant, ga je zmerjal. Mina je stopila na prag.

»Kaj pa je?« je rezko vprašala.

»Jaz sem šel le kobilo iskat. Ker jo potrebujemo,« je mirno odvrnil Jože.

»Osramotil me je,« je kričal Lojze, ki ni bil trezen, »osramotil vpričo ljudi, ker je prišel pome v krčmo. Ali sem jaz sin tega posestva, ali je tistile pobalin?«

Plečati gospodarnik je za nekaj korakov pristopil k vinjenemu Lojzetu.

»Stoj!« je vzkliknila Mina; »Jože, prav si storil, a pusti ga, pojdi rajši na delo. In ti, Lojze, pojdi z menoj v hišo!«

»Še na misel mi ne pride!«

Gospodarnik je odšel s kobilo. Mina je rezko pogledala brata in dejala:

»Kaj? Nočeš z menoj v hišo?«

»Ne. V krčmo grem. Ne dam se sramotiti!«

Tedaj je z neskončnim zaničevanjem dejala Mina:

»Pojdi nazaj v krčmo! In popivaj naprej!«

Vrgla mu je denar pred noge. Oni je divje zarobantil. Dekle je izginila. Fant je sedel na klopi pred

hišo in godrnjal in grozil. S peska se je v soncu bleščal denar vanj.

V sobi je sedela sama Mina. Prisluškovaje si je želela, da bi brat prišel, jo nahrulil zaradi žalitve z denarjem ali bi jo celo pretepel. Toda — ni ga bilo. Mina je še bolj napeto opazovala, kaj da bo. Tedaj — je vstal s klopi. Pokukala je skozi okno. Pa je videla, kako je brat pobral denar in se vračal v krčmo.

»Izgubljen je!« je zaihtela dekle. Sejača je zdrknila pod mizo.

3.

Krog binkošti je prišel Tone iz šole in dejal Mini:

»Ti, Mina, tale Novak je kaj čuden tič!«

»Kdo pa je Novak?«

»No, to je novi učitelj.«

»Pa mu praviš ,tič'?«

Že ga je hotela zuhljati, pa se je Tone s skokom na polico spretno izognil zaušnici.

»Tudi on nam pravi tako. Pravi, da moramo postati tiči — pa ne kakšne šleve. Dobro in hvalevredno je, če človek stopa za voli in konji, a na svetu je še nekaj drugega, kar tudi nekaj velja.«

»Popivanje in kvartanje!« se je oglasilo od mize.

»E — pa že ne! Novak je dejal: prejšnji kmetje so orali, brano vlačili, sejali, mlatili in so — in so...«

»...dosegli sto let!« se je odzvalo od mize.

»Kajpa šel! Kvečjemu da so dosegli to starost z vodenico in so se poneumnili. Saj niso poznali druge zabave ko pijačo in kvartanje. To vse pa bodo zdaj odpravili. Mi, mladi, mi bomo vse spreobrnili.«

»Tako? Kako pa boste to napravili?«

»Takole bomo napravili: prvič smo ustanovili neko društvo.«

»Društvo?«

»Da. Najprej moramo imeti društvo in to društvo mora dobiti svoje ime. ,Tički', je dejal Novak, ,zbirajte svoje precej obilne možgane in se spomnite kakega imena za mladinsko zvezo, v kateri so poglavit-

ne reči zdravje, radost, zmernost, čistost, sport, igra in zabava! Ah, Mina, danes bi se morali zadnjo uro učiti zgodovino, pa je dejal Novak: „In zdaj odložimo zgodovino in mislimo na svojo mladinsko zvezo!“ — Namesto naloge nam je potem naročil, naj položimo svoje misli o imenu v zvezke. — Veš, položimo, je rekel.«

»To je smešno,« se je oglasilo iznad krpanja nogavic.

»Vidiš, tale Novak je dovtipen tič. No — jaz seveda sem tudi napisal svojo reč.«

»Ali mi prebereš?«

Fant je pomislil. Nato je vprašal:

»Pa me ne boš nabunkala? Zares ne?«

»Ne!«

»Reci najprej: prisežem!«

»Rečem: prisežem!«

»Tak zdaj pa!«

Planil je po torbico in vzel zvezek iz nje.

»Posluh, Mina! Pa se nikar ne šobi, če ti ne bo všeč. Saj ne more biti vse prav in tudi vedel nisem, kakšno društvo naj bi bilo to — ali nabožno ali prosvetno. Najprej sem napisal: „Alojzijevo društvo“.«

»To je lepo!« je dejala Mina.

»Seveda je lepo, to je potrdil tudi Novak. A za telovadbo in zabave ni, je dejal.«

»No — beri dalje svoje naslove!«

»Torej: „Veselo potovanje“, „Kikiriki“, „Mi bomo že!“ —

»Kako?« ga je prekinila sestra. „Mi bomo že“ — to vendar ni ime za društvo. To je bilo kaj neumno.«

»Nikar ne delaj šobe — saj gre še naprej! Ti me ne razumeš, Mina! Tak naprej: „Ven v naravo!“, „Vendar enkrat!“, „Piši me v uho, šola!“

Mina se je grozeče dvignila.

»Fant, ali si res napisal „Piši me v uho, šola!“?«

»Seveda sem,« se je lagodno odzvalo s police.

»Novaka je kar oslovski kašelj dušil, ko nam je to bral. No — in drugo, kar sem še napisal o naslovih, so same čenče.«

»Pa tvoja pravila?«

»Eh, ta so pa kratka. Veš, Mina, pri pravilih so zmeraj paragrafi.«

»Vem, vem.«

»Tak — posluh!« Spet je bral iz zvezka:

»Paragraf prvi: Pijančevanje je prepovedano.

Paragraf drugi: Kvartanje tudi.

Paragraf tretji: Kaja tudi.

Paragraf četrti: Z dekleti se ne bomo pajdašili.«

»Zakaj ne?« ga je Mina prekinila.

»Punice so za nič!« ji je odvrnil.

»In paragraf peti: Kdor ni pogumen, ni mož.

Paragraf šesti: Kdor nič nima, plačajo drugi zanj. — Taka je bila moja naloga.«

Mina ni več šivala; gledala je brata, ki je zaprl zvezek.

»No — in kaj je dejal učitelj na to?«

»Ah — Mina! Objel me je in me poljubil na čelo. Prav sitno mi je bilo. Nato smo glasovali.«

»Kaj so pa drugi napisali?«

»Eh — kar takele: ‚Vijolica‘ in ‚Na potok!‘ in ‚Društvo tovarišev‘. Večina ni ničesar napisala. Ti morajo za kazen desetkrat napisati poštevanko šteвила sedem.«

»In kaj je bilo potem?«

Fant je vstal in pokleknil na polico.

»Imenitno je bilo. Veš, kateri naslov so izbrali? — Mojega! ‚Mi bomo že —‘ — veš, s pomišljajem! Za pomišljajem si namreč more vsak misliti, kar si hoče. Jaz sem si mislil: ‚Mi bomo že naklestili Medvedčane‘, a Novak je navrgel debel ocvirk in dejal: ‚Mi bomo že boljši rod vzgojili‘. Kaj je rod, ne vem — in kaj vzgojili tudi ne. Pa kaj — moj naslov so si izbrali. In tudi vsa moja pravila. Le to je pripomnil Novak, da jih bo malo opilil in tudi črtal ‚že‘ v mojem naslovu; društvu je ime ‚Mi bomo!‘«

Poskočil je s police.

»Ali se zavedaš, Mina, kdo stoji pred teboj? Drugi predsednik mladinske zveze ‚Mi bomo!‘. Prvi predsednik je seveda Novak.«

Zardelih lic je Mina pristopila k bratu, ki se ji je izmikal.

»Ti, če mi daš zdajle zaušnico, imaš krivo prisego na vesti; prisegla si mi.«

Mini je toplota sijala iz oči in rekla je: »Saj te ne bom udarila, ko je bilo vse tako lepo. Poljubila te bom.«

»Poljubila?« je neverno vprašal fant. »Nak, danes me je že nekdo poljubil in v mojih paragrafih stoji: S punicami se ne bomo pajdašili!«

Izmuznil se je skozi vrata.

Mina je dolgo sedela za mizo, nato je šla po mater, ki je delala na vrtu. Povabila jo je na kamnito klop pod češnjo in rekla: »Mati, nič več nismo potrebni vaše trde roke. Tudi Jožeta nismo več potrebni. Vse bomo sami napravili!«

»Kdo bo napravil?«

»Tone in jaz. Tone bo nekoč dober in močan človek. Midva bova napravila!«

»Tone je najbolj divji od vseh mojih otrok!«

»Je že res, pa ga bomo obrzdali. Krasen človek bo to.«

»Bog te usliši!«

Mati je hotela spet na delo, a Mina jo je zadržala, rekoč: »Ne, mati, ni prav, da toliko delate — in tudi potrebno ni. Ostanite še malce pri meni. Govoriti moram še z vami. Večkrat se morava kaj pomeniti, zakaj krog nas se godijo velike, resne stvari. Rada bi vas nekaj vprašala, mati; pa se nikar ne prestrašite in me tudi ne razumite napak. Mati, ali ste že napravili oporoko?«

Žena se je prestrašila.

»Oporoko? Kaj misliš, da — da je že tako daleč z menoj?«

»Ne, o ne, mati, jaz mislim, da boste živeli še trideset in več let. A že zadnjič sem spet nekje brala: 'Vsak pameten človek določi vse potrebno o svojem imetju'.«

Mati je sklenila roke na modrem predpasniku. »Najstarejši dve sta izplačani; prejeli sta očetov in

materin delež. Zahtevali sta to, ker bi sicer njuna moža ne mogla kupiti svojih posestev. Tedaj smo se morali močno zadolžiti, še zdaj odplačujemo ta dolg. In ko bom nekoč zatisnila oči, bo pač posestvo vaše: tvoje, Lojzetovo, Bernardovo in Tonetovo.«

»Ne, mati, to ni nič. Lojze, kot najstarejši, bi zahteval posestvo zase. Nas ostale tri bi pač izplačal, a mi bi morali iti z doma. In zadolžil bi se in čez nekaj časa bi prišla Boštjanovina v tuje roke. To se pa ne sme zgoditi.«

»Kako bi pa?« je vprašala utrujena mati.

»Oporoko morate napraviti. In takole zapisati: Lojze dobi svojo doto in ničesar drugega in ne sme ostati na Boštjanovini. Posestvo naj podeduje Tone. Bernard naj dobi svoj delež. Mini ni treba denarja, pač pa naj ima pravico do smrti bivati na Boštjanovini, kjer naj prejema hrano in obleko. Zato pa mora pomagati Tonetu in naj bo plačana za to po sto dinarjev na mesec.«

»Tako si pa razdedinjena!«

»Ne potrebujem več, kakor sem rekla.«

»Pa če se omožiš, kaj ti bo dejal tvoj mož?«

»Nikoli se ne bom poročila, mati, ker bi dobila le takega moža, ki bi me vzel radi dote. Za ljubezen sem preveč grda.«

»Pa si velika in močna.«

»Ah, mati, le moške vprašajte, kaj jim je za velikost in moč! Nič! Kvečjemu prija to kakemu skopuhu, ki potrebuje poceni deklo. Ne, ne, s tem ne bo nič; si bom že sama uredila. Preudarite, mati, nato se spet pomeniva; moj svet je dober!«

Nalahko je pobožala mater po laseh in odšla. Na koncu vrta pa je zašustelo v hrastu nad njo: »Zakaj se huduješ, ker si velika in močna? Mene poglej! Ali nisem lep, čeprav sem močan, velik in grčav, hrapav in ves zavaljen? Ali misliš, da bi zamenjal s kako občutljivo brezo ali mehkužno lipo?«

Mina ni občutila tolažbe, dasi je nekoliko obstala pod hrastom. V hiši se je pogledala v malo zrcalo. Res da je bilo njeno telo visoko in ravno, a bila je neokretna in brez miline. Oči so bile za las preveč

narazen, nos je bil za spoznanje prevelik, brada je bila za pičico prešilasta in usta so bila za malenkost preširoka. In iz teh malenkosti je nastala skupna vsota, ki je za žensko zmeraj strahotna: „Grda si“!

4.

»Danes pride Novak k nam!« je dejal Tone Mini.

»Kdo?«

»No, Novak, naš novi učenik.«

»Gospod učitelj Novak se reče! Jaz te bom že naučila spoštovati svojega učitelja.«

»Ti? Saj ga še ne poznaš ne! In Novaku ni treba nobenega spoštovanja, on doseže vse tudi brez spoštovanja.«

»No, potem je pa vaša šola hudo imenitna.«

»Pa še kako! Vse se dá kar samo od sebe in zlahka naučiti. Kar bojimo se počitnic.«

Mina se je zasmejala.

»Počitnic se bojite! No, to je pa nekaj novega. Kaj niste nič tepeni?«

»O, pa še več ko prej! A Novak sam nikoli ne tepe. Mi tepemo! Novak samo določi: ta nima naloge, oni je motil pouk, ta je zvezek popackal, oni je lagal. Nato se med odmorom posvetujemo — in nato padajo bunke. Novak se pa stran obrne. Vidiš, Mina, to se pravi: ljudski sod in samouprava!«

»To je pa pravcata menažerija. Kaj si ti tudi eden častnih odbornikov?«

»Jaz te bom že ‚pomenežaril‘, le čakaj! Seveda sem skoraj zmeraj v častnem odboru. Samo pred večerašnjim sem bil delikvent.«

»Kaj je pa to?«

»Delikvent je tisti, ki dobi batine. Ti tiči so mi jih dali pet na zadnjo plat. Kuštrin je bil za rablja. O, fant, fant, kakšen boš ti, ko te dobim v pest!«

»Kaj si pa zagrešil?«

»Nič! Mislil sem si, ‚kar se ljubi, se rado puli‘, pa sem vteknil Novaku šopek šmarnic v tintnik. Najprej se je malo zasmel, nato ni mogel pisati, potem

je vzel šopek iz tintnika in si popackal mizo, potem je bila tinta polna muck in je moral tinto izliti in posodico pomiti in iznova napolniti in potem je Novak vprašal, ali je to prav, kar sem naredil. Pa je ves razred navdušeno zatulil: „Ne!“. In v odmoru so mi s petimi debelimi bunkami strojili kožo. Novak se je stran obrnil. Svoj živ dan mu ne ponesem več šmarnic. Pa je le imeniten človek.«

»Kaj bi pa rad pri nas?«

»Veš, zaradi drugega predsednika v društvu pride. S tem morajo mati soglašati. Je res neumno, za vsako reč, ki jo hoče kak fant napraviti, morajo mati pokimati z glavo. Kakor da ne bi šlo brez tega!«

»Res, res, vam otrokom slaba prede!« je smehljaje se dejala Mina.

»Pa še kako!« je potrdil Tone. »Le v šoli je prijetno, ondi se nam blesti tako zvana jutranja zarja svóbode!«

Popoldne je prišel učitelj Novak. Ko je mati slišala, da prihaja, je naglo odkoračila po stopnicah.

»Ostanite vendar,« je zavpil Tone, »saj bo koj tu! Ostanite, no!«

Mati je izginila.

»Zdaj se bodo še enkrat počesali in si opasali drug predpasnik,« si je mislil Tone.

Novak, ki je vstopil v sobo, kjer je bila Mina, je bil visok, šestindvajsetleten mož, utrjenih mišic, svežega, čeprav ne vprav lepega obraza in krasnih, bujnih las. Bil je v sportni obleki in brez klobuka. Nalahno se je priklonil Mini in vprašal, ali bi za trenutek mogel govoriti z materjo. Namesto Mine se je oglasil Tone:

»Ko so vas videli mati prihajati, so odvihrali gori po stopnicah. Zdaj se radi vas še enkrat češejo.«

»Ven!« je ogorčeno vzkliknila Mina in s prstom pokazala na vrata.

»Ven!« je zavpil tudi Novak, a njegov glas je bil bolj veder ko resen.

Tone je odšel, a se skozi okno spet splazil nazaj in se prisluškovaje skril v kot. Mina je velela učitelju

sesti, zavzdihnila je in začela: »Oh, tale Tone je strašen fant!«

»Res, prav strašen!« je smehljaje pritrdil Novak.

»Pred včerajšnjim je bil v šoli tepen.«

»Aha — ali vam je to povedal?«

»Vse mi pove. Kar je res, je res, odkritosrčen pa je, nikoli se ne zlaže in mi ničesar ne prikriva.«

»To pomeni, gospodična, da je zdrav in nepokvarjen. Prav rad imam fanta.«

»Da bi bil le nekoč pošten, zmožen človek!«

»Kaj vse naj bi bil,« je mislil Tone v kotu.

»Zakaj pa ne bi bil pošten človek?«

Mina je odvrnila potrto:

»Če očeta ni pri hiši, je s fanti težko. Komaj leto je imel Tone, ko so nam oče umrli. Bernardu pa je bilo tri leta.«

»Tone je prav živahen, Bernard pa tih deček, ki gre večkrat h gospodu župniku.«

»Župnik in mati bi rada, da bi bil Bernard duhovnik. Drugo leto pojde v gimnazijo, kar v četrto. Za prve razrede ga pripravljajo gospod župnik.«

»Bržkone ste bili tudi vi, gospodična, v mestni šoli?«

»Da, tri leta.«

Nato je prišla mati. Nerodno in plaho je pozdravila učitelja. Novak ji je povedal o Tonetovi soudeležbi pri nameravani mladinski zvezi. Ne da bi sedla, je odvrnila žena:

»Vprašajte Mino; jaz teh reči nič ne razumem.« Potem mu je dejala, če bi popil čašico kave, in brž odšla v kuhinjo.

»Izmikajo se,« si je dejal Tone v svojem kotu. »Le zakaj so se šli prej počesat?«

Novak se je začel pogovarjati z Mino o mladinski zvezi. Še enkrat ji je razložil smernice zveze in jo vprašal za mnenje.

Pa mu je smehljaje se dejala:

»Zdaj bi pa jaz rekla: vprašajte mater, jaz vendar ne razumem teh reči!«

»Tudi ta se izmika,« si je mislil Tone v kotu. A Mina se ni ,izmikala‘.

»Nikar mi ne zamerite, gospod Novak, marsikaj, kar je v vaši šoli, se mi zdi nenavadno. Seveda sem vse zvedela od Toneta, ta je pa velik bahač in čenča.«

Prisluškovalec v kotu je stisnil pesti in prisegel divje maščevanje.

»Toliko svobode je v vaši šoli.«

»Ali je svoboda kaj slabega?«

»Ne vem, vendar mislim, da se pri fantih izcimi v nesramnost.«

»Žal mi je, da tako rečete, gospodična. Ali je vaš brat Tone nesramen?«

»Je!« je odvrnila Mina.

»Ni!« je zatulilo v kotu.

Oba sta se prestrašila. Tone se je prikazal iz kota.

»Le čakaj, Mina, kaj me tako špecaš! Le čakaj, tistega bahača ti bom že poplašal! Gospod učitelj, nikarte je poslušati! Rajši pojdite v kuhinjo k materi. Pravkar melje kavo in tedaj je zmeraj dobre volje.«

Ker je Mina grozeče vstala, je slutil Tone, da ni varno čakati na nadaljnja razmotrivanja, marveč je bolje, da se s skokom skozi okno odstrani. Spravil se je v kuhinjo, kjer je mati mlela kavo.

Pritoževal se je radi Mine. Dejal je, da ga je koj, ko je učitelj prišel, izgnala iz sobe. Pa da je nato spet malo prilezel skozi okno in lepo vljudno sèdel za omaro. In da je slišal, kako ga je Mina obrekovala in ga učitelju špecala. S psovkami ga je nazivala. In tega ni maral prenašati, pa ga je še enkrat vrgla ven, pa zdaj niti ne, kot se spodobi, skozi vrata, marveč skozi okno. Tega pa on ne dopušča in mati naj se ojunačijo, gredo v sobo in naj s pestjo udarijo po mizi in rečejo: »Strela božja, kdo je gospodar te hiše? Jaz! Mina, prepovem ti, da rečeš o mojem sinu Tonetu, da je neumen! In pristopil bo kot drugi predsednik k mladinski zvezi .Mi bomo‘ — pa konec besedi! In kdor črhne še kakšno, mu že posvetim!« Mati je plaho, a ljubeče zrla besnega fanta. Navzlic Mini je bil njen ljubljeneec; še pri

prsih ga je imela, ko je oče umrl. S pokopališča je morala tedaj naravnost k zibelki, kjer je vokal lačni malček. Tako svetal spomin v nobeni ženski nikoli ne ugasne. Zato je zdaj nežno pogladila dečka po laseh.

»Ali greste in zaropotate, mati?«

»Tone, kar pustil!« Špet ga je pobožala. Tedaj je odšel Tone na prag in si mislil: »Z materjo ni nič. Bom moral že sam obračunati z Mino.« Med tem je dejala Mina učitelju:

»Ali je bila to svoboda ali nesramnost?«

»Predrznost, drznost, če hočete, nagajivost — v vsem pa mladost.«

»Milo presoimate.«

»Ali je bil vaš učitelj, moj prednik, tako strog?«

»Dober je bil, a tudi strog. Na noben način ni mogel prenesti predrznosti in nagajivosti. Zelo dober učitelj je bil.«

Novak je prikimal in dejal:

»Vem; izvrsten učitelj je bil. Zelo trpi, ker so ga pregnali iz šole.«

»Saj ste mu pustili stanovanje v šoli?«

»Razen ene sobe zase. Več ne potrebujem. Kaj bi z velikim stanovanjem? Še pohištva nimam toliko.«

»Niste iz bogate hiše?«

»Nikakor, gospodična. Še noben bogataš ni bil učitelj. Prej gre kamela skozi uho šivanke ko bogataš v ljudsko šolo. Pa je veliko takih učiteljev, ki so imeli dovolj v glavi za visokošolski studij, pa premalo v očetovi mošnji. Jaz, kot najmlajši od šesterih otrok vdove, sem se izšolal za učitelja iz tega, kar si je mogla pritrpati moja mati, ki je bila postrežnica, in iz tega, kar sta mogla prispevati starejša dva brata od svojega rudarskega in mizarskega zaslužka.«

»To je vse zelo hvalevredno,« je dejala Mina.

»To pa! — A da govorimo spet o vašem starem učitelju, ki ga tako spoštujete — zadnjič me je prosil, naj mu vendar dovolim, da še kako urico poučuje v šoli. — Zgodbe sv. pisma. — Koj sem bil zadovoljen, saj — nebo je visoko, nadzornik daleč, prosta ura pa tako krasna! Lepo jutro je bilo. Sedel sem na vrtu,

da bi popravljaj naloge. Pa nisem dolgo popravljaj. Moral sem poslušati starčka. Pa me je videl in ga torej nisem na skrivaj poslušal. Tudi on me večkrat poslušaj, ko poučujem. Ah, kako lepo je bilo! Govoril je o egiptovskem Jožefu, ko so ga bratje prodali. Kako je to stari mož podajal! Ne ko katehetje — ko pesnik je bil, ko kak prerok! Kako je opisoval gorje prodanega dečka, ko odhaja pisana karavana, kako izginjajo domači hribi in kako deček hrepeneče izteza roke tja, kjer je šotor starega očeta. Živo, lepo, ganljivo je bilo. In potem, ko se je prvičkrat znočilo, kako so se blesteli odsevi taboriščnega ognja po samotni puščavi. Mrzlo je pihal veter v pustinji, mrki trgovec s sužnji je prišel še enkrat, pretipal ude svoje nove robe in preračunaval, ali si bo z njim pridobil sto srebrnikov. Pa se je ujetnik bridko spomnil, da zdaj ni več človek, da je ko domače živinče, blago, ki ga kupiš in spet prodajš. Domovine ni več, očeta ni več, vse je tuje in mrzlo. Le luna na nebu je še zmeraj ista, le ona pozna njegovo bolest in obseva tudi srebrne solze njegovega starega očeta. — Glejte, gospodična, ko je takole govoril stari mož, so se mi zares orosile oči in otrokom bržčas tudi. Ni me sram priznati. Menim, da noben pouk ne more biti boljši, vsaj ne te vrste, da bi človeku tako segel v srce.«

»Izvrsten učitelj je bil,« je dejala Mina.

»Človek bi dejal, da morajo priti iz stare šole takega moža samo prav dobri ljudje.«

Mina je zavzdihnila:

»Tako bi človek menil, res!«

Novak je nadaljeval:

»Potem sem staremu možu iz srca čestital. Dobro mu je delo in prosil me je, naj mu še večkrat prepustim kako urico, kar sem mu rad obljubil. ‚A računstva nikar,‘ je smehljaje se dodal starček, ‚zakaj takih čudovitih nalog, kot je bila ona o brivcu, ki ste jo vi zadnjič nastavili, ne bi mogel dati.‘ Pa je koj skromno pripomnil: ‚Take naloge so dobre, naše v stari šoli niso bile uporabne za življenje.‘

Mini je bilo prijetno pri tem razgovoru.

»Ali bi mi hoteli povedati, kakšna je bila tista naloga o brivcu?«

»Ha,« se je zasmel učitelj, »to sem si sam sestavil. Torej, če vas zanima, takole je bilo: Neki človek v mestu si je mislil: Če hočem biti pravi mestni gospod, se moram vsak dan obriti. Pa je šel vsak dan k brivcu. Za pot tja in za pot nazaj je porabil 10 minut. Če je dotični človek hodil od dvajsetega do sedemdesetega leta takole k brivcu in če računamo delavnik po deset ur, koliko delovnega časa je potratil mož za brivca?«

»Devet sto dni ali približno poltretje leto,« je zadonelo iz kota.

»Lej ga zlomka, že spet je tu!« je osupnil Novak.

»Kje pa si?« je rezko vprašala Mina.

»Za, omaró! Saj ti tako ne bi rešila naloge, pa sem ti jo kar jaz povedal!«

Mina je vstala in se približala omari. Pa je bilo okno odprto — in je bila brez moči. Počasi se je povrnila k mizi. »Gospodična,« je nekam klavrno vprašal Novak, »ali menite, da je postal vaš brat v tej kratki dobi, odkar sem jaz tu, bolj divji — ali kakor pravite vi — bolj nesramen?«

»Saj je bil zmeraj tak ali vsaj predrzen. Zdaj rad hodi v šolo in menim, da je pazljiv, to je pa tudi nekaj vredno.«

»Le malo potrpljenja, gospodična.«

Ko je Tone spet skočil skozi okno, bi bil skoraj treščil v mater, ki je nesla vrč kave v senčnico. Prestrašila se je, mu rekla, da je divjak in mu ukazala, da sporoči gospodu Novaku in Mini, naj prideta na kavo.

»Oh,« je odvrnil Tone, »ta dva se gresta šolo; najprej sta imela zgodbe, zdaj pa računata, še malo, pa bosta kaj zapela.«

»To stori, kar sem ti naročila,« ga je opozorila mati. Tedaj je pristopil Tone k odprtemu oknu in zavpil v sobo:

»Mina, nikoli se ne daj obriti; boš izgubila poltretje leto svojega življenja. Od danes naprej si bom

pustil brado rasti pa tudi lase ko Samson. Prosim, kava čaka v senčnici! Mati vaju pričakujejo!«

Iz previdnosti je nato sklenil Tone, da jo popiha z doma.

Bil je krasen dan konec junija. Lipe so cvetele, tisočero čebel je brenčalo krog njih, vrt je bil v najbujnejšem cvetju. Dehtele so potonike, orlice, lilije, rdeči nageljni in nekaj vrtnic. Hlapci in dekletke so pospravljali seno. Po košnji je nastal v vasi majhen odmor, dokler niso prišli vroči delavniki žetve.

Boštjanka je plaho in boječe sedela za svojo mizo. Menila je, da je omejena in se je zmeraj bala, da ne bi zinila kako neumno. Pa je vpricho tujih ljudi zmeraj molčala. Toda Novak je začel govoriti o gospodarstvu in tedaj se je razživila in prijazno odgovarjala. Novaku je bilo domače v mali družbi. Pa je pokukala glava mladega fanta čez ograjo.

»Kava? Jaz bi tudi — ojej, novi učenik!«

Glava je izginila. To je bil Lojze, ki je prišel pijan domov. Mina je od sramu temno zardela. Novak, ki je vedel, kako je z Lojzetom, se je delal, ko da ni ničesar opazil.

Preden je odšel, mu je rekla Mina, ki je imela od jeze vse solzne oči:

»To je bil moj brat Lojze — eden iz dobre, stare šole. Strašno je!«

»Gospodična,« je milo dejal učitelj, »vsaka družina ima svoj križ. Tudi jaz imam brata, ki se je izgubil, čeprav smo mu vsi pomagali na noge. Upajmo, da bo tudi Lojze še prišel k pameti.«

Mina je obupno zmajala z glavo. Toplo ji je stisnil roko in odšel.

In čudno: oba mlada človeka, ki sta se pravkar spoznala, sta prijazno mislila drug o drugem, sta celo rada in s hvaležnostjo mislila drug na drugega.

Boštjanova Mina je sklenila, da bo sama prevzela vso skrb in težo za družino. Mati je bila že stara, stara dosti več, kot so štela njena leta. Dolga leta vdovstva, veliko dela in skrbi, malo počitka in skoraj nič veselja — to podvoji in potroji leta ženske, ki mora kaj takega vzeti nase. Jože se ni nikoli vmešaval v družinske zadeve in se je brigal le za gospodarstvo.

Tako je prešla vsa skrb za družino v Minine roke. Spet je imela Mina resen razgovor z materjo. Povabila je tudi Jožeta na posvèt. Pa je dejala Mina:

»Resne stvari se godijo krog nas, tako ne gre več dalje, tako Lojze ne bo več delal. To se mora predrugačiti!«

Jože je povetil glavo in je molčal.

Mati je tožila:

»Saj sem Lojzeta že tolikrat prosila — pa on me ne sluša — kaj pa naj počnem? Nimam moči nad njim. Mlad in močan je, jaz pa sem stara in slaba.«

Mina je rekla:

»Zatorej ga mora vladati kdo drugi!«

»Le kdo?«

»Jaz! A za to moram imeti pooblastilo. In to pooblastilo mi morate dati vi, mati!«

Jože je vstal. Razburjen je bil, njegove oči so se nekam zastrmele in dejal je:

»To so družinske zadeve — jaz bom —«

»Ne, Jože, prosim te, ostani; naš najboljši prijatelj si, tvojega sveta smo potrebni.«

»Kakšno pooblastilo pa?« je vprašala mati.

»Pooblastilo, da morem v vašem imenu razpolagati z vso premičnino in nepremičnino. Če bom imela to pooblastilo, bom imela tudi oblast nad Lojzetom. Potem ga bom držala in ugnala. Ali je res, Jože?«

»To je stvar gospodinje.«

»Ali se sme tako nadaljevati, Jože?«

»Ne!«

»Torej! Če ti ni ta moj predlog všeč, pa nam svetuj kaj boljšega!«

Jože je molče skomizgnil z rameni.

»Ali meniš, Jože, da bi mogla tako pooblastilo zlorabljati in zase več vzeti, kot mi pritiče?«

»Ti bi zase še manj vzela ko za druge.«

»Torej! Zakaj pa ne soglašaj z mojim predlogom?«

»Ker me nič ne briga,« je mrko dejal Jože; »to je stvar gospodinje.« In je odšel.

Mati je strmela predse. »Lojze je najstarejši! Kaj bo rekel, če bom vse tebi prepisala?«

»Vseeno je, kaj bo rekel. On nima besede. Poglavitno je, da je v hiši red.«

»Ne morem. In tudi nočem!« je dejala mati.

»No, potem pa bodi, kakor Bog hoče! A tedaj pustite, mati, da grem mirno iz hiše. Saj ste tudi tedaj živeli brez mene, ko sem bila v šoli. Si bom že kaj poiskala zunaj v svetu.«

»Stran pojdeš?« je zaječala mati.

»Da,« je mrko odvrnila Mina. »Ne morem križem rok gledati, kako Lojze sramoti in ugonablja naš dom.«

Istega dne zvečer pa je mati obljubila Mini, da bo ugodila njeni želji.

Prihodnjo nedeljo, kmalu po kosilu je bila zbrana vsa družina v sobi. Jožeta ni bilo, zaman so ga iskali vsepovsod.

Tedaj je povzela mati: »Nekaj resnega moram povedati. Stara sem, ne morem več vsega obvladati. Mina naj odslej vse vodi.«

»Pa denar?« je zinil Lojze; »ali dobi tudi denar ona v roke?«

»Seveda, tudi ves denar; kdor bi kaj potreboval, se mora nanjo obrniti.«

Fant je ves zardel. Besno je udaril na mizo in zavpil:

»To pa že ne! Jaz sem najstarejši, sem dve leti starejši ko ona! Ne bom trpel, da mi bo takale gos ukazovala in mi na prste gledala!«

»Kaj pa misliš napraviti, ko je pa stvar že določena?« je mirno vprašala Mina.

»Vse bom razbil, pa še tebe zraven!«

Mina je bila še zmeraj mirna.

»Ne bi dolgo razbijal; spravili bi te iz hiše.«

Tedaj je bil fant zelen od sovraštva in jeze.

»Kdo — kdo bi me spravil iz hiše?«

»Jaz!«

Glasno se je zasmel.

»Ti? — Ta prava se je oglasila!«

»No, če jaz ne, pa na vse zadnje — orožnik.«

To mu je sapo zaprlo. Nemo je buljil vanjo. Mati, ki je vsa oslabela in ki ji je bilo mučno jedko razpravljanje, je proseče dejala:

»Mina, nikar ne pretiravaj! Mali so zraven.«

»Naj le vse to slišijo! Saj tudi doživljajo slab zglede svojega brata. Saj vedo, da je njih brat pijanec!«

Fant je zavreščal in planil na sestro. Mati je iht zapustila sobo, za njo je izginil Bernard. Tone pa, dasi je imel od strahu solzne oči, je ostal in zakričal: »Pusti jo, Lojze, pusti jo!« Obesil se je na bratov suknič in hotel brata odtrgati od sestre.

Mina se je prestrašila sirovega napada bratovega, vendar se je kmalu zavedela. Močno, jedrnato dekle je kmalu obvladalo potepuškega pijanca. Zgrabila ga je za roke, jih upognila nazaj, da bi se mu bili skoraj zlomili členki in prisilila ga je, da je pokleknil pred njo. Srepa je zrla sopihajočemu bratu v oči. Nekaj trenutkov ga je pustila na kolenih. Nato je rekla:

»Zdaj veš, pri čem da si! Jaz sem dosti močnejša od tebe! Če se boš še kdaj tako daleč spozabil, boš tepen ko pes!«

Spustila ga je. S psokami ji je zagrozil in zbežal iz hiše.

Čez tri dni se je Mina odpeljala z materjo v mesto. Sama je vodila enovprežni koleselj. V mestu sta šli obe k notarju. Ondi je napravila mati oporoko in je izstavila svoji hčeri Mini polnomočno pooblastilo za upravljanje posestva. Vse to je staro ženo zelo razburilo. Mina jo je spravila nazaj v gostilno, jo posadila pred skodelico kave v kot zofe in sama odšla spet v mesto. Šla je v neko banko, opravila še to in ono in potem kupila težko, železno blagajno, ki se je dala z vijaki pritrditi na pod. Molče sta se odpeljali domov. Dolgo se je vlekla pot med jelšami in travniki. Obe sta bili polni težkih misli. Slednjič je izpregovorila mati:

»Torej zdaj sem obračunala z življenjem! Oporoka je narejena! Vse sem tebi prepustila.«

»Ali se kesate, mati?«

»Ne — saj je moralo tako priti. Ti boš gospodarila, Mina.«

Konjiček je počasi stopical po poti. Mina je sedela kraj matere in vodila konja. Med njima je na vozu stala težka, jeklena blagajna in jemala prostor, da je bilo tesno.

»Le zakaj si kupila to železno omaro, Mina? Še nikoli nas ni nihče okradel.«

»Nič se ne ve, kaj še pride.«

»Oh, Mina, kaj morda sumničiš Lojzeta? Res je razbrzdan glede deklet in popiva. Tat pa ni.«

Spustila je vajeti in se obrnila k materi.

»Obvladati ga je treba. Zadnje dolgove, ki jih je napravil v naših treh gostilnah, sem poplačala. Povedala pa sem gostilničarjem, da tudi pare ne dobijo več od nas. Če mu dajo kaj na upanje, bo njih škoda. Rekla sem jim, da naj nikar ne mislijo, da se bojimo sramote. Sramota je, delati nečastne dolgove in dati postopačem na upanje.«

»Hudi bodo nate.«

»Saj so že. A to me nič ne briga. Lojzetu bom dajala po 30 dinarjev na teden. Saj ne zasluži toliko. Te denarje bo zapil ob sobotah, ko jih bo dobil. Nato bo moral biti ves teden trezen, ker mu ne bo

nihče več dal na upanje in mu ne bom dala niti pare več. Včeraj sem mu to tudi povedala.«

»Preveč neusmiljena si z njim.«

»Ne, nisem neusmiljena, a vi ste bili premehki. Pa to se bo spremenilo — pa temeljito.«

Stara žena je tiho ihtela.

»Kaj je bilo dosti dolgov?«

»Da, dosti jih je bilo.«

»Koliko pa?«

»Ne bi rada povedala. Dolgove je bilo treba plačati in plačani so.«

Tako sta prišli domov. Pa se je izkazalo, da je nekdo vlomil v leseno skrinjo, v kateri so imeli Boštjanovi denar spravljene, in pobral ves denar iz nje. V skrinji so našli s svinčnikom popisano listič. Lojze je sporočil, da ne more biti več doma, ker ne more prenašati, da bi mu ukazovala robata, dve leti mlajša ženščina. Da je odšel po svetu in si je vzel tiste borne novce, ki so bili v skrinji, za potne stroške. Ne odpove se pa ničemur; spet se bo povrnil in zahteval kot najstarejši svoje pravice.

Mina je prva odkrila tatvino. Skrinja je bila v gornjih prostorih. Od služinčadi ni nihče opazil vloma. Lojze je bil odšel krog poldneva; neki hlapec mu je z vozičkom peljal kovčeg na kolodvor. Mina je zaprla skrinjo in spravila dleto, s katerim je bilo vlomljeno, nazaj med drugo orodje. Nato je poiskala Jožeta in ga vprašala, ali kaj ve o Lojzetu. Jože je bil tedaj na njivi, ko je zvedel za Lojzetov odhod; koj je sumil, da ni nekaj v redu. Šel je na kolodvor, kjer so mu povedali, da je Lojze vzel vozovnico za v glavno mesto.

»No,« je dejala z mirnim glasom Mina, »pa naj gre, kamor hoče.«

Ko je pa morala povedati materi, kaj se je zgodilo, je zbrala vso svojo moč, da je bila vsaj na videz mirna.

Mater je silno bolela glava in je bila v postelji. Mina je sedela pri njej, ji dajala baldrijanovega čaja in mrzle obkladke. Nato je spet tiho sedela in držala trpečo mater za roko.

»Ali je bilo dosti denarja v skrinji?« je vprašala mati.

»Ne. Pred včerajšnjim ga je bilo dosti — vsa kupnina za vola in dvoje prašičev in vsi prihranki tega četrletja. A včeraj sem poplačala dolgove v gostilnah in vse drugo, česar ne potrebujemo, sem danes naložila v banki. Točno tisoč dinarjev je še bilo.«

»Ali si kaj slutila, Mina?«

»Sem.«

»O Bog — Bog — tat!«

Mina je položila svojo hladno roko na drgetajočo glavo matere in jo prosila, naj nikar več ne govori o tem in naj se pomiri, da bo malo počivala. Mati je umolknila, od utrujenosti je bila tiho. Nato pa je odprla oči in vprašala:

»Mina, v skrinji je bil tudi tvoj zlati križec in zapestnica. Ali je tudi to pobral?«

Mina je nekaj pomišljala, potem je dejala:

»Tudi križec in zapestnico je vzela. A za to ne bo dosti dobil in meni ni za nakit. Bojim se, da bo kmalu nazaj.«

Mati je skoraj četrte ure pretakala solze v blazino. Nato je dejala:

»Mina, upam, da se kmalu povrne ali se vsaj oglasi! Strašno je materi, če ne ve, kje je njen otrok.«
Na to Mina ni odgovorila.

6.

V vasi so bile tri krčme. Največja je bila zraven cerkve, kot je sploh navada, da si stari poganski bog razuzdanosti zmeraj postavi svoj veseli šotor zraven resne hiše krščanskega Boga, kakor tudi bog trgovine, Merkur, prav tam svoje pisano sejmišče. Debeli krčmar se je razgledoval po svojem pozorišču. Vse je bilo v redu. Pod so bili v soboto zvečer lepo po-

ribali in potresli s peskom. Klopi in mize so bile porbrisane, frakeljni in šilca so stala lepo v vrsti, muholovke so bile sveže, kazalci ure pomaknjeni za dvajset minut nazaj, v kuhinji je čakalo petdeset parov klobasic svojih odjemalcev. Sodček piva pa bo nastavil takrat, ko bodo tam v cerkvi zapeli *Dona nobis pacem*. Potem bo maša minila in ljudje bodo prišli.

Še nekaj časa je trajalo sveto opravilo. Krčmar je ogledoval neko podobo, ki je visela na steni. Ondi je bila naslikana rdeča roža in krog rože je stalo v modrih črkah: »Roža cvete, trn bôde; kdor precej plača, ne pozabi časa.« Ta pesniški opomin je zmeraj visel pivcem pred nosom. Kdor ni imel denarja, pa kljub temu ni plačal. Lojze Boštjan je imel dva tisoč pet sto dinarjev dolga v krčmi. Zdaj je bilo vse plačano, kar pa krčmarja ni prav nič veselilo. Boštjanova Mina je bila nenadoma pri njem z denarjem in mu je napravila tako pridigo, kakršne ni zmozel niti župnik na Silvestrov večer. Zagovarjal se je in dejal, da nudi kot dober krčmar gostom vse to, kar naročijo. Nikomur ničesar ne vsiljuje, vendar mora upoštevati želje gostov. Pa je še in še drežnjala vanj. Le kaj si takole punčè upa vpričo častivrednega moža! Slednjič je bila že tako glasna, da je prišla še krčmarica in vprašala, kaj da je vendar.

Nato je Mina vso pridigo še enkrat ponovila in dodala ženi: »Otroke imate; želim, da vam Bog ne kaznuje vaših otrok zaradi grehov vašega moža in ne dopusti, da bi se eden vaših tako izpridil, kot se je naš Lojze pri vas!«

Pa takale! Rajši bi krčmar poslušal celo postno pridigo ali na Silvestrovo, kakor pa da bi prišel še enkrat njej v roke. Pri pridigah v cerkvi, ki so šle krčmarju močno na živce, vendar ni nihče naravnost na človeka kazal in mu prav pod nos take zabrusil, kakršne si je drznila ta punčara.

Najhujše je bilo pa to, da mu je odžrla najboljšega odjemalca. Da ne bo nikoli več plačala kakega dolga! No, bomo videli! Če bo prišel birič, ki grozi, da bo Lojzetu zarubil praznjo obleko, zimsko suknjo

in uro, bodo Boštjanovi že radi plačali. Saj se sicer niti na cesto ne bi upali.

Roža cvete,
trn bode...

Tu je zbodel trn! Ljudi pa še zdaj ni. Župnik je spet predolgo pridigal. Dolge pridige krčmarju zmeraj škodujejo, ker hoče biti za kosilo vsak že doma. Bomo pa uro pomeknili še za deset minut nazaj.

Dolgočasno je bilo. Krčmar si je ogledoval neko drugo podobo na steni: »Stopinje življenja.« Naslikane so bile stopnice navzgor in navzdol. Na vsaki stopnici je stal človek: »10 let, otrok.« — »20 let, mladenič.« — »30 let, mož.« — »40 let, najboljši.« — »50 let, tišina.« — »60 let, staramo se.« — »70 let, starček.« — »80 let, bel ko sneg.« — »90 let, otrokom v posmeh.« — »100 let, milost pri Bogu.« — On jih je imel petdeset. — Tišina! — Že razpada! A pivo je še dišalo, življenje je še dišalo. Za petdesetletnico je prejel razglednico brez podpisa. Tam je bilo zapisano: »Kdor se nič ne izučí, pijačo toči.« To je napisal kak nevoščljivec. Dosti je dosegel. Njegov brat, ravnatelj gimnazije, ki je imel šest otrok, si mora krog božiča zmeraj sposoditi denar pri njem. Pa je brat vendar taka velika živina! Še s sodnim svetnikom se tika.

Boštjanova Mina mu je zagrozila, da bo šla k sodnemu svetniku in naj razglasi njenega brata za pijanca. Če ne bo Lojze drugačen — njej je vseeno! Taka je! Da sodni svetnik že ve, kaj se zgodi s takim krčmarjem, ki da človeku, ki je znan pijanec, en sam kozarec pijače. Mu bo že brata iztrgala iz krempljev, pa naj velja, kar hoče!

Tak ta punica je bila prava sirovina. Z njo ni bilo varno češenj zobati. Lepa reč, če bi nekoč prišel sodni svetnik h gimnazijskemu ravnatelju, rekoč: »Dragi moj, žal mi je, a tvojemu bratu sem moral ukiniti gostilničarsko koncesijo.« Nak, rajši naj Boštjanov Lojze ne pride več! Pa saj ga že pet dni ne vidim. Le kod hodi? Se da ustrahovati od Mine? Božja služba je minila. Zdaj pa le! Krčmar je nastavlil

ogromen sod piva, ga združil z aparatom za ogljikovo kislino, si obrisal roke in zadovoljno dejal: »Naréd!«

Čez deset minut je bila velika soba polna možkih.

Tistim, ki so bili najbolj daleč od doma in bi bili upravičeni malo oteščati se, se je najbolj mudilo. Nagloma so spravili vase par klobasic in čašo piva in odšli po svojih potih. Nekateri so imeli več ko uro hoje navkreber in navzdol. Najdlje so ostali tisti, ki so bili najbolj blizu doma. Niso bili sicer potrebni okrepčila, a imeli so dovolj časa. In kdor ima dovolj časa, ima tudi vzrok za pitje.

Ko je obsedelo le še kakih deset mož krog največje mize v krčmi, je mrko dejal kovač:

»Boštjanovega Lojzeta ni več doma.« Kar planili so z vprašanji nanj, najbolj radoveden je bil pa krčmar.

»Ga ni več tu, ga ni več v Loki,« je rekel kovač z žalostnim glasom, ker je izgubil svojega najboljšega prijatelja in pivskega bratca.

»Ni več zdržal doma; popihal jo je v širni svet!«

»V širni svet,« so ponovili drugi v začudenju in skoraj nekam pobožno.

»Kdo ti je pa to povedal? Odklej ga pa že ni?«

»Včeraj sem zvedel. Pet dni sem ga iskal po vseh treh gostilnah. A ni ga bilo. To pa ni karsibodi. Pa sem šel slednjič k Boštjanovim, da bi zvedel, kako in kaj.«

Kovač je za hip umolknil, potem pa je poskočil, lopnil s pestjo po mizi, da so zažvenketali kozarci in se je njegov lastni prevrnil.

»Jaz ji bom že pokazal! Jaz ji bom že posvetil!«

»Komu pa?«

»Tisti punčari — tisti Mini! Sem šel tja, sem jo vprašal, kje je Lojze, pa mi pravi: ‚Ušel je! V širni svet! Ker ne bi smel z vami, barabami, nič več sedeti v beznicah!‘«

»Beznicah? Beznicah je rekla?« je strupeno vprašal krčmar. »Tožil jo bom.«

»Le, le,« je vzkliknil kovač, »tudi jaz jo bom! Grdo je to! Sem jo vprašal po materi, pa mi pravi:

„Mater ste bolno napravili. Vajeti naše hiše sem pa zdaj ja z vzela v roke!“

»O n a ima vajeti? — No — ta pa zna!«

In začeli so slabo govoriti o Boštjanovi Mini. Vsi so bili mnenja, da je navadna spodlezovalka, ki je zato prepodila najstarejšega brata z doma, ker ji je dišalo posestvo. Mati da je neumna in brez moči, zato jo je prebrisana punčara izlahka dobila v svoje mreže. Lojze je bil pa imeniten človek, zmeraj vesel, zmeraj uslužen, zmeraj nobel. Če je časih rad pogledal v kozarec, križ božji, kaj pa je potem! Lojze je še mlad in je iz take družine, da si lahko kaj privošči. Saj vemo, kakšni so dijaki v mestu pri teh letih. Ti šele pijó, ti! Pa jih za to ne slišijo od očeta in matere, kaj šele, da bi se vtikala v te reči kaka sestra! Mina je pač grda ženska in jezi jo ves svet, ker ne more dobiti nobenega moža. Pa se je spravila na posestvo, češ, se bo že kdo ujel! Splošno so obžalovali Lojzeta. Tedaj je kovač še enkrat poskočil, spet s pestjo udaril po mizi, pri čemer je zdaj prevrnil kozarec svojega sosedu, in zakričal:

»In tudi delo mi je odpovedala! Pa sem dejal, da je treba glede tega govoriti z gospodinjo. Pa mi reče: „Gospodinja sem zdaj jaz in naša kovaška dela bodo odslej narejena v Medvedjeku!“

Spet so lopnili po Boštjanovi Mini. Če je kdo naročal dela, ki so se lahko napravila v domači vasi, kje drugje, se je zdelo vsem zelo krivično.

Kovač se je zatopil spet v žalostne misli. Močno ga je bolelo, da je izgubil delo pri največjem posestvu vse vasi. Pa še to, da bodo zaslužili v Medvedjeku, kjer so po njegovem mnenju bivali sami roparji, ki so mu po oni veliki povodnji ugrabili njegovo lastnino. Popil je dva šilca žganja in bil zmeraj bolj otožen.

Le eden je bil med njimi, ki je tiho in s smehljajem poslušal robantenje in psovanje. To je bil posestnik Jelševnik.

Ko kovač le ni nehal objokovati izgube svojega prijatelja, je pripomnil Jelševnik:

»Zapit je ko kovačeva ura na kukavico. Ali ni še trikrat žalostno zaklical iz daljave: »Na zdravje! Na zdravje! Na zdravje!« In nato je utonil.«

Skoraj bi se bil vnel hud prepir. A Jelševnik ga je preprečil, ker je hitro vstal in šel. Na pragu se je še enkrat obrnil, rekoč:

»Če mi je dovoljeno, da se tudi jaz izrazim o Boštjanovi Mini: Vsa vas ne premore čednejšega človeka!«

7.

Bošjanov Bernard je bil tih, bled fant. Bil je v štirinajstem letu. Težko je prestal otroške bolezni: ošpice, škrlatinko, davico. Nikoli ni imel dobrega teka in večkrat ga je bolela glava. Župnik, že starejši, prijazen gospod, ga je poučeval latinščino. Za veliko noč naj bi Bernard napravil sprejemni izpit za četrto gimnazijo. Časih si je mislil župnik: Fant ne bo zmozel šolanja, telesno je preslaboten za to. In čeprav bo šole dokončal, ne bo nikoli bojevavski pridigar, se ne bo mogel mnogo udejestvovati z duševno brigo, ne bo snoval društev in zidal cerkvá. Morda bo vstopil v kak strog red ali bo živel kot samostanski duhovnik daleč od sveta.

Jasno je, da se drzni, zdravi Tone in nežni, pobožni Bernard nista kaj dobro sporazumela. Zmeraj pa je zmagal Bernard, zakaj živahni deček je junaško napadal, blede se je komaj branil. Tako se pa ni bilo prijetno boriti. Ob takih prilikah je bil Tone glasnejši in glasnejši, Bernard pa zmeraj bolj krotak in tišji, dokler se ni Tone slednjič naveličal in se potepeno splazil s pozorišča. Časih je kar tulil, ker je bil Bernard tako krotak. Navadno je sam sebe preverjal, da Bernarda prav do dna zaničuje, prav zato, ker je taka hinavska šleva. Pa je spet odkril v sebi neko pritajeno spoštovanje do mladega latinca. Tone je imel zdaj dvanajst let. Pa župniku še na misel ni prišlo, da bi njega učil latinsko. »Ti se rajši katekizma uči!« mu je dejal. Zato je bil Tone časih užaljen, češ, da je zapostavljen, vendar je bil tudi vesel,

ker mu ni bilo treba hoditi k »uri« ko bratu. Nekoč je odprl bratovo latinsko knjigo in prebral prvo vajo: »Asia est terra, Europa est terra, Asia et Europa sunt terrae.« To se mu je zdelo kaj lahko. Azijo in Evropo je gladko prevedel, »est« je kar postavil za »je« in za »sunt« je pravilno izsledil »so«. A »terra« mu je delala težkoče. Tone je poznal samo dve podobni besedi: »ter« — katran — in pa »terier« — psiček z belimi in črnimi marogami.« Najbrž pomeni tisti stavek tole: »V Aziji in Evropi so katran in beli psički s črnimi in belimi marogami.« To je povedal bratu in Bernard se je smejal. Prav zares, da se je glasno zasmel, ta potuhnjenec. A je bilo tihemu fantu žal smeha in poučil je brata, da pomeni »terra« zemljo. »Evropa je dežela, Evropa in Azija sta deželi.« Toneta je bilo sram tega katranovega in pasjega prevoda in rajši je zbežal spričo težkoč latinškega jezika.

Nekoč so bili spet ti trije zbrani v sobi: Mina, Bernard in Tone. Pa je vprašal Tone:

»Zakaj se pa ne vpišeš v naše društvo?«

»Nočem.«

»Zakaj ne?«

»Za takega, ki hoče postati duhovnik, ni taka reč.«

»Ali je to župnik rekel?«

»Ne. To si rečem sam.«

»Potem si pa osel!«

Mina ga je pokarala radi žaljivke, vendar je soglašala s Tonetom.

»Glej, Bernard, prav rada bi, da bi vstopil v to društvo. Telovaditi, hoditi na izlete in igrati se zunaj vendar ni pregrešno. Zdravo je.«

»Če hočeš,« je povzel Tone s prijaznejšim glasom, »pa vstopi v kolo starčkov, čeprav imaš šele štirinajst let.«

»Kaj pa je to: kólo starčkov?« je vprašala Mina.

»Imamo troje kólov: otroško kólo — do dvanajstega leta; kólo mož — do šestnajstega leta — in kar je čez, to je kólo starčkov.«

»Ti, seveda, si v kólu mož?«

»Kakopak!«

»Čisto tebi podobno. Kdo je pa iznašel tako duhovito razpredelbo?«

»Jaz! Moj dvanajsti rojstni dan.«

»Kar je razvidno iz razpredelbe.«

Nato je spet dejala Bernardu:

»Zaradi svojega zdravja bi moral sodelovati pri društvu za telovadbo in izlete.«

»To ni zame,« je odvrnil bledi fant.

»Bomo pa tako napravili, da bo zate, ti častitljiva koza, ti,« je vzkliknil Tone. »Ali si morda že župnik? Tepec si, pa niti četrtošolec nisi, pa se delaš tako svetega, da se človeku kar želodec obrača.«

Mina je pogledala Toneta s tistim pogledom, ki ni prenesel nobenega ugovora in je s palcem namignila proti vratom. Tone je izginil.

Otroka sta časih dobila kak denar, na primer za semanjske dni ali če je bilo žegnanje, če je dospel kak vrtiljak v vas in ob podobnih prilikah. Bernard, ki je leto in dan ministriral v cerkvi, je na teden prejemal nekaj plačila za to. Spočetka je deval ta denar v nabiralnik, potem pa je začel hraniti. Od denarja za žegnanje ali druge zabave ni potrošil niti pare. Tako si je sčasoma toliko prihranil, da si je mogel kupiti v mestu neko nabožno knjigo, katera ga je že dolgo vabila iz izložbenega okna s svojim kričočim naslovom. Knjiga je bila mistične vsebine. Vsak dan jo je bral. Zdaj, ko sta bila sama s sestro, je vprašal Bernard:

»Mina, ali ti kaj moliš za Lojzeta?«

Dekle ni nič odgovorilo.

»Jaz opravljam zdaj zanj devetdnevnicu v čast sv. Antonu.«

»To je lepo,« je odvrnila trpko Mina. »A če bi jaz to delala, ne bi nikomur povedala. Samo farizeji se hvalijo s svojimi dobrimi deli.«

Bledo obličje fanta je zalila rdečica.

»To je res; ni prav, da sem ti povedal. Oprosti mi!« —

Mina je imela rada Bernarda ko vse svojce. A ker je bila tako čvrsta in odkrita, se ni mogla poglo-

biti v nežno, življenju tujo pobožnost brata. Medtem ko je vneto gatila nogavico, so ji misli ko čolniček brzele sem in tja in tkale bratov prt življenja.

»Bernard, rada bi kdaj brala tvoje tri knjige.« Spet je Bernard zardel, ker je mislil, da Mina nič ne ve za knjige. Zmeraj je imel skrite, zadnje dni jih je zateknil za tram v senčnici in le na skrivaj jih je bral. Njegovo plaho srce se je balo, da bi drugi smešili te knjige in zaničevali, kar je zanj sveto.

»Nič kaj rad ti ne bi dal knjig, Mina.«

»Saj jih že imam,« je odvrnila. »Veš, tram v senčnici ni varno skrivališče, ker ondi časih prah pobrišem. Danes sem našla tvoje knjige.«

»Ali mi jih boš vrnila?« je strahoma vprašal.

»Najprej jih bom prebrala.«

Tri dni kesneje je Mina naglo stopala po cesti. Nesla je majhen zavojček. Pravkar je bila pri župniku, mu pokazala one tri knjige in ga vprašala, ali ve, da jih je Bernard kupil. Župnik si je ogledal knjige. Dve je poznal po naslovih, a tretjo je prelistal in prebral nekaj strani. Dal jih je nazaj, rekoč:

»Nikoli ne bi Bernardu dovolil branja takih knjig. Nisem nič vedel za to.«

»Sem si mislila,« je hvaležno odvrnila Mina. »Fanta bom že jaz v roke vzela in sežgala te knjige, ki so jih napisali sami taki ljudje, kateri nimajo glave na pravem mestu.«

»Storite to, le storite!« je dejal župnik. »To je za Bernarda ko strup.«

Mina je našla v sobi oba dečka. Bernard se je učil latinske slovnice. Tone je pravkar urezal v mizo svoj monogram T. B. in je zdaj brez dela sedel.

»Ven pojdi, Tone!« mu je rekla Mina.

»Zakaj pa? Saj nisem nič naredil!«

»Tako pojdi ven!«

To je bil tak ukaz, da mu ni bilo moči oporekati. Fant je šel in se glasno hudoval, češ, še takrat ga ven meče, ko »ni prav nič naredil«. Pa se je do-

mislil, da ne bi bilo dobro zanj, če bi Mina pogledala pod mizo in opazila obe črki. In tudi to mu je šlo po glavi, da ima z Bernardom bržkone posebne namene. In ker se je zmeraj živahno zanimal za družinske zadeve, je previdno splezal skozi okno nazaj v sobo in tiho sèdel za omaro.

Mina je molče pristopila k mizi in razvozlala vrstico zavojčka.

»Moje knjige!« je Bernard osuplo vzkliknil.

»Da, tvoje knjige! Vstani in pojdi sem!«

Bernard jo je slušal...

»Zakaj si bral ta ničvredni šund?« je vprašala strogega obraza. Iz oči so švigale iskre.

»Pobožne knjige so, Mi...«

Lopnila ga je s knjigo krog ušes.

»Ti bom že posvetila s tvojimi knjigami! Zakaj si prinesel tako prenapeto bedarijo v hišo in v svojo glavo?«

»Mina, saj so svetniške...«

Knjiga mu je čofnila prav na usta. Fant je stal pred razburjeno Mino in bil bled ko zid.

»Zakaj nisi gospodu župniku ničesar omenil o teh knjigah?«

Pa se je vendarle nekaj zgenilo na bledem licu.

»Spovedati se moram le tistega, kar je greh. To pa ni greh. To je spodbud...«

V tretje ga je udarila.

»Da to ni greh? Zločin — in ne samo greh! Ves boš zmešan, zmeden in nekoč te bom morala poslati v norišnico. Tja privede človeka taka čvekarija! Župnik je tvoj učitelj in vzgojitelj. Na noben način ne bi bil smel brez njegove vednosti brati takih knjig. Pazi, kaj napravim s tvojimi knjigami!«

S svojimi močnimi rokami je razcefrala knjige.

Fant jo je gledal ves prestrašen.

»Mina,« je kričal, »Mina, moje knjige! Pusti jih, Mina! Svete podobe so notri, čudežne podobe, molitve. — Pusti jih, Mina!«

Ona jih je cefrala dalje in mu velela iti z njo v kuhinjo. Brez moči ji je Bernard sledil. V kuhinji je moral biti priča, kako je Mina sežigala njegove

knjige. Fant si je z rokami zatisnil oči in solze so mu polzele po licih. Mino je to vendarle ganilo, a tega le ni pokazala. Njen glas pa je bil milejši, ko je dejala:

»Bernard, to se je moralo zgoditi. Pojdi zdaj k svoji slovnici.«

Tone se je pa valjal zunaj v travi. S svojega skrivališča je vse videl in si tlačil robec v usta, da se ne bi izdal. Zdaj pa ni mogel drugače izraziti svojega neskončnega veselja radi tega, ker je bil pobožni Bernard tepen, ko da je rjovel in vpil in razgrajal ko norec. Mina ga je najprej slišala, potem pa tudi videla. Koj je sprevidela, da je Tone prisluškoval in da se zdaj od same škodoželjnosti ne more umiriti. Sklenila je, da ga bo kaznovala, vendar ji je bilo nenadoma prav bridko pri srcu. Nastop z Bernardom jo je tako utrudil! Ali ni bilo to sirovo? In zdaj da bi še Toneta? Ah, zmeraj paziti, zmeraj biti strog, večkrat oštevati, celo tepsti — to ni bilo nič kaj prijetno za mlado dekle. Tone je medtem ko besen razgrajal in kričal: »Tepen je bil — zelo, zelo tepen! Ti-tiri, tepen biti boli!«

Mina ga je slišala, a ga ni hotela natepsti. Okno je odprla in zaklicala na vrt:

»Tak ne tuli vendar! Koj pridi v kuhinjo!«

Ondi je moral lupiti krompir, kar mu je bilo najbolj zoprno, češ, da je malenkostno in za ženske. Zato je zagodrnjal:

»Zakaj pa Bernard ne lupi krompirja?«

»Ker se mora učiti slovnice.«

»Se mi je zdelo, da si mu slovnico raztrgala.«

Zdaj je dobil vendarle eno po glavi.

Pravkar je prišla mati v kuhinjo. Spet je radi bolečin v glavi ležala zgoraj v kamri. Pa je prišla doli in vprašala:

»Bernard sloni z glavo na knjigi pa joka se.«

»Prejeli so bunke,« je zadovoljno povedal Tone.

»Jezik za zobe!« je zavpila Mina. »Ah, mati, pustite to, saj vas samo razburja! Je že vse v redu. Z otroki, tudi z Bernardom, pride časih kaj navzkriž.«

»Da, da, otroci!« je zavzdihnila žena in brez moči sklenila roke v naročju. »Jaz ne morem več. Le ti naredi, Mina! Ti vse prav narediš!«

»Bog vel!« je odvrnila Mina.

8.

Kovač je v krčmi razkazoval neko razglednico, ki mu jo je poslal Boštjanov Lojze. Povedal je, da je Lojze v Hamburgu, kjer se je sešel s Šobrovim Matijcem, in da se mu dobro godi. Na morje misli iti in nekoč se bo kot velik bogataš vrnil iz Amerike in bo tisti zarobljeni punčari, tisti Mini, že dokazal, da je na svetu še kaj drugega ko gatenje nogavic in blatenje poštenih ljudi. Pripomnil je kovač, da bi tudi on rad šel v Hamburg z Lojzetom na morje; bil bi za ladijskega kovača. Tako ga vožnja ne bi nič stala, onkraj »luže« bi se na noge postavil in zaslužil denarja ko črepinj. Možje so se resno razgovarjali o Boštjanovem Lojzetu. Resnejši so obžalovali, da je zašel v družbo Šobrovega Matijca, ki je taka propalica. Dvakrat je bil že radi tatvine v luknji in nekoč je bil tri leta v prisilni delavnici radi onegá — o čemer je bolje, da si človek ust ne hladi. Če je Boštjanov Lojze v taki družbi, je gotova stvar, da bo tudi on propadel.

»Mina je kriva! Ona ga je spodila!«

Spet so napadali Mino. Jelševnik in še dva druga so dekleta zagovarjali, a večina je bila zoper njo. Nekateri mali gruntarji so bili nevoščljivi Boštjanovim. Vsi tisti, ki v življenju niso ničesar dosegli, sovražijo one, ki so kaj dosegli, gledajo jih brez moči in veliko trpijo v rumenih vicah zavisti. Predvsem je bilo največ takih, ki jih je jezilo, da je bila Mina tri leta v šolah in je zato po izobrazbi prekašala vse vaščane, zlasti njih lastne hčere, ki so znale komaj brati in pisati pa izračunati, koliko dobijo za mleko.

Ko je Mina tedaj prihajala na počitnice, se ni skoraj prav nič udeleževala pri gospodinjstvu. Vtepla si je v glavo, da ji mora mati kupiti klavir in se je

po ure vadila, se po vse dneve učila in brala, sedla na ograjo in risala domačo hišo. Vaščani so sodili, da bo Mina učiteljica. A ko so zvedeli, da bo prišla na kmetijo, ko bo imela osemnajst let, in bo ondi delala in kmetovala, so se ji rogali: S kravami se bo po francosko menila, s pujski pa po angleško. Ko je Mina to slišala, se je izrazila: Naj bodo potolaženi: z biki se bom zmeraj po domače pogovarjala, če hočejo, celo po loško! To se je po vasi zvedelo in odslej je imela Boštjanova Mina skoraj same sovražnike.

V tistih dneh je tudi mater večkrat zaskrbelo radi dekleta, češ, da bo preveč gosposka. Ko je Mina, ki ni poznala nikoli polovičarstva, to zapazila, je dejala:

»Mati, zdaj sem šolarica in živim tako, kot živijo šolarice; ko bom spet kmečko dekle, bom pa tako živela, kakor je prav za kmečka dekleta.« Stari učenik se je tedaj večkrat potegnil za Mino. O počitnicah je bila večkrat pri njem in ker je bil vdovec in mu je edina hči umrla v starosti osemnajstih let, je bil dobrohoten napram njej in se jo je z ljubeznijo oklenil. Ko se je povrnila iz samostana, je stari učenik z zanosom pravil o Boštjanovi Mini, da ima licejsko maturo, da velja to toliko, ko pri vojaki enoletni dobrovoljec in da je prinesla krasno spričevalo domov. Tedaj se je pridružilo zavisti vaščanov kljub njih volji še neko spoštovanje do nje, a našteli so tudi še več vzrokov, da so imeli čim manj opravka z Mino. V vsej vasi pa je bil en sam enoletni dobrovoljec in ta je bil grajski oskrbnik. Nekoč so bile v vasi vojaške vaje, pa so bili vsi kmetje, pri katerih je bival kak častnik, ponosni na to. Ničemurni posestnik Pust je še mesec za tem pustil na svojih vratih napis s kredo: »1 častnik, 10 mož, 6 konj« in ko je novembrska burja zbrisala napis, je dolgo razmišljal, ali bi dal to častitljivo oznanilo še enkrat napisati. Skromni učenik je v času vojaških vaj opozarjal otroke, da morajo vljudno in ponižno pozdravljati častnike, pa tudi vsakega vojaka, ki je imel »žnorce«. Da so to ljudje, ki bodo nekoč doktorji ali

sodniki ali celo sodni svetniki. V tisti dobi so še otroke učili, kako morajo spoštovati vse tiste, ki so bili družabno ali pa po izobrazbi višji in so imeli kakršnekoli okraske na sebi.

Pa naj bo zdaj Boštjanova Mina toliko kot enoletni dobrovoljec!

»Morda si bo dala našiti epolete z žnorcami,« se je rogal nekdo v krčmi.

»In bo še za sodnega svetnika!«

»In vsi se ji bomo morali odkrivati in ji reči ‚milostljiva‘.«

Nato so se vsi zagrohotali — pa brez užitka. Zakaj, nikomur ni všeč, če je kdo nad njim, in niti z roganjem niti z grohotom se ne dá iztrebiti slaba volja. Niti s psovanjem ne.

Ko se je zvedelo, da je Mina prišla iz mesta domov, da je dekle na kmetiji izredno sposobna, da prva vstane in gre zadnja spat, da je vsepovsod na mestu, da se razume na vsako malenkost, da vse nadzira, a da če je treba, tudi prime za delo — tedaj se je nehote pomnožilo spoštovanje do Mine. Zakaj — kar je res, je res — vsak kmet spoštuje delavnost in vsak zaničuje lenobo. To je ena najlepših potez kmečkega ljudstva. Lenuha vse mrzi. Da pa pravijo kmetje, zlasti taki, ki jim je bahaštvo v krvi, kar gladko in kratko, da so vsi meščani same lenobe, jim pa ni zameriti, ker ne razumejo mestnega življenja. A radi tega se ne bo noben vijak v stroju človeškega pogona zrahljal.

Konec vseh koncev: Boštjanova Mina je bila tako neprijjubljena ko bel vrabec med sivimi.

V krčmi so se začeli pogovarjati o novem učitelju. Tedaj je bila mešanica raznih mnenj. Nekateri so kar gladko izjavili, da je Novak trapast; drugi so dejali, da je veternjak, ki mu ne roji drugega po glavi ko izleti, igre in take norčije. Krčmar se je pritoževal, da Novak nikoli ne pride v gostilno in da ščuva otroke. Saj mu je njegov lastni fant rekel zadnjič, da je greh žganje prodajati. Pa ga je naklestil, da je obležal. Nato pa je šel k učitelju in ga prijel za besedo. Novak je dejal, da ni nikoli kaj takega rekel,

pač pa se je drznil dostaviti: »Fant ima že prav; palice ni on zaslužil, ampak oče.« Krčmar je sinje zardel in je moral kar sestiti, ko je to povedal. Vsevprek so govorili. Mrmranje se je razbesnelo in valovilo okrog mize. Skoraj vsi so soglašali z razkačenim krčmarjem in nekateri so zahtevali, da se mora tak učitelj, ki ščuva otroke zoper starše, kar odstaviti.

Kovač pa je bil nenavadno miren. Čez čas je svečano začel:

»Žganje je dobro. O grehu ni govora. A sport je tudi dober. Jaz sem bil že vse več ko sportnik: jaz sem bil pri konjiki kraljeve straže. Ali veste, kaj je najlepše na svetu? Ježa! Pa ne da jezdiš, kot je pri nas v navadi, takole po stezi in kakega težkega konja, ki mu zadaj visi gnojni koš! To ni noben tempo! Ne tako — a po konjiško ali po kavalirsko — kar je eno in isto.«

Nekdo je ponudil kovaču žganja, če jim prizanesse z vojaškimi pravljicami, ki jih znajo že vsi na pamet. Kovač je popil žganje, govoril je pa le še. In drugo, kar je najlepše na svetu, je plavanje. Dve uri je plaval nekoč in prestal je tudi plavalno skušnjo. A tu je tak zanikarni potoček, ki se mu pravi reka, a se v njej kopljejo samo ribe, žabe in race.

»Nekoč se je pa v njej kopala vsa kovačija in ker ni imela izpita za dveurno plavanje, je utonila,« se je rogala nekdo.

Kovač je hotel planiti na grdivca, a so ga drugi zadržali. Nato je bil spet otožen, zvil se je v dve gube in tožil je, da mu manjka dirkališče, vežbališče pa kopališče.

»Bo vse Novak naredil!« je zaklicalo nekaj mož.

»Živijo Novak!« je vzkliknil kovač in obtoževal svojo usodo, ki je njega, nekdanjega konjiškega podčastnika, priklenila na tako delo, da mora od jutra do noči podkovavati konje in davati obroče na kolesa. Svoj živ dan si kuje lastno verigo svojega suženjstva. Ta stavek so vsi občudovali, a kovač ni povedal, da ga je že nekoč povedal neki socialistični govornik.

Krčmar se je spet razvnel in dejal, ali morajo občinski očetje zares take debele goltati, kot je to, da oni bolj zaslužijo palico ko njih otroci? Če ne bi kazalo, da bi se pritožili pri šolskem nadzorniku ali na vladi?

Tedaj se je oglasil Jelševnik. Pravil je, da je zadnjič dobil učitelja Novaka, ki da mu je povedal o sporu s krčmarjem. Tudi to, komu da pritiče palica, mu je Novak povedal. Dejal je, da mu je bilo potem žal, da je krčmarja tako robato poučil, česar krčmar bržkone ni razumel. Neki imenitni pedagog (pedagog je vzgojeslovni učenjak), torej neki pedagog je zapisal: »Od deseterih udarcev, ki vzgojitelj z njimi kaznuje gojenca, jih zasluži devet vzgojitelj sam.« Namreč zato, ker je neveden, ker je nepotrpežljiv, ker je neroden in včasih tudi malomaren.

»Kaj me briga taka čvekarija!« se je zadril krčmar, »jaz zahtevam, da so mi otroci podložni, da mi nihče ne odjeda gostov, da ostane v vasi vse tako domače, kot je bilo prej.«

Na to domačnost so še pili in peli. Bilo je v odmoru med košnjo in žetvijo, in še deževno je bilo, pa so imeli prosto.

Govoričili so zmeraj eno in isto. Huda stranka se je stvorila zoper Boštjanovo Mino in zoper učitelja Novaka. Pri tem je bilo mnogo hudobnega sovraštva in zle volje na delu.

9.

Medtem ko so možje toliko in tako grdo govorili, je šla neka mati potožit svojo bol in svoje gorje k neki drugi materi, ki ji je bilo prav tako bridko pri duši ko njej.

Žena je bila zavita v volneno ruto, na glavi pa je imela platneno ruto. Bose noge so ji tičale v lesenih coklah. Pred Boštjanovo hišo je žena obstala in globoko zavzdihnila. Deževalo je. Na pragu dvoriščnih vrat se je pojavil Boštjanov Tone. Čofotaje je stopal v luže, z užitkom se je dal močiti in v

naročju je imel velikega, cepetajočega mačka, ki se je bal vode in katerega je hotel Tone »utrditi«. Tone je ženi povedal, da je šla Mina v mesto, da bi najela dva delavca, a mati so doma. V hiši sedijo in kavo pijejo. Žena je stopila na dvorišče. Tone je zrl za njo in si dejal: »To je pa Šobrovka! Le kaj bi rada!? Saj so mati takrat spodili njeno Ančko, ker se je hotel Lojze poročiti z njo! No prav — naj se le!« Brezskrbno je čofotal naprej in prigovarjal mačku, ki je žalostno mijavkal, da je topel dežek zelo zdrav za mačke. To se pravi knajpati se. — Ženica je obstala pred mogočno hišo. Njena bojazen, ki jo je spremljala že vso pot, se je povečala. Sezula si je cokle, jih postavila na prag, si pod kapom umila noge, jih skrivalaj in plaho malo obrisala z robom spodnjega krila in stopila v vežo na rdeč, snažen tlak iz opeke; še enkrat je globoko zasopla, se boječe pokrižala in potrkala.

Boštjanovka in vdova zidarja Šobra sta se spogledali: pogled prve je bil plašen, pogled druge pa boječ. Šobrovka je zajecljala, da bi rada spregovorila nekaj besed z Boštjanko. A Boštjanka jo je koj ostro zavrnila: da ne in ne, da ne prenese nobenega razburjenja, da Mine ni doma, da Mina zdaj vse vodi v hiši in naj se oglasi jutri.

»Saj bi le,« je tiho dejala bosa ženica pri vratih, »saj je le zato, ker sem prejela razglednico. Vem, kje je vaš sin Lojze.«

Tedaj je žena za mizo tako naglo vstala, kakor že leta ne.

»Kje je?«

»V Hamburgu. Z mojim Matijcem sta skupaj.«

»S tem — s tem...«

Žena pri vratih je prebledela, ona za mizo pa zardela ko kuhan rak.

»Da, z mojim sinom Matijcem,« je odvrnila bos-jakinja.

»S tem iz prisilne delavnice!« je ječaje zavpila Boštjanka. »O ti ljubi Bog! V Hamburgu! V tem pregrešnem mestu! Zdaj je pa vsega konec! S tem — s tem...«

Boštjanka si je roke in lakti zavila v predpasnik, nagnila glavo nanje in dolgo ihtela. Ko je slednjič z vprašanjem, kakšen da je naslov, utrujeno dvignila glavo, je bilo mesto, kjer je stala bosa ženica, prazno.

»Šobrovka — Šobrovka!«

Planila je v dež.

»Šobrovka!«

A žene, ki jo je klicala, ni bilo več.

Zvečerilo se je, nevihta se je polehla, a skozi okno je sipala večerna zarja nepristne, zamolkle cekine skozi okno. Boštjanka je pletla nogavico. Zdaj pa zdaj je zahlipala in si obrisala solzo. Hrepenela je po Mini in — po Lojzetu.

Gospodarnik je prišel v hišo, da bi dobil naročila za prihodnji dan.

»Pusti za zdaj,« je dejala Boštjanka. »Mino vprašaj, saj greš na kolodvor s kolesljem ponjo.«

»Prav,« je odvrnil gospodarnik in obotavlja se odšel iz sobe. Zunaj je sedel na klop, ki je bila še mokra od dežja. Čez dvorišče so frčale lastovke. Večno lačni ptički so se morali nekaj ur postiti in so si zdaj hlastno iskali živeža. Kokoši so se mastile z glistami, Tone je prišel ves premočen in s krvavečim licem domov. Maček, ki ga je hotel »utrditi« v dežju, ga je prav neusmiljeno opraskal. Fant je sedel k Jožetu, plosknil po mokrih hlačah in dejal:

»V Loki ni nič novega!«

»V hišo pojdi in se preobleci, preden se Mina povrne.«

»Oh, tista Mina!« se je namrgodil Tone. Vendar je sklenil, da bo slušal Jožetov svēt in bo že kje razobesil svoje oblačilo, da se posuši. Nato je vprašal:

»Ali si videl našega mačka?«

»V hlevu je in se greje. Pri miru ga pusti!«

Tone je še nekaj časa počakal. Videl je, da je Jože prav tako redkobeseden ko Mina. Nerad ga je slušal, kakor tudi sestro, a slušal ga je le.

»V Loki nič novega!« je ponovil in odšel v hišo. Ko se je preoblekel, je odnesel obleko v hlev, češ, da se bo tam prej posušila in bi je tudi Mina tako zlepa ne steknila. Sklenil je obenem, da bo ujel živo miško v past in postavil mačka pred mišnico, »da se mu bodo kar sline cedile«. A on bo mačka trdno držal in nato spustil miško. To bo strašna kazen za mačka! Svojo mokro obleko je polagal kos za kosom, najprej srajco, nato hlače in še jopič na prežvekujočo kravo, da bi se v njegov prid posušila kar na kravi. A živinče se vendarle ni obneslo za sušilnico. Kar naglo je krava otresla Tonetova oblačila, da je vse popadalo v gnoj in se hudo onečedilo.

Tudi načrt z mačkom in miško se je ponesrečil, in sicer je bil uspeh vse kazni ta, da je bilo Tonetovo lice spet razpraskano, miško pa je maček požrl. Nič ni bilo novega v Loki!

Gospodarnik Jože se je peljal v mesto po Mino. Navzlic nevihti je bilo vendarle soparno. Smreke so opojno dehtele. Ptički so se hrupno spreletavali. Večerno sonce je bledelo na nebu. »Nič ni v Loki novega,« je dejal fant prej.

Res, nič ni bilo, vsaj njemu ni bila Loka nič več nič. To se mora nehati. Jože je premišljal o svojem življenju. Poleg njegove zibelke je stala krsta njegove matere. In prišla je mačeha. Ničesar mu ni prizadejala, ničesar hudega ne, a tudi ljubeznivega ne. Držala se je navodila mačeh: »Saj mu nič nočem; vsega ima dovolj.« Tako je vedno rekla očetu, če se je kdaj spomnil, da Jožetu ni dobro. Oče, ki je bil nekoliko starejši ko žena in se tudi ni mogel več toliko zoperstavlјati, je hotel, da je le mir v hiši, in ni maral niti videti, kako je bil otrok rajne žene zmeraj v senci ali vsaj v polsenci, otrok žive žene pa zmeraj v najtoplejšem soncu. In tako je slednjič zapustil oče posestvo mlajšemu sinu, njemu, starejšemu pa je le izplačal doto. Tedaj je bil Jože zapustil dom.

Malokdaj je kaj zvedel o mačehi in svojem polbratu. Dobro se jima je godilo. Nekoč sta mu sporočila, da sta postavila očetu nagrobni spomenik in če pride na odkritje. Odvrnil je, da ne pride in tudi venca ni poslal. Zmeraj pa je ob obletnici očetove smrti dal za mašo. Takrat je šel v cerkev, pa kar ni mogel moliti, ker si je moral venomer prigovarjati, da oče pač drugače ni znal, in to prigovarjanje mu je tako napolnilo dušo, da je bil vesel, če je prišel do enega samega očenaša in če je vedrih misli odšel iz cerkve. Tedaj je bil Jože prišel k Boštjanovim za gospodarnika. Težko mu je bilo služiti, ko je bil sam sin imovitega kmeta. Hudo mu je bilo delovati na tujem posestvu, sejati ondi, koder so drugi želi, in v duhu videti svoje lastno širno polje. Pa je čas tudi njemu izgladil s čela jezne gube in mu omilil trpko žalost v njegovih očeh. Privadil se je novemu življenju. Začel je spoštovati vdovo Boštjanko, ki je tiho in žilavo prenašala svojo usodo, vse svoje bridkosti in težave polagala v božje in svoje roke in ni pričakovala pomoči od ljudi ali srečnih naključij in ni omagala v najhujših dneh. Tudi to je ganilo Jožeta, kako je ona ljubila svoje otroke. Seveda so bili vsi njena last. Velika je bila razlika, ki jo je videl v mladosti teh otrok in svoji lastni mladosti brez ljubezni. Počasi se je začelo jasni v njegovi preprosti pameti in spoznal je, kaj je krvna mati in kaj mati iz dolžnosti, kaj je prava mati in kaj mačeha. »Saj mu nič nočem, vsega ima dovolj,« pravi mačeha. »Vse mu dam, vsega naj ima v izobilju, vse — tudi življenje — le za otroka,« pravi krvna mati.

Tako je, da. Jože je večkrat razmišljal o tem. Ali je bilo to naravno? Pri kmetovanju je večkrat opazil, kako je bila kaka mačka z mačicami druge mačke prav tako nežna ko s svojimi lastnimi mačicami; kako je kaka psica, ki je imela le enega psička, prevzela mladiče druge psice, ki je imela preveč nadležnega drobiža, in pazila na tuje malčke z vso materinsko zvestobo. Raca je vodila piščeta, sinička je pitala požrešno, malo kukavico. Tako je bilo pri živalih. A pri ljudeh je bilo drugače; kakor da se od-

daljujejo od narave. Preprosta kmečka pamet je zaslutila prepad, dasi ni našla razlage v učenih besedah. Polagoma je zapazil Jože, da mu je delovna gospodinja bolj in bolj všeč. Tudi otroke je imel rad. Človek se kmalu navadi na kakega psa, počasi na kakega tujega otroka. Jože je to družino tako vzljubil, kot bi bila njegova. Ponosen je bil na Mino, močno ga je skrbel Lojze, zelo rad je imel Toneta. Le Bernard mu je bil zmeraj tuj. Z vsemi se je tikal, gospodinjo pa je vedno vikal.

Leta in leta je snivala v njem želja, da bi se poročil z Boštjanko. Pa ne zato, ker je bil samoljuben, pač pa se je želel oprostiti hlapčevanja in postati samostojen kmet. Nikoli mu ni bilo pri teh mislih za denar. Ničesar drugega ne bi hotel biti ko pošten upravitelj družine, dasi bi hotel kot gospodar uživati tudi svojo čast. A ni se mu posrečilo pridobiti si srca vdove. Zmeraj je bila enako prijazna z njim, a ta prijaznost je bila tako hladna, da se spričo nje ni upal zasnubiti Boštjanke. Ko sta se bili starejši hčeri poročili in sta prejeli svojo doto, je Jože ponudil svojo lastno, ne vprav majhno doto na posodo. A Boštjanka ni sprejela njegove ponudbe in je rajši plačevala visoke obresti banki, ko pa da bi njemu le tri odstotke. Tedaj je sprevidel, da se noče prav nič vezati nanj in da ji je le plačan gospodarnik. Takrat je hotel odpovedati službo, a je vendar še ostal. Le čemu?

A zdaj je hotel stran. Zdaj je vse njegovo upanje splavalo po vodi. Vdova se je bližala koncu; ona ne bo nič več začela vnovič živeti. V mestu je dobil Mino na kolodvoru. Koj je prisedla v koleselj in mu pripovedovala, kaj je dosegla glede delavcev. Jožetu ni bilo zanje, a pogrešiti jih tudi niso mogli. Domačini niso hoteli služiti za poljske delavce. Izseljevali so se v mesto. Ko sta se peljala dalje, je Jože globoko zavzdihnil, kakor da bi se moral naužiti mnogo svežega zraka, preden bo mogel povedati tisto, kar ga je težilo.

»Mina,« je kašljaje povzel, »ti bom kar zdajle povedal: po žetvi pojdem stran.«

Ona ga je osuplo pogledala.

»Odkod hočeš stran?«

»Od Boštjanovih. Nočem biti več pri vas.«

Dekle je zardela ko kuhan rak; prijela ga je za roko.

»Kaj poveš! Saj to ni mogoče, Jožel!«

»Je, Mina; stran pojdem od vas.«

»Pa zakaj — zakaj?«

Iskal je pripravnih besed, nato je začel: »Glej, Mina, štiri in petdeset let sem star. Zadnji čas je, da se osamosvojim, če nočem, da nekoč umrjem kot boljši hlapec. Očetovo posestvo mi je prevzel moj polbrat; nekaj tisočakov je pa le meni ostalo; k temu so prišle dolgoletne obresti; dovolj bo, da si kupim kak manjši grunt. To bi rad.«

Mina ni zinila niti besedice. Brez misli so ji begale oči po pokošenih travnikih, koder so imele kresnice lesketajoče se plese in so jim črički brenkali na harfe. In po rženih njivah so ji šli pogledi.

»Kositi bo treba,« je tiho dejala čez čas.

»Da,« je Jože na kratko prikimal.

Konj je počasi stopal. Jože je topo poslušal škripanje koles. Ko je izrekel težke besede, pa ni imel nobenega veselja več s svojo prihodnostjo. Saj je bil že zdavnaj v tistih letih, ko človeku poide veselje za romanje po svetu in je v srcu ena sama želja: mir, mir — in nobenih bojov več. Vendar se je trdno držal svojega sklepa. Res je bilo razdrto njegovo upanje, je bil užaljen njegov ponos, a želja po tem, da bi bil sam svoj gospod, je bila tako močna, da bi lahko zapustil to, kar je vzljubil, odšel v tujino, in bi dasi pozno in samotno, vendarle vse še enkrat iznova začel.

Že so se prikazale vaške hiše; nad njimi je kraljevalo visoko sleme Boštjanovih.

Tedaj je Mina tiho vprašala:

»In kdo bo oskrboval Boštjanovino?«

»Ti!«

»Jaz?«

Ko obupno ihtenje se je izvila besedica. Tedaj se je tesno oprijel vajeti, da ne bi preklical svojega sklepa. Mina je bila tik ob njem; čutil je, kako je drgetaje poihtevala.

»Počasi vozi, Jože, nekaj ti moram še povedati. Vidiš, saj vem, zakaj odhajaš od nas. Rad bi se bil poročil z materjo, a to se ti ni posrečilo...«

»Pa ne!« je prestrašeno vzkliknil in pognal konja. Vzela mu je vajeti iz rok in je pridrževala konja. Močno je morala zgrabiti, da si je priborila vajeti. Jožeta je bilo sram. Ko ogenj ga je peklo, ker je Mina razodela njegovo tajnost, katero je tako plaho skrival. Mina pa, ki je bila zmeraj jasnih, treznih in odkritih besed, je rekla:

»Tako je, Jože — in to ni sramotno. Sama sem si dolgo želela, da bi prišlo do tega. A žal — ni prišlo. Pa ti hočem povedati, Jože, zakaj se to ni zgodilo. Materi je bilo dobro znano, da si jih hotel vzeti. A sram jih je bilo, da bi se še enkrat poročili.«

Jožeta je kar vrglo.

»Ker sem jim bil premalo ali sem jim bil zoprn?«

»Ne, ne, Jože, o tem ni govora. Ne vem, če boš mogel ti, kot moški, to razumeti: so ženske, ki jih je sram, da bi se v drugič poročile, posebno še, če imajo odrasle otroke. In naša mati so ženska te vrste.«

»Pa če jim nisem premalo in jim nisem zoprn, čemu bi se pa potem sramovali?« je vprašal. »To je vendar neumnost!«

Videla je, da je ne bi razumel. Ta nežna zadeva je bila pač samo za ženske; moški so preveč robati za to. In dejala je:

»Mati se sploh ne bi več poročili, pa bodisi, da bi prišel tak ali tak ponje. In če bi se že poročili, bi le tebe vzeli, Jože. A tudi tega niso zmogli. Če že drugače ne moreš, pa si razlagaj tako, da so imeli rajnega očeta preveč radi.«

To mu je šlo v glavo. Otožno je prikimal in spet vzel vajeti v roke. Vaščane sta srečavala. Jože je pre-mišljeval: Take so ženske; ničvredneži so jim všeč, poštenjakov pa ne marajo. Tak ga je Mina vendarle spoznala! Bržkone ve za to tudi gospodinja in morda tudi drugi vse vedo. Zelo ga je bilo sram. Dozdeval se je kot kak predrznež, ki se je osmešil in so ga nato zavrnil.

»Mina,« je dejal, »najrajši bi šel že jutri proč.«

Preplašena ga je pogledala.

»Veš,« je izjecljal, »sram me je vpričo tebe, vpričo matere in vseh drugih. Rad bi šel kmalu od vas.«

Razumela je, kaj se godi v njegovi duši. Težka skrb ji je stisnila srce.

»Jože, kaj bi mogel pustiti mene samo — zdaj ob košnji in žetvi? Mati so bolni, Lojzeta ni — Bernard in Tone sta še otroka — kaj naj sama ostanem, jaz, deklé? Ali boš šel, preden si morem dobiti kako pomoč?«

Zardelih lic se je obrnila k njemu.

Prvikrat v življenju je videl, da so Minine oči solzne. Pa je pognal konja in odvrnil:

»Naj bo, Mina; žetve še počakam. A potem me moraš pustiti, da grem.«

Svojo veliko roko je položila na njegovo desnico in rekla:

»Zahvaljen Jože! Po žetvi pa le pojdi.«

11.

Na osmo uro je šlo. Mina se je začudila, ko je dobila v veži mater, pripravljeno za odhod. Odvedla jo je v sobo in vprašala, kaj namerava. Mati ji je povedala, da je prišla Šobrovka, ki ve za Lojzetov naslov. Zdaj pa gre k njej, da dobi naslov.

»Kaj pa boste z naslovom?«

»Moj Bog — pisala mu bom, da naj — da naj pride domov!«

»Kaj pa naj doma?«

Mati je brezupno zakrilila z rokami. Mina je trdo, tiho in jedko nadaljevala:

»Ali naj popiva, kvarta, razgraja, lovi punice? Drugega vendar ne zna!«

V očeh se ji je iskrilo vse tisto sovraštvo in ves gnus, ki ga je Mina občutila spričo lenobe in nemarnega življenja. Mati je vzdihovaje sedla za mizo.

»Oh, naj pride vendar nazaj! Pomisli, da je v tistem pregrešnem gnezdu, v Hamburgu!«

»Hamburg ne more biti hujši ko Loka.«

»S Šobrovim Matijcem je skupaj, s tistim iz prisilne delavnice!«

»Se še ne ve, kdo od njiju je hujši.«

»Ah, kako si neusmiljena, Mina!«

Mina ni koj odgovorila. Pomislila je, ali je ta materina beseda resnična. Da, resnična. Zares je neusmiljena. A neusmiljena in trda hoče biti in ostati. Tele materine roke, ki so ležale pred njo na mizi, so bile tudi trde, trde od trdega dela. A za otroke, zlasti za prvorojenca, so bile te roke dosti premehke. Mina se je spomnila, kako je nekoč mati, ki je bila sicer tako mirna, vsa jezna in polna hudih besed tekla k učeniku, ker je bil vendarle nekoč natepel Lojzeta. In župnik ni Lojzeta nič več maral za ministranta, pa mati vse leto ni šla v cerkev in tudi ni hotela ničesar darovati za novi zvon. Nekega drvarja, ki je zasačil Lojzeta, kako je razdiral ptičja gnezda, in je Lojzeta oklofutal, je mati za zmeraj spodila iz službe. In to se je zdaj maščevalo.

»Zakaj pa niste Šobrovke vprašali za naslov tedaj, ko je bila še tu?«

»Je odšla, preden sem jo mogla vprašati.«

»Gotovo je niste lepo sprejeli?«

Mati je molčala.

Mina je povzela:

»Mislim, da ni bilo prav od nas, ko smo Šobrovo Ančko spodili iz hiše. Brhko, delovno dekle je bila. Seveda pa ne vem, če bi bila imela toliko moči, da bi kot Lojzetova žena spravila svojega moža na pravo pot.«

»Ona je bila dekla,« je užaljeno dejala mati, »in njen brat je bil v prisilni delavnici!«

Vstala je in se bližala vratom.

»Zdaj grem po naslov.«

Mina jo je rezko pogledala.

»Lepo vas prosim, mati, nikar ne hodite! Neumno bi bilo klicati Lojzeta nazaj. Jaz ne dovolim, da bi prišel spet domov!«

Mati se je v velikem začudenju okrenila.

»Ti ne dovoliš? Križ božji, kaj moja beseda nič več ne velja pri hiši?«

»Nič, kar bi nasprotovalo moji volji,« je s podarkom odvrnila Mina.

»Ali se sklicuješ na pooblastilo?«

»Se. V poglavitnih zadevah se mora upoštevati samo ena volja — in ta je v tem primeru moja!«

Mati je prestrašeno pogledala hčer, ki je bila sicer tako ljubezniva z njo.

»Tako govoriš z menoj? S svojo materjo? Se obešaš na pooblastilo? Preklicala ga bom!«

V ženi je vzplamtel poslednji ostanek lastne volje, ki jo je zanetila preplašena ljubezen matere.

Bodi tako ali tako, deset let je le samostojno vodila tako veliko posestvo in ga obdržala na višku tudi v najhujših letih. Zdaj je začutila poslednjo moč v sebi.

»Tako pa nisem mislila s tistim pooblastilom,« je dejala z ostrim glasom. »Brezpravna nisem hotela postati in da bi mi lastna hči zapovedovala, tudi ne dopuščam! Lojze bo prišel!«

»Ne, ne bo prišel, vsaj v to hišo ne! Ja z tega ne dovolim, da veste, mati, in od mene zavisi to! Pooblastila ne morete več preklicati, ker ste ga dali za nedoločen čas. Prostovoljno bi odstopila, a vsa reč je preveč resna. Prosim vas, ostanite še nekaj minut, nato pojdite k Šobrovki, česar pač ne morem prepričati. Seveda lahko pišete Lojzetu, če menite, da je to dobro zanj; denarja mu pa ne smete poslati.«

Mati se je povrnila k mizi, a bila je še zmeraj nejevoljna. Trpko je dejala:

»Hči ne bi nikoli smela takole govoriti s svojo materjo. Kdo je zadnjih deset let vse prislužil in držal posestvo pokonci — ti ali jaz?«

»Vi!« je preprosto odvrnila Mina.

»No, tak bom imela vendar pravico poklicati svojega sina nazaj?«

Mina ni odgovorila. Mati je čakala. Ura je zdrknila za bitje. Nobene besedice ni bilo čuti. Ura je bila osem. Tako je minilo pet dolgih minut v molku. Na materinem obrazu je med obrvmi ostala jezna guba

in krog ust se je krotovičila trpka poteza. Krenila je proti vratom. Mina je ni več zadrževala.

Žena je šla čez dvorišče. Hlapec in dekla sta osupla zazijala vanjo. Pred vhodom je srečala nekega soseda, ki jo je začudeno vprašal, kam da gre tako kesno. Zardela je in odvrnila, da ima neki opravek v vasi. Ko je sosed izginil za ovinkom, se je Boštjanka vrnila domov. Ob vso moč je prišla. Mina je še prav tako sedela za mizo. Komaj da je dvignila glavo, ko je mati tako brž prišla nazaj. Vedela je, da pride.

Mati je boječe pristopila.

»Ne morem; ne morem biti taka s teboj, kakršna si ti z menoj. Oh, Mina, zakaj tako močno sovražiš svojega brata?«

»Saj ne sovražim njega samega; sovražim njegovo razuzdanost. Ko bi se zdaj povrnil, bi bilo spet vse po starem. Nemarno bi živel, sramotil družino, okrajal bi nas, če ne bi drugače prišel do denarja, in Tonetu bi bil za slab zgled. In zato ne sme priti.«

»Izgubil se bo!«

»Se je že. Dosti boljših ljudi se je že pogubilo, kot je Boštjanov Lojze.«

Mati je tiho zaječala in se naslonila na mizo.

Mina je nalahno vstala, položila roko materi na glavo in dejala žalostno in pomirjevalno:

»Glejte, mati, zdaj to ne gre in ne gre. Jaz sama si ne upam obvladati Lojzeta. Vso svojo moč moram imeti zbrano. — Jože je odpovedal.«

Žena je dvignila objokan obraz.

»Kaj — kaj praviš?«

»Jože je odpovedal, mati. Žetve še počaka, nato pa pojde stran.«

Žena je ko hroma obsedela. Sunkoma je izpregovorila:

»Jože pojde proč? Potem — potem smo izgubljeni!«

Nato je pogumno dejala Mina:

»Ne, mati, nismo izgubljeni! Le resni, težki časi se bodo začeli!«

V tisti dobi niso v šolah skoraj nič gojili telesne nege. Nekoliko so pač potelovadili, če mogoče na nezdrav ali nepravilen način, nekoliko so podivjali okrog v četrtnki ure v odmoru — to je bilo vse! Sicer pa samo: tiho sedeti, imeti roke na klopi, paziti, na pamet se učiti, slušati! Če je kdo svojemu sosedu kaj zašepetal, je bil že zelo kaznovan, češ, da šepeta; če je kdo le malo popackal zvezek, jih je dobil s palico. Na tak način so hoteli prav neumno vzgojiti podložne državljane.

Učitelji niso bili krivi. Od mladih nog niso videli nič boljšega, v pripravnicah se niso nič drugače učili. Kakor neusmiljen bič je stal za njimi pravilnik, in le pravila in pravila in strah pred nadzorniki. Svobodnega razvoja niso nikjer trpeli.

Nekateri so bili izjeme. Ti so se zavedali, da nima otrok samo duše, katero moraš strahovati, marveč da ima tudi mlado telo, ki potrebuje luči, zraka, svobode, gibanja, trdnosti in moči. Učitelji, ki so se tega zavedali in tako delovali, so bili posebneži, smešni možici, prenapeteži, ki skoraj niso bili zmožni poučevanja.

Tone je dejal nekoč sestri:

»Ti, učitelja Novaka bodo odstavili.«

»Kdo pa govori take bedastoče?«

»To ni prav nič bedasto. Vsi pravijo tako. — Krčmar ga je naznanil, ker je Novak dejal, da zasluži prav za prav krčmar desetkrat toliko s palico ko njegov sin. To je krčmar zameril in je spravil Novaka v nadzornikove klešče. No, in danes je prišel nadzornik v šolo. O bože mili, kako je razsajal! Nič mu ni bilo prav. Vse drugače izprašuje ko Novak. Vprašal je poštevanko števila sedemnajst, pa kdaj so bili generali rojeni in podobno. Tudi jaz sem prejel zaušnico od nadzornika.«

»Zakaj pa?«

»Eh, čitali smo, pa je bilo v berilu ‚močvirnati kotlini‘, kaj vem, kaj je to! A ker je dedec tako pihal

od jeze, sem si mislil, naj še malo bolj piha in nisem hotel brati pravilno ‚močvirnati kotlini‘, ampak: ‚smo cvirnati kotli mi‘, ‚smo cvirnati kotli mi‘. Uf, kako je pihal! Kar tebi nič meni nič mi je prisolil eno krog ušes.◀

»To si zanalašč naredil!◀ je zagodrnjala Mina in vstala. Tone se je pomeknil do odprtega okna in skočil ven. Mina je stopila k oknu in ga poklicala. Tone se je nezaupno približal. »Sem pa le ne moreš za menoj, ker si gospodična,◀ je rekel in bil še zmeraj previden.

Z enim samim skokom je bila Mina zunaj. A brat se ji je izmuznil in ko veverica splezal na češnjo.

»Prosim, prosim, ponižno prosim!◀ je zaklical z drevesa.

»Dober dan, gospodična,◀ se je oglasilo pri ograji. »Ali bi mogel nekoliko govoriti z vami?◀

»Ojej, Novak!◀ je pomislil Tone in se bliskoma povzpел na vrh češnje.

»Učitelj Novak,◀ je pomislila tudi Mina; »videl me je skočiti skozi okno!◀ Zardela je.

V sobi mu je dejala:

»Videli ste me, kako sem skočila skozi okno. To gotovo ne pristoji dvaindvajsetletnemu dekletu. Pa sem Toneta lovila. Pravkar sem zvedela, kako je bil nesramen pri čitanju. Nalašč je napravil tisto bedarijo, nalašč, da bi ujezil nadzornika.◀

»Vem, gospodična. Nadzornik si je tiste ‚virnate kotle‘ čisto resno zapisal v svojo beležnico. A danes je bilo vseeno: malo več ali malo manj smole. Popolnoma sem pogorel. Uničiti me hočejo. Odstaviti me ne morejo, pač pa mi bodo vzeli službo v tej lepi vasi in me kazensko predstavili v kak kraj, ki ga še pes ne povoha.◀

»Škoda bi bilo, če bi šli od nas,◀ je tiho dejala Mina.

»Ne bo jih dosti, gospodična, ki bi žalovali za menoj. Otrokom bo pač žal — in to mi je v ponos in veselje. Drugi pa bodo mojega odhoda iz dna duše veseli.◀

»Ne vsi!« je dejala Mina in zardela.

»Glejte, kaj sem dosegel s tisto svojo mladinsko zvezo! Osem dečkov sem pridobil zanjo in sicer vašega Toneta, troje Jelševnikovih fantov in četvero iz delavskih družin — sicer pa nobenega iz kmečke družine. Starši niso svojim otrokom dovolili, da bi pristopili. In razen Jelševnika ni hotel nihče dovoliti, da bi se igrali v kakem gozdiču ali na pokošenem travniku. To je bilo prav neprijazno početje. In ko sem začel nabirati prispevke, da bi kupil otrokom delavskih družin čepice naše zveze in bobne in piščalke, mi je dal Jelševnik pet dinarjev, kovač pa enega. Drugega pa nisem nič dobil.«

»Jaz nisem nič vedela za kako zbirko. Tone mi ni ničesar povedal.«

»Ker si tako skopa!« se je odzvalo z okna. »Še tistih krajcarjev za orglice mi nisi hotela dati, kaj šele, da bi bila kaj več prispevala za bobne in piščalke!«

»Glej, da izgineš!« je zaklicala Mina. Tedaj je pri oknu vse utihnilo.

»Precej preglavic vam povzroča fantiček, kajne?«

»Razposajen je. Ničesar drugega ne bo nekoč ko postopač ali ...«

»... izvrsten človek,« je dodal Novak.

»Ne vem,« je zavzdihnila Mina. »Težko breme mi leži na plečih. Premlada sem, da bi mogla nadomeščati očeta in mater. In vsi trije moji bratje potrebujejo očeta in mater: Tone, ta cigan, Bernard, pobožnjak in oni — najstarejši! Z vsakim in za vsakega se moram boriti. Vidim, da ne bo nobeden dosti prida, če ne pride pomoč. Mati mi ne morejo pomagati, da, včasih mi celo nasprotujejo. Tudi občina je zoper mene, prav tako ko zoper vas. Veliko nalog imam, pa mi nihče ne pomaga. Jože, naš gospodarnik nas prvega septembra zapusti. A ne dam se ugnati! Ostanem na svojem mestu, pa bodi karkoli!«

Oči so se ji zaiskrile. Železna volja, ki ji je sevala z lic, je spremenila njen obraz v neko mrzlo lepoto. Učitelju Novaku je za minuto začelo srce hitreje utripati. Preko mize ji je ponudil roko, rekoč:

»Ali vam smem reči samo ‚Mina‘?«

Zardela je in počasi odvrnila:

»Zakaj ne!«

A v roko mu ni segla.

»Mina, bodiva prijateljja v teh dneh, ki jih bom prebil še v tej vasi. V začetku oktobra bom moral pač oditi. Morda mi dovolite, da vam kdaj pišem?«

»Saj ne smete stran!«

»Ne bo šlo drugače, Mina. Drugo nedeljo bodo imeli shod zoper mene, kjer bodo podpisali spomenico in jo poslali na vlado. Vse to izvira od krčmarja Vogelnika in se razpravlja za njegovimi mizami. — Seveda se shoda prav nič ne bojim, celo udeležil se ga bom.«

»Tudi jaz!« je dejala Mina.

Spet jo je zadovoljno pogledal.

»Tudi vi? To je pa lepo in pogumno. Pa vendar, ker bodo taki siroveži zraven, bi rajši, če ne greste.«

»Pa grem! Nobenega se ne bojim. Ne bojim se njih jezikov. Če bi se me pa kdo drznil dotekniti, naj si že kar naprej naroči umetni nos!«

Njena mogočna pest je vsa rdeča ležala na mizi, njeni krasni, močni zobje so se iskrili iz krepkih ust. Podobna je bila lepi, močni živali, ki te hoče ugrizniti. Nekaj časa sta oba molčala. Ko je hotel Novak spregovoriti, ga je zadržala:

»Trenutek! Pravkar nekaj preudarjam.« Čez čas je dejala:

»Že vem. Vi ostanete v Loki. Vsa sodrga s tistim omlednim nadzornikom vred ne bo ničesar opravila zoper vas!«

»Čudim se vam, Mina. Vendar bi vas prosil, da si radi mene ne delate nikakih neprilik. Saj je za vas že itak težko. Zakaj bi si radi mene nakopali na glavo nove zamere in zoprnosti?«

»Zakaj? — Zakaj? — Kako čudno vprašate! — Zato, ker hočem! Ker se vam godi krivica, ker hočem obračunati z Vogelnikovimi zaplečniki. Pa si mislite, kar hočete! Na shod pojdem, pa magari, da vi sami ne bi šli tja!«

»Jaz pojdem na vsak način, Mina! Ne dam se kar takole pod noge! Branil se bom z rokami in nogami. Saj bi lahko vse vrgel v koš, si poiskal kak drugačen poklic; za delovnega človeka, ki ima količkaj soli v glavi, je zmeraj kos kruha na razpolago. Pa hočem, da sem — kar sem — hočem ostati vprav učitelj. Na vsem svetu ni zame lepšega poklica.«

»Ne govoriva več o tem. Vi ostanete za učitelja v Loki — pa pika!«

Te besede je izrekla Mina ko človek, ki je vzvišen nad kako zadevo in ki ima odločitev že v rokah. Novak se je dekletu čudil. Pa se je domislil, da ni niti še povedal, zakaj je prišel.

»Mina, morda se vam je že čudno zdelo, da sem kar takole padel v hišo...«

»Nič se ne čudim. Naš prijatelj ste in zmeraj dobrodošli, kadarkoli bi hoteli v dolgočasni družbi popiti skodelico kave. Mati so veseli, če kdo pride; potem ne skuhamo kave za troje, marveč za šest oseb in kar ostane, pride še nanje.«

Smehljala se je. Novak se je spet čudil. Da se zna to mrzlo dekle tudi šaliti, si ni nikoli mislil. Bolj in bolj mu je bila všeč. Pač je videl, da ni lepa; a bila je več ko lepa: imenitna je bila! Neki bedasti dovtip mu je prišel na misel, ki pa je vseboval vendar nekaj pametnega. Nekoč je nekdo dejal svojemu nekdanjemu prijatelju, ki ga že leta ni videl in ki se je medtem oženil: »Dragi moj, zmeraj sva si vse zaupala, povej mi no, ali tvoja žena res ni lepa?« — »Res,« je odvrnil oženjeni prijatelj, »po licu ni lepa. A pomisli na njeno notranjo lepoto, preudari njeno zvestobo, čistost, štedljivost, razumnost, rednost — sploh vso njeno notranjo lepoto.«

»Veš kaj,« je dejal prijatelj, »daj jo obrniti!«

Tega dovtipa se je spomnil Novak in sam nase je bil jezen, da se ga je spomnil in da ga to imenitno dekle ni mikalo in mu seglo v srce. Moj Bog, kako smo vsi navajeni le na zunanost, na to, kar je iz prsti narejeno! Koliko žrtvujejo nekateri za lepoto obraza, lepoto telesa! A da je srce še tako zlato,

mora ostati osamelo, ker nima vabljive zunanje nalčnice. —

»Mina, prišel sem radi nekega vašega travnika, neke jase in predvsem radi neke peščene jame s strmimi obronki. To bi bilo izvrstno igrišče.«

»Travnik, jasa in peščena jama so vam na razpolago! Trava tistega travnika je kislá, prav nič ne škodi, če jo pohodite.«

Vstala je, se za minuto oprostila in se vrnila z ovojnico v rokah.

»Tole bi rada dala za vašo zvezo,« je dejala.

Ko so potem sedeli v senčnici in je bila mati tako prijazna in polna dobre volje, ker je dobila toliko svoje najljubše pijače in ko se je Novak tako ljubko razgovarjal, kakor da ne bi poznal nobenih težav in skrbi, se je Minino lice omililo. Še nikoli ji ni bilo tako lepo.

Čez nekaj dni je Tone na nekakšen način zvedel, da je darovala Mina tisoč dinarjev za njegovo mladinsko zvezo. Najprej je bil nejevoljen in si je mislil: Temule dá kar tisočak, a če jo jaz prosim tistih krajcarjev za orglice, pa skopari. Dvesto orglic bi dobil za teh tisoč dinarjev! Vsa vas bi lahko igrala nanje. — A potem ga je pomirila misel, da je vendar lepo, ko je dala toliko in da je to gotovo razveselilo Novaka in močno podprlo zvezo. Tudi za Boštjanove je častno, da se je izkazalo, kako so premožni in gosposki. Vsakemu človeku, če je hotel poslušati ali ne, je Tone povedal o tem tisočaku. Polagoma se je sam toliko navdušil, da je nekoč kar planil na Mino in jo divje poljubil. Vsa začudena je vprašala Mina, kaj to pomeni.

»Ker si s tem tisočakom tako razveselila našega ljubega gospoda Novaka.«

Tedaj je nagloma objela fanta, ga pritisnila nase in ga ko nora poljubila.

Tone se ji je tako potrť izvil, ko da bi bil tepen.

Zunaj si je dejal:

»To je bilo kaj čudno za Mino, meni pa je bilo zelo sitno.«

In z rokavom si je prav pošteno obdrgnil usta.

Krčmar Vogelnik je sklical protestni shod. Po vasi je razposlal polo, na katero naj se podpišejo vsi tisti, ki se hočejo »udeležiti razgovora o šolskem vprašanju«. Pa je dobil skoraj prazno polo nazaj. Kmečki človek ne piše rad. »Če bi utegnili, bi morda prišli,« jih je največ sporočilo. »Da bi se pa še posebej vpisali, tega pa nočejo.« Le nič pismenega iz rok! Izgovorjena beseda sfrči, a če kaj napišeš, je lahko deset let kje v omari spravljeno. Dokler je bil učitelj še v vasi in so morali še otroke pošiljati k njemu, se mu ni hotel nihče popolnoma zameriti. Ko bo pa odšel, potem pa že lahko udrihnemo po njem!

13.

Male, zelenkasto rumene oči krčmarja so se jezno zasvetile, ko je videl prazno polo. Potihem se je hudoval na strahopetce, a kmalu je imel novo misel. Najel si je takega priganjača, da boljšega ne bi mogel dobiti. To je bil vaški brivec. Brivec je lahko ves teden lenobo pasel, le ob sobotah je bil močno zaposlen. Vsak kmečki človek se ob sobotah obrije, se vsakega četrta leta enkrat ostriže, se ob sobotah umije z gorko vodo in si preobleče srajco. Brivec je tekal ob sobotah od jutra do noči od hiše do hiše. Ker je bil brivec besednjaški in brezvesten ko sraka, je bil ko nalašč za krčmarjeve namene. Povesel je besedičil, da bo v soboto popoldne nekaj novega pri Vogelniku. Vsa vas je obljubila, da pride, nihče ni hotel izostati. Da bo učitelj odstavljen — to je ko pribito. Mimo tega bo dal krčmar kar sod piva zastonj. In če ne bi bilo ničesar ogrelo vaščanov, to pivo jih je vnelo. Da bo shod ob štirih popoldne. Stvar je bila še zanimivejša, ko so v soboto prišli otroci iz šole. Povedali so, da jim je učitelj Novak dejal, da bo shod zoper njega in da je shod sklical krčmar Vogelnik. Tudi on da bo prišel na shod. In če otroci veliko slabega slišijo o svojem učitelju, naj vendar ne verjamejo vsega, saj poznajo oni, otroci, bolje svojega učitelja ko tisti, ki bodo v nedeljo udrihali po njem. To

je večino mater in očetov razhudilo in celo Mina je bila nejevoljna, ko ji je Tone to sporočil.

»Le zakaj tako govori? Zakaj enostavno ne pride na shod? Le čemu že vnaprej besedovati!«

»Ti tega ne razumeš,« je dejal Tone. »Če kdo koga pozove na »junaški mejdan«, tedaj se mora oni odzvati in povedati, da bo že kaj padlo po njegovi butici. In to je storil Novak. Tudi jaz pojdem jutri na shod.«

»Le, če si upaš! Zapodili bi te. Nas vse bi osramotil. Najstrožje ti prepovem, da bi se kakorkoli vmešaval v to stvar.«

Tone ni nobene črhnil, ampak je pristopil h kanarčku in mu požvižgaval. Ptiček je začel tako žvrgoleti, da Mina ni bila kos tema dvema žvižgačema in je umolknila.

Shod je bil na plesišču Vogelnikove gostilne. Prostor je bil nizek, vendar širok in dolg. V ozadju je bil gledališki oder, kjer so časih vprizarjali kake igre. Ta dan naj bi ondi stali govorniki. Tudi govorniška mizica je bila na odru, katero si je Vogelnik nabavil, ko so bile zadnje državnozborske volitve. Nove volitve so najboljši vir, ki ga more kaka država nuditi krčmarjem. Mizica je bila iz hrastovega lesa. Spredej so bile v lesu vžgane besede: »Svobodno ljudstvo, svobodna beseda.« To je bilo ko nalašč. Krčmar je naročil v mestu poklicnega govornika, gospoda Kozjaka. Kozjak je zmeraj govoril tako, kakor je zahteval tisti, ki ga je najel. Nikoli si ni privoščil take razsipnosti, da bi imel svoje lastno mnenje. Imel je namazan jezik, »teče mu ko kolesce« — so ga proslavljali. Kozjak je znal zarjoveti in udariti po mizi ko malokdo. Na pamet je znal kopico dičnih puhlic, med govorom se je svečano poigraval s ščipalnikom in si črno vrvico ščipalnika po desetkrat ovil okrog prsta. Če je bilo prevroče, si je slekel suknjič in je golorok govoril v potu svojega obraza, kot se spodobi pravemu ljudskemu zastopniku. To je vedno zabavalo ljudi in je bilo videti zelo človekoljubno. Krčmar Vogelnik je dobro poučil gospoda Kozjaka. Za odškodnino je prejel zastonj hrano, pijačo in kavo ter še pet

in štirideset dinarjev. Da bi dal okroglo petdeset dinarjev, se pa krčmar ni dal pregovoriti.

Plesišče je bilo nabito polno, brezplačno pivo se je penilo, od vseh miz so napijali krčmarju. Mastno krčmarjevo lice se je svetilo v zmagoslavnem veselju; do smrti je sovražil svojega nasprotnika. Venomer je stopal od mize do mize in stiskal roke ljudem. Precej hrupno je bilo v dvorani. Trije fantje so govorili krčmarju, da mora biti »ves ta cirkus« v eni uri končan in nato bodo plesali; da so godci že naročeni in dekleta tudi.

»Tako mora biti veselo ko pri pogrebščini,« so dejali fantje, »sicer ne bi prišli.« Krčmar se je smehljaj, obljubil popolno plesno svobodo, a prej da morajo še podpisati spomenico. Kovač je hotel napraviti kupčijo zase; ponujal je srečke po tri dinarje in pol. Da je sreča neizogibna! A neki fantalin je uničil vso kupčijo, ko je kričal, da stanejo te srečke v mestu samo tri dinarje trideset. Da ima sam dvoje takih srečk. In tako je ostalo kovaču od dvajsetih srečk, ki si jih je nabavil s špekulacijo, še celih osemnajst. Zato je zlovoljno sedel v neki kot, zvrnil nekaj šilcev žganja in sklenil, da se bo spričo te skopuške sodrge potegoval za Novaka. Zakaj vsi, ki so nesrečni in preganjani, morajo biti v življenju združeni.

Točno ob štirih je krčmar začel hrupno zvoniti z velikim kravjim zvoncem in zakričal v dvorano:

»Silentium! Posluh! Zdaj se začne shod. Vse mora iti po točkah. Najprej si moramo izvoliti predsednika in dva prisednika.«

Za predsednika so z vzklikom izvolili nekega posestnika, za prvega prisednika je bil izvoljen tudi neki posestnik, za drugega pa kovač. Kovač je bil pač počeščen, vendar mu je tistih osemnajst srečk težilo srce. Zato je planil še enkrat pokonci: »Srečke! Nepreklicno izžrebane v osmih dneh! Velikanska možnost dobitkov! Samo tri dinarje petdeset!«

»V mestu so samo po tri dinarje trideset!« je spet zavreščal oni fantalin. Tedaj je zgrabila kovača huda jeza. Stlačil je srečke v žep in kriknil: »Odklanjam izvolitev!« Nato so izvolili drugega in vsi trije

izvoljenci so neokretno splezali na oder in posedli za neko mizico. Njih obrazi so bili tako bedasti in našopirjeni, kakršni so pri voditeljih shodov povsod v navadi.

Ko je predsednik pozvonil s kravjim zvoncem in dejal: »Otvarjam shod!« je vstopil Novak v dvorano. Tiho je bilo ko v grobu. Predsednik je sedel, zvonec mu je zdrsnil iz roke in žvenketaje padel na tla.

Vsi so sedeli prihuljeno in prežali, kaj bo zdaj. Učitelj je mirno stopal do srede dvorane. Tu se je okrenil. Tedaj je pristopil krčmar k njemu in zavpil med riganjem:

»Gospod učitelj Novak, prepovem vam vstop v svojo hišo! Takoj se odstranite!«

Nekaj trenutkov je učitelj molče obstal, kakor bi lopnil po njem, nato je pokimal z lahnim nasmehom in odšel. Nihče se ni zganil, dokler ni krčmar viknil:

»To je bilo vtikanje v hišne zadeve!«

Jelševnik je vstal:

»Ne, Vogelnik, ni res! Pač si si želel, da bi prišlo do kalitve hišnega miru, a Novak je preveč pameten, da bi šel na limanice. Ljubi občani! Taka sramota! Kadar se kdo napada, se mu mora dati prilika, da se tudi zagovarja, ali pa je vse skupaj sleparija!«

Gospod Kozjak je splezal na oder. Imel je prazni gosposki suknjič, ki mu je manjkal zadaj en gumb. Eden prisednikov je iskal kravji zvonec, ki se je bil zakotalil do šepetalčeve omarice. Ko se je prisednik sklonil, je nenadoma na ves glas zacvilil, češ, da ga je nekdo v nogo močno zbodel s šivanko. Buljil je v omarico, prišel je še drugi prisednik, a ondi ni bilo nikogar.

»Osa!« je nekdo zavpil. Krčmarju je curljal pot v debelih kapljah. Skoraj deset minut je trajala ta sramota. Vse razpoloženje je vrag vzel. Ljudje se niso več zanimali, besedovali so, zahtevali piva.

»Tak začnimo že enkrat!« je zakričal krčmar.

Predsednik je vstal, zvonil ko za stavo, in dejal, ko se je v dvorani nekoliko pomirilo:

»Še enkrat otvarjam sejo!«

Tedaj je prišla Boštjanova Mina.

Še tišje je bilo ko ob Novakovem prihodu. Skozi meglo tobakovega dima in s pivom prenasičeno ozračje je stopala mlada, pogumna ženska.

Pri vseh mizah je zasikalo. »Meter osemdeset meril!« — »Kakšna oblastna ženska!« — »Kako je po mestno oblečena; bluza je iz trde žide!«

Mina se je ozrla po dvorani in se napotila h krčmarju. Skoraj se niso upali dihati, ko je spregovorila:

»Vogelnik, vi ste spodili gospoda Novaka in Jelševnika iz dvorane. Slišala sem to, ko sem prihajala noter. Če namerjate še mene spoditi, koj povejte!«

»Naj ostane!« je viknilo nekaj mož.

V krčmarju je tisoč peklenščkov kuhalo jezo. A mirno je dejal:

»Vse je zasedeno. Če pa najdete kak prostor, le ostanite. Luči se nič ne bojimo.«

Tedaj je zadonel glas po nabiti dvorani:

»Gospodična, tu sem jaz, kovač! Sicer sva sovražnika, a služil sem konjike in vem, kaj se spodobi. Sedite na moj stol; jaz bom že stall!«

A kovač ni bil zaman prijazen. Na ta način je upal dobiti spet kovaška dela za Boštjanove nazaj in morda bi Mina kupila tudi kaj srečk; ker je premožna, jih lahko plača po tri dinarje pet in sedemdeset. To se mu je pozneje tudi posrečilo. Z ozirom na njegovo viteško vedenje mu je Mina odkupila deset srečk in mu tudi zagotovila kovaška dela pri njih.

»V tretje in zadnjič otvarjam shod!« je zakričal predsednik z glasom biriča, ki ne more oddati svojega blaga. Kozjak je dobil besedo. Nekoč bi bil rad učitelj, a ker je v drugem letniku učiteljišča trdno obtičal, so ga izključili. Pa je imel še neko staro vzgojeslovno knjigo in iz nje je hotel »v šolskih zadevah« sipati luč med ljudi. Nalepil je nekaj strani te knjige v svoj rokopis in je bral ljudem v sokratičnem načinu o poučevanju in o raznih vzgojeslovcih. Ljudje so se neskončno dolgočasili. Več jih je zahtevalo piva, govornika ni bilo več razumeti, krčmar je ves besen pristopil k odru in siknil: »Tak nehajte čenčati! Govorite vendar o stvari!«

»Zdaj bom govoril!« je zakričal Kozjak in gromovito udaril po mizi. Občinstvo se je nekoliko umirilo in govornik je nadaljeval:

»Edini vzgojeslovec, ki poveljuje nego telesa bolj ko nego duše, ki besede ‚Mens sana in corpore sano‘ napak...«

Hrup! Vse je vzklikalo: »Čenčel!« Mnogi so z vrčki tolkli po mizi. Od jeze bled ko zid je krčmar spet pristopil k odru in zaklical:

»Tudi pare ne dobite od mene, tudi grižljaja večerje ne!«

Tedaj se je ljudski govornik prestrašil in ko lev je zarjovel v hrupno dvorano:

»In zdaj bom govoril o učitelju Novaku!«

»Tak vendar! No, začni!«

»Torej — edini vzgojeslovec, ki je učil, da se naj človek iznebi kulture in se povrne k naravi...«

Hrup. Mnogi so planili kvišku, krčmar se je tolkel po čelu.

Kozjak je lopnil po mizi in zatulil ko besen, da ga ni mogel nihče prevpiti:

»Ta mož se je imenoval Jacques Rousseau!«

»Kaj nas briga ta dedec? Jezik za zobe, čvekač!«

»Se je imenoval Jacques Rousseau! Svobodomiselnež je bil, tujec in sploh baraba.«

Pri besedi »baraba« so nekoliko utihnili; z zanimanjem so prisluhili.

»In tak vzgojeslovec kakor ta Rousseau je vaš učitelj Novak.«

Tedaj si je Kozjak pridobil svoje poslušalce. Ne izplača se ponavljati Kozjakovih besed. Z raznimi našopirjenimi publicami je slednjič prišel do spomene, ki naj jo pošljejo na vlado:

»Loška občina prosi, naj se skoraj odstavi učitelj Novak, ki povzroča v občini razdor, ki ščuva otroke zoper starše in zlorablja šolo za igračkanje.«

Zapišimo si le nekaj stavkov iz Kozjakovega govora:

»Čigavi so otroci? Novakovi ali naši? Naši, pravim! (Gromovit udarec na mizo.) Zatorej: Kdo naj odloča o naših otrocih? Novak ali mi? Mi, pravim!

(Gromovit udarec in veliko pritrjevanje.) Kdo je rodil otroke, jih umival, krpal in tekal za njimi? Novak ali mi? Mi — mi vsi! Novak nima besede, mi imamo besedo. Kmet je kralj na svojem posestvu. V njegove zadeve se ne sme nikak veterinjaški šolmašter vtikati — niti glede otrok niti glede žganja.«

»Živijo!« je vzkliknilo nekaj vinjenih.

In še zadnjo rožico je posadil Kozjak:

»Tudi gospod šolski nadzornik je potrdil, da je učitelj Novak nezmožen. In to je dovolj!«

»Dovolj!« je zakričal krčmar.

Spet je pristopil krčmar k odru in zaklical:

»Končajmo! Preberimo spomenico! Glasujmo!«

Kozjak se je razveselil konca in je naglo odhitel k svojemu vrčku. Predsednik je oglušujoče zvonil, prebral resolucijo in jo že hotel dati na glasovanje. Tedaj se je oglasilo iz nekega kota:

»Stojte!«

»Protestiram! Glasovali bomo šele tedaj, ko bodo vsi, ki hočejo tozadevno kaj pripomniti, dobili svojo besedo.«

To je bila Boštjanova Mina.

Tišina. Krčmar je zakričal:

»Konec je! Glasujmo! In kdor noče glasovati, naj se pobere iz dvorane.«

A krčmarju so vsi burno ugovarjali. Prišlo je do debate, kar ga je močno razhudilo. Boštjanova Mina je šla po dvorani. Še bolj ji je rdelo lice ko sicer; tresla se je ko šiba na vodi. Ženskam je že prirojeno, da se bojijo javno nastopati. Ženske govorijo doma veliko in večkrat še preveč. Na kakem odru pa jih kmalu obide groznica. Ni ga kraja na svetu, kjer bi se človek tako lahko nalezl mrzlice, ko na kakem javnem odru.

Mina se je otresla plahosti. Mirno ji je zvenel glas, v dvorani je vse umolknilo, in začela je:

»Podeželski ljudje imamo veliko pritožb, a najhujša je ta, da nam nedostaja ljudi. Hlapci in dekle odhajajo z rodne zemlje in se izseljujejo v mesta. To je ne le za kmečki stan, marveč tudi za ves narod žalostno poglavje.«

»Kaj ima to opraviti z učiteljem Novakom,« je vzkliknil krčmar.

»Več, ko si mislite,« je mirno odvrnila Mina in nadaljevala: »Primanjkuje nam hlapcev in dekel, ker je ljudem pač dolgčas na deželi. Če delajo ves teden, si za nedeljo zaželiyo malo razvedrila. In kakšna je ta nedeljska zabava? Potikajo se po cestah in zapijajo težko prisluženi denar.«

»Ne dopustim, da boste takole govorili!« je kriknil razsrjeni krčmar. »V moji lastni hiši ne boste grdili moje obrti.«

»Saj govorim splošno in ne o vas,« je nemoteno odvrnila Mina in spet začela:

»Še svoj živ dan nisem plesala. Le enkrat samkrat sem bila v kinu. Vem pa, da mladina naravnost koprne po plesu, kinu in gledališču. Saj more biti vse to prav spodobno. Zakaj prepovedujemo vaški mladini take zabave? Zakaj jo tiramo iz zdravega ozračja vaškega življenja, kjer ne mara bivati, ker ji je tako neznosno dolgčas, v strupeno ozračje velemest? Zakaj jo spravljamo od lepega, svobodnega poljskega dela v zatohle tvornice? Povedala bom, zakaj: zato, ker smo tako topoglavi in klamasti. Ker je bilo že od nekdanj tako, ker ni nikogar, ki bi bil dovolj močan in pameten, da bi računal s sedanostjo in jo skušal uveljaviti. In če pride kdo, ki hoče oživiti vaško zaspanost, ki mu je do telesne nege mladine, ki hoče predramiti ljudstvo, ki ima velike, lepe načrte za vso vas in se hoče za vse to nesebično žrtvovati — takega pa se hočemo iznebiti, ga odstraniti! Čemu? Ker smo klamasti, ker je dotični protivnik žganjarjev!«

»Nezaslišano!« je zavpil krčmar. »Konec! Ven iz mojih prostorov!«

Mina se je za trenutek pomišljala, nato je dejala:

»V tem prostoru ima zdaj pač samo predsednik pravico zapovedovati shodu.«

Okrenila se je.

»Gospod predsednik, ali mi jemljete besedo? Ali naj odidem?«

»Ne!« je zamrmralo nekaj ljudi. In neki fant je zavpil: »Glede plesa podpišem! Občinski predstojnik,

ta trapa, nam samo enkrat na vsake večne čase dovoli plesati. Plesati hočemo, ali pa gremo! Pa si potem sami prevažajte gnojne koše!«

»Nadaljujte,« je dejal Mini predsednik. Govorila je še nekaj minut in sklenila:

»Sicer bi se pa občina zelo oškodovala, če bi prepodila Novaka. Svarim vas, nikar ne podpišite spomenice! Že vnaprej vam povem, da z njo ne boste ničesar dosegli.«

Stopila je z odra, postala nekoliko v dvorani in ni vedela, ali bi šla domov ali bi ostala še tu.

Ostala je in se vrnila v kot h kovaču, ki ji je dejal: »Izvrstno, gospodična! — Brez napak ste pojezdili na napad! Ali hočete nekaj izbornih srečk? Poceni! Po tri dinarje pet in sedemdeset!«

Medtem je stopil na oder stari učenik.

»Moji ljubi občani! Govorim vam kot star prijatelj. Izmed vseh, kar vas je tukaj zbranih, mislim, da jaz najbolje poznam učitelja Novaka. Skupno stanujeva in oba sva istega poklica. Ko so me bili o veliki noči upokojili, bi bil moral zapustiti šolsko poslopje, kjer sem bival in deloval štirideset let. — Resnično, iz Loke bi bil moral, ker ni bilo zame v Loki nobenega stanovanja. A moj odhod iz Loke bi pomenil isto, ko da bi moral v tujino na pokopališče. Učitelj Novak pa me je rešil tega. Dober človek je; zares, priznati moram, da je dober človek. Razen ene sobe mi je prepustil vse stanovanje. Tudi vrt mi je prepustil, češ, da ga ne zna obdelovati in naj mu za to podarim le nekaj jagod, češenj, hrušk in jabolk. Tako je rekel. In tudi dober učitelj je. Drugačen ko jaz. Jaz sem stare šole, ki kratkomalo pravi: ‚Moli in delaj!‘ Nova šola pa reka: ‚Ne moli nič, delaj tako, da boš čim več zaslužil — sicer se pa zabavaj.‘ To navodilo je nápak; ne velja nič za ta svet, kaj šele za onega! Novak pa ne uči tako, marveč pravi: ‚Moli, delaj in bodi vesel!‘ To je pametno. Saj pravi pesem: ‚Kdo bi zmeraj tužen bil — to ne more biti!‘ In pesniki poznajo življenje. In to je naša Mina Boštjanova tako izvrstno razložila. Sploh pa ji moram kot njen stari učitelj priznati: ona je cvet vse naše vasi! —

Prosim vas, poslušajte jo! Ne podpišite spomenice! Če bo moral iti iz vasi učitelj Novak, bom moral oditi tudi jaz, bom moral nastopiti težko pot na tuje pokopališče. Saj bi brez dvoma prišel kak nov učitelj z družino — in zato bi moral ven iz hiše, kjer sem prebil štirideset let. Seveda se ne bo nihče za to zmenil. Pa povem vam, da je Novak izboren učitelj. Vselej, kadar ni dežja, poslušam zunaj na vrtu, kako poučuje. Drugače poučuje ko jaz, ki sem še stare sorte. Večkrat začudeno zmajujem z glavo, zmeraj pa pravim: bolje uči ko jaz. Na nadzornikove besede pa ni dosti dati. Tudi name je prav tako hrulil ko zdaj na Novaka. Nadzornik je izgaran, razdražen človek. Vse počitnice prebije v zavodu za živčne bolezni. Ne podpišite spomenice; obdržite Novaka! Uživel se bo v vas in vi vanj.«

Ljudje so molče poslušali. Pritrjevaje so mrmrali. Skoraj vsi navzočni so bili nekoč učenci sivolasega učenika. Krčmar je s težavo prišel na oder. Od jeze je bil ves hripav.

»Ne bom veliko govoril. Nič ne bom omenil brezplačnega piva. Vendar vas nisem povabil zato semkaj, da bi poslušali hvalisanje Boštjanove gospodične, ki je baje cvet naše vasi, in učitelja Novaka, ki bi moral biti odstavljen, pa je mahoma tak junak. In tudi nismo prišli, da bi slišali govoriti o šolskem nadzorniku, ki je celo doktor, ko o kakem norcu. Ste že kdaj slišali, da bi bil kak doktor znorel? To niti ne pristoji njegovim visoki izobrazbi. Nadzornik že ve, kako in kaj je z Novakom. Namreč — nič — nič — nič! Kakšen človek pa je to, kateri pravi, da jih od deseterih udarcev zasluži vzgojitelj devet, gojenec pa enega? Kakšen je tak, ki natveza našim otrokom, da je pregrešno zvrniti šilce žganja vase? Ki uganja v šoli take norčije, da se fantiči sami pretepavajo med seboj? Ki nima drugega v glavi ko bobne, piščalke in igračkanje? Našim otrokom ni treba telovadbe; najboljša telovadba je nakladanje žita pa kidanje gnoja!« Tu jih je nekaj zavpilo: »Tako je!« Krčmar je povzel: »Mi, kar nas je resnih družinskih očetov, smo se v gostilniški sobi vse pomenili glede

Novaka. Tedaj je pihal drugačen veter ko danes. — Danes ždite in se daste strahovati in sčuvati. Spomenico morate podpisati, pa še takoj! Glede našega starega učenika: čast komur čast! A govoril je samo o svojem stanovanju. In gospodična gospodarnica Boštjanova, tako zvani cvet naše vasi, pa je govorila za svojega skrivnega ljubčka. < Tedaj se je nekaj zgodilo, ko bi se zablisnilo. Iz šepetalčeve omarice, ki ji je bil krčmar blizu, je smuknil neki deček, planil krčmarju za vrat in ga z ustrojeno fantovsko pestjo trikrat tako čofnil po nosu, da je krčmarju brizgnila kri po telovniku. Pričujoči so ko omrtvičeni zrli ta prizor, tisti za predsednikovo mizo se še zgenili niso. Vsi so bili osupli.

Boštjanov Tone pa je zaklical v dvorano:

>Krčmar je tepec. Učitelj Novak je najboljši učitelj na svetu. Moja sestra Mina je zares cvet naše vasi. Novakova ljubica pa moja sestra ni!<

Tedaj se je predsednik vendarle neokretno dvignil, da bi ujel mladega napadalca. Pa mu je ko podlasica ušel v šepetalnico in skozi stranski izhod v krčmarjevo klet, od tu pa skozi okno na cesto.

Polnokrvnemu krčmarju je nos strahotno krvavel. Še to je mogel zavpiti: >To so posledice Novakove vzgoje!<, nato je z robcem na nosu zbežal ven.

Nastala je velika zmešnjava. Psovali so, grozili, se grohotali — prekričavali drug drugega. Bili so za in zoper krčmarja, najstrožje so obsojali Toneta, ki ga je vsak poznal. Dekleta so vdrla v dvorano; prišla so na ples. Fantje so jih hrupno sprejeli. Nerodni predsednik ni mogel pomiriti zborovalcev. Njegovo pozvanjanje je utonilo v vihri glasov. >Sklepam sejo!< je kričal.

Nihče ga ni razumel. Nihče ni poslušal. Predsednik je stopil z odra.

Mina je šla domov. Na cesti je bil šunder. Otroci so kričali, fantje so se smejali, dekleta so se hihitala in vreščala. Mina vsega tega ni slišala. Molče je šla dalje. Nekaj fantov je privzdignilo svoje čepice, a ker jih Mina ni opazila, jim ni odzdravila, in ljudje so se hudovali nanjo.

Ko je šla mimo šole, ji je burno utripalo srce, dasi je vedela, da Novaka ni doma. Ko jo je bil prej srečal in ji s trpkim in mrkim smehljajem povedal, da ga niso pustili na shod, je šel proti gozdu. Ondi je hotel biti sam zase. Rada bi mu povedala, kako je krčmar klavrno pogorel. A kako je prišlo do tega? Stari učenik je s svojimi milimi besedami komaj ganiil mrzla srca. Njen govor je pač zanimal ljudi, ker ga je govorila ženska, a ni povzročil nikake očitvidne spremembe. Končni uspeh je bil posledica drznega Tonetovega napada. Radi tega je nastal šunder, v katerem je utonilo sovraštvo do Novaka.

Mina ni vedela, kako bi s Tonetom radi tega. Ali bi ga s palico ali bi ga pa poljubila? Le srečna, ponosna je bila, polna zmagoslavja, ker je krčmar propadel.

Še preden je prišla Mina do doma, jo je srečal učitelj Novak. Za hip ji je zastala noga, nato je pristopila k njemu.

»Upam, Mina, da vas to zborovanje ni preveč razburilo in razdražilo.«

Kako se je zanj izteklo, ni vprašal. To jo je razveselilo. Nekoliko je pomišljala, a potem ga je povabila domov, češ, da mora z njim govoriti. Rad je sprejel ponudbo. Nekaj radovednežev ju je šepetaje opazovalo. A ta dva se nista zmenila zanje.

Mina je odvedla Novaka v senčnico, sama pa šla po mater v hišo. Ta je pravkar prišla iz kuhinje in se je Mine močno prestrašila. Mina pa je bila sama tako razburjena, da ni opazila čudnega materinega vedenja. Nagloma ji je povedala, da je konec shoda in da je Novak na vrtu in naj pride tudi ona tja. Prepozno je zdaj, da bi pili kavo, zato bo šla danes, ker je tak imeniten dan, po steklenico vina v klet.

Mina je odšla v klet. Mati je odbrzela v kuhinjo in dejala vsa prepadena nekemu moškemu, ki je ondi sedel:

»Mina je šla — ona ne sme vedeti — pojdite takoj stran. Tu je potrdilo.«

Mož jo je začudeno gledal. »Zakaj — zakaj pa?«

»Brž — brž — sicer bo huda reč! Mina ne sme ničesar vedeti glede denarja!«

Mož se je željno ozrl na steklenico žganja, ki je stala na mizi; Boštjanka mu je dala vso steklenico in dejala: »Brž — brž — tak pojdite, no!«

Komaj je oni odšel, je prišla Mina s steklenico, jo odmašila in poiskala troje kozarcev. Tudi zdaj ji ni bilo mar razburjene matere.

»Pojdite v senčnico,« je rekla in šla naprej. Brez moči je sedela mati na stolu v kuhinji. Nekemu kmetiču, ki je bival dve milji od Loke, so bili Boštjanovi pred leti posodili pet tisoč dinarjev. Zdaj je mož prinesel denar nazaj in zahteval zadolžnico. A zadolžnico je imela Mina v blagajni. Boštjanka pa je hotela imeti denar. In pregovorila je kmetiča, da ji je odštel denar, ona pa mu je dala navadno potrdilo. In nato je prišla Mina domov. Ženica je globoko vzdihnila, da se je vse tako posrečilo. Nasmehnila se je. V žepu je imela pet tisoč dinarjev.

Ti so bili za Lojzeta! Čez dva dni je s pol funta masla podkupila pismonošo, da je poslal teh pet tisočakov Lojzetu v Hamburg.

V senčnici je Mina natočila dvoje kozarcev in dejala: »Na vaše zdravje — gospod Novak! Do spomenice ni prišlo.«

»Ah!« Zagorelo lice je zažarelo. »Ah — kaj se je občina vendarle izrekla zame?«

»To ne, gospod Novak, žal — da ne!«

Na kratko je poročala o vsem, se svojega govora komaj doteknila, a z ljubeznijo omenila govor učenika in povedala, da je prišlo do smešnega izida le zato, ker je Tone spet eno zagodel.

»No,« je odvrnil, »to pač ni bila zmaga, ki bi bila izšla iz prepričanja navzočih. Tone je pa le navzlic vsemu in marsičemu imeniten tič. Le zakaj je udaril krčmarja?«

»Ker je bil krčmar zelo nosat.«

Rajši bi bila umrla, ko povedala, zakaj je Tone krčmarja napadel.

»Krčmar bo še enkrat sklical shod.«

»Nel! Bilo bi brez pomena. Rada bi vam nekaj povedala. Še enkrat vas pridejo nadzorovat. Prošli četrtek sem bila na vladi.«

»Vi ste...«

»Seveda. Pred leti je neki vladni in okrajni svetnik prebil s svojo nečakinjo počitnice pri naš. A odkar jaz vodim gospodinjstvo, nočem nobenih počitniških gostov. S svojim postajanjem in svojimi zahtevami ne spadajo v največjem delu na deželo. Ko je vladni svetnik spet pisal glede počitnic, sem mu stanovanje odklonila. V četrtek pa sem bila pri njem in mu dejala, naj le pride spet s svojo nečakinjo k nam. Pa sem mu tudi mimogrede povedala o loškem šolskem škandalu. In on mi je tudi kar mimogrede omenil, da bo še pred počitnicami preiskal to stvar. Živčno bolni nadzornik, ki ga dobro pozna, je po njegovem mnenju že zdavnaj zrel za pokoj. Pa se bo o vsem še osebno prepričal.«

»Čudoviti ste, Mina!«

Zmajala je z glavo.

»Čudovita je le strahopetnost, izbegavanje in bojazen. To je zame čudovito. Moj Bog, kaj pa je vse skupaj, kaj je tudi življenje in smrt? Kdor se ne boji, se mu ne more ničesar pripetiti!«

Sitno mu je bilo, ko je dejal: »Veliko sem vam dolžan. Brez vas bi bil izgubil igro s krčmarjem. Šel bi bil na sprehod, medtem bi me pa občina odstavila. Čutim, da imam dosti manj moči ko vi, Mina.«

»Rajši pijtel!« je dejala rezko; »vino tako in tako ni bilo na ledu.«

Dvignil je čašo, rekoč: »Iz srca si želim, da bi mogel kdaj kaj velikega storiti za vas, Mina.«

To ji je bilo zoprno. Čemu izgubljati toliko besedi. Saj ni niti slutil, kako rada je vse storila zanj! Prvikrat v življenju je bila potrebna človeka, ki bi ga malo popestovala in božkala, kateremu bi mogla dati vse najboljše, kar premore, ne da bi se bilo treba izpraševati zakaj. Pa je bil tako plah, tako tuj, da jo je bolelo. Slednjič je dejala:

»Če že na vsak način hočete kaj narediti za nas, pa mi svetujte zaradi Toneta. Nekoč bo on gospodar

na Boštjanovini, sicer nimamo nikogar, ki bi bil tega zmožen. A prej mora v kako šolo. Kmetje bi morali biti vsi bolj izobraženi, to bore malo strokovnega znanja ni nič. Življenje jim brez izobrazbe premalo nudi. Ali bi mi svetovali?«

»Z veseljem! Da bi napravil maturo in studiral, na to ne mislite, kajne?«

»Ne!«

»Torej naj dovrši nekaj razredov realne gimnazije, dokler ne bo enoletni dobrovoljec. Tako sicer ne bo dokončal nobenih studij, a za svoj namen bo dovolj izobražen.«

»Kako naj bi se to pametno začelo?«

Dejal je: »Tone je za začetek dovolj star. V vsem je dobro podkovan, le jezikov ne zna. Dajte mi fanta vsak dan za dve uri in poskrbel bom, da mu prihodnje leto ne bo treba vstopiti v prvi razred. Veselilo me bo poučevati to bistro glavico.«

Ona ni ničesar odvrnila, le hvaležno se je ozrla nanj.

On je trčil z njo in radostno dejal:

»Pijva na dobro prihodnost najinega ljubega fantiča!«

Ko je izrekel »n a j i n e g a ljubega fantiča«, je Mina prebledela. Kakor val nepopisne sreče ji je planila vsa kri k srcu. Podzavestno in vendar mogočno je občutila, kako se je nekje v dalji zablestela ko zlata jutranja zarja sreča žene in matere. Zdelo se ji je, da se je odprlo nebo in da je za tem nebom življenje nepopisnega veselja.

»Najinega ljubega fantiča!«

»Hočete?« je vprašal učitelj.

»Da!« Zdelo se ji je, kakor da se je s to besedico zaročila ali poročila z njim.

Tedaj je prišla mati. Ko je zaslišala, da pojde tudi Tone z doma in ne samo Bernard, je zaječala ko očak Jakob v stari zavezi: »Vsi moji otroci so me zapustili, popolnoma sama ostanem.«

Mina jo je nežno objela in dejala:

»Tako se godi vsem materam! In dosti sreče je že bilo, da ste smeli postati žena in mati.«

Ko je odhajal Novak domov, je videl, kako je Tone postajal na cesti. Fant jo je hotel brž popihati, a učitelj ga je poklical k sebi.

»Zakaj pa ne greš domov, Tone? Sestra in mati te čakata!«

»Saj bi šel rad domov,« je odvrnil pobito fant, »ker sem hudo lačen. A bojim se Mine. Bil sem namreč na shodu in doma ne bo ničesar za smeh.«

»Kaj si pa napravil na shodu?«

»Oh, nič takega! Le krčmarja sem malo udaril, pa mu je precej nos zakrvavel in vsega shoda je bilo konec.«

»Pojdi še malo z menoj, Tone, in mi pripoveduj, kako je bilo!«

Tone je prav nazorno podal svoje poročilo in je sklenil:

»Saj bi ga ne bil udaril, a ker je tako grdo rekel o Mini, sem mu pa moral puščati kri.«

»Kaj je pa rekel o tvoji sestri?«

»No, sem mislil, da že veste. Rekel je: »Mina počenja vse to samo zato, ker je vaša ljubica.«

»Moja — ha — kaj? To je rekel? Prav bedasto se je izrazil.«

»Bedasto pa prav nesramno! Zato je pa prejel zaslužene batine.«

Molče je šel učitelj s Tonetom. In tudi Tone je molčal, ker je pričakoval kake pridige. Novak pa mu je raztreseno segel v roko in dejal:

»Mina te ne bo nič kaznovala. Le pojdi domov, Tone, lačen si!«

Ko je Tone dobil sestro v veži, ji je zaklical: »Učitelj Novak te prisrčno pozdravlja in sporoča: Gorje ti ga, če me nabiješ!«

Mini so se zaiskrile oči.

»No, prav tako pač ni rekel.«

»No, pa podobno! In Mina, daj, pozabi vse in kaj jedače mi daj, sem strašno lačen!«

Mina mu je dala jesti. Za to večerjo je dobil vsak po eno jajce, Tone, zvesti oproda, pa dvojje ...

Loka je doživela velikansko novico: Kovač je zadel z eno od srečk, ki so mu še ostale, petdeset tisoč dinarjev.

Tone je prinesel to novico iz šole domov. Mina je bila vesela. Kovaču je privoščila to srečo. Tonetu pa je povedala:

»Vidiš, Tone, deset srečk sem kupila od kovača. Tisto, ki je bila izžrebana, sem pa pustila.«

»Kdor je nesrečen pri igri, je srečen v ljubezni!« je odvrnil Tone, ki je znal vse polno takih pametnic.

Mina se je razveselila in rekla, da bo tisto reč glede orglic že še premislila. Fant ji je bil bližji in bližji. Slutila je, da bo ta njen varovanec nekoč njen nenadomestljivi življenjski tovariš.

Kovač je v svitu svoje sreče sedel na naklu. Na ognjišču ni gorelo. Dvoje kmetov, ki sta prišla konja podkovat, je kovač odslovil. Da ne more delati, da je bolan, da mu leži na živcih. Ves dan je taval okrog in tuhtal krog svoje hiše, spet sedal na nakovalo, napadal ga je hud kašelj in tudi sicer je bil ves bolan. Slednjič je mislil, da ga bodo zvili srčni krči in to bo prekletstvo bogastva, o katerem je tolikrat bral.

Popoldne se je slekel in legel v posteljo. Mrzlica ga je stresala, dasi je bilo toplo julijsko vreme. In lice, polno črnih brazdic, ga je skelelo. Tisoč načrtov mu je šlo po njegovih od razbijanja utrjenih, topih možganih. Le kaj naj počne s tem ogromnim denarjem! V glavi se mu je iskrilo, kladiva so udarjala v njej. A ta kladiva niso kovala železa, kovala so rdeče zlato. Kovač je stokal ne le od telesnih bolečin, marveč tudi od skrbi.

Težko je, če je človek bogat. Morda bodo ponoči prišli vlomilci, misleč, da ima že ves dobiček doma. Od najrazkošnejših načrtov se mu je razburkana duša spet in spet vračala v njegove sedanje razmere. Saj je bil dober človek in hotel je, da so tudi drugi deležni njegove sreče. Stari Milnikovi materi v ubožnici bo dal dve sto dinarjev; tistemu revčku Pepetu bo kupil nove hlače. Svoji ženi, dasi mu ni bila nič pri srcu, bo kupil kožuhovinasto kočemajko. Da, če bi

ne bilo zdaj njegove boljše polovice! Otrok tako in tako nista imela — pa bi zdaj, ko je bogat — zasnužil Boštjanovo Mino! To je kapitalna ženska, edina v vasi, s katero se izplača poročiti. Pa to seveda ne gre. Tak kaj? Kovač je postal častihlepen. Zmeraj je bilo v mestnem časopisu, kadar je kdo kaj zadel. Doslej je bilo največ po tisoč dinarjev. Smešna vsota! Kako bodo pa zdaj poročali? Takole bo:

»Kakor smo z gotovostjo zvedeli, je zadel glavno srečko Frančišek Klander, kovaški mojster v Loki. Iskreno nas veseli, da je bila gospa Fortuna tako naklonjena temu poštenemu, izbornemu rokodelskemu mojstru. Čestitamo mu iz vsega srca zaradi zasluženega uspeha, čestitamo tudi v imenu številnih bralcev, najštevilnejših pa onkraj loških gora.«

To bo prišlo v list. Že v soboto bo vsak bral črno na belem. Pet izvodov bo kupil, izrezal poročilo, ga prilepil na lepenko in dal v okvir. Eno tako sliko bo obdržal zase, ena bo visela v Vogelnikovi gostilni, eno bo poklonil Boštjanovi Mini, eno bo poslal svojemu bratu rudarju, eno pa naj dobi Novakova mladinska zveza, da bo za zgled poznejšemu rodu.

Od teh častilakomnih, nekoliko malenkostnih načrtov so mu splavale misli spet v daljo.

Slednjič, ko se je ure in ure boril sam s seboj, se je srečni človek domislil, da bi prodal kovačnico, se preselil v mesto in ondi živel od obresti. Proj seveda se bo slavnostno poslovil od Loke. Vsi tisti norci, ki niso hoteli dati treh dinarjev petdeset za njegovo srečko, se naj do smrti kesajo in se sramujejo svoje neumnosti!

V temnem kotu ognjišča je sedel peklenšček in se mu spakoval.

S tem peklenščkom je imel kovač že dosti opravka. Časih, kadar je predolgo počival na nakovalu, mu je mežikal peklenšček iz črne dolbine in rekel: »Kovač, ti si lenuh!« Ali — če je hotel kdaj v krčmo, je siknil peklenšček za njim: »Kovač, ti si nemaren zanikarnež!« Ta peklenšček je bil kaj neprijeten gost.

Jelševnik je dejal nekoč kovaču: »Peklenšček ni drugega ko tvoja slaba vest. Morda je tvoj prijatelj.«

In zdaj je ta tovariš prav ogabno žvečil konec svojega lastnega repa in se mu rogal: »Da bi od obresti živel? Oho, kovač! Ob vse boš, ob vse! Kdor hitro obogati, tudi brž izgubi!«

Ostudna prikazen je bil ta peklenšček na ugaslem ognjišču. Kovač se je še pol ure valjal po postelji, nato je premagal vse skušnjave in glasno zavpil v temo: »Kaj misliš, da se te bojim, ti črna živina? Petdeset tisoč dinarjev imam. Kovačnice ne bom prodal. Dobil si bom dvoje pomočnikov in sam bom prodajal srečke po Loki in okolici. Boš videl, ti bedak, kako bo moja kupčija cvetela!«

A peklenšček bi bil kovača z vsem njegovim bogastvom skoraj uničil. Nekega dopoldneva, ko je spet sedel na nakovalu, mu je zašepetal, da je resnično obžalovanja vreden človek, ker nima kot nekdanji konjik nobene prilike v tem zapuščenem gnezdu, da bi mogel jezdit ali vsaj plavati. Edina rešitev zanj je, da si kupi motorno kolo.

In komaj je kovač prejel dobitok, je kar koj šel po motorno kolo. Prav oholo se je vedel v trgovini. Dejal je, da je izboren kolesar, da se je že večkrat z motornim kolesom vozil in da je po poklicu inženjer. Tako mu ni treba dosti razlagati in pojasnjevati, naj mu pokažejo le najvažnejše prijeme. To se je zgodilo in tudi nekaj kratkih poskusnih voženj je dobro poteklo. Nato je bogati človek plačal kolo — in sicer precej drago, ker se je tako bahal z denarjem — se odpeljal do gostilne, se ondi spet na vso moč bahal, naročil in plačal vsem gostom, od katerih ni niti enega poznal, tudi sam je veliko pil in se nato odpeljal. Videti mu je bilo, da ni več voznje z motornim kolesom.

Že zgodaj popoldne je pritekkel Tone ves razburjen iz šole domov in nahrulil Mino:

»Kovač je znorel! Od vsepovsod telefonirajo, da se neki norec vozi z motornim kolesom. To je naš kovač. Deset ali dvanajst ljudi je že povozil in še na stotine gosi in psov. Pravkar se je peljal skozi vas.

Kričal je ko norec: „Stran! Pozor! Proč! Pomagajte! Strašno je bilo. Brez čepice je bil, ves zaripel, z očmi je buljil, pene je tiščal in obraz mu je bil ves skažen. Znorel je!«

To poročilo je bilo seveda pretirano, kar se večkrat zgodi z ljudskimi govoricami, vsaj to glede povoženih žrtev je bilo pretirano. K sreči ni bilo človeških žrtev, a precejšnje število živali je moralo brez življenja obležati na cesti. To je bila smrtna vožnja. Komaj je bil namreč kovač zunaj mesta in se je hotel še ustaviti v bližnji gostilni, je z grozo zapazil, da si ni zapomnil, kako se ta preklicana ropotarnica zapre in ustavi. Poskušal je s tem in onim in se neskončno bal, da bo izgubil ravnotežje in se zaletel v kako drevo. Stroj se ni hotel nič več ustaviti. Še več —: ko je poskušal razne prijeme, je šla ta strela zmeraj hitreje, zmeraj bolj hrupno, zmeraj bolj divje naprej! Pot mu je lil s čela, obupal je, nič več ni mislil, da bi se še kdaj ustavil, tisto bore malo jasne pameti in vse svoje čezmerno napete sile je moral uporabiti edino le za to, da je ostal še živ.

Strašna vožnja! Čim je prihrumel v kako vas, je v smrtni grozi začel hropeti: »Izognite se! Pozor! Proč!« Psi so tulili, gosi in race so bile uničene, neki ročni voziček je pometel v jarek, preklal je neki strohneli kažipot in divji jezdec jeklenega konja je vpil — rjovel: »S poti!«

Tedaj je občinski predstojnik, ki je doživel pustolovščino, telefonično posvaril sosedno občino, ki je poslala opomin dalje. Svarilo je brzelo dalje pred kovačem. Vse se je izogibalo ceste, vsa okna in vrata so bila polna ljudstva. Vozniki so spravljali konje in vozove na varno in puščali prostor vozečemu se obsedencu, vseh ljudi je bilo groza, vsi so se izpraševali: »Le kaj se bo še zgodilo?«

Kovač pa je divjal naprej. Delil je usodo začaranega pomočnika, ki se ni mogel iznebiti duhov, ktere je bil sam priklical, delil je strašno usodo Ali Babe, ki je pozabil v gori svojo moč. Bil je divji jezdec, obsojen, da brez miru, brez smotra in konca

divja naprej in povzroča grozo vsem dobrim ljudem v deželi. Loka se je bližala. Zdaj doli, le doli! Tu je bil vendar doma! Kmalu je zagledal kovačnico. Strašno je zarjovel: »S poti! Pozor! Izstopiti! Držite me!« Pri mostu je skušal vnovič ustaviti vozilo, pa bi se bil skoraj ubil. »Živijo, naš kovač!« je zaslišal Boštjanovega Toneta, a že je bil mimo njega. Nihče mu ni pomagal. Le peklenšček iz kovačnice je čepel zadaj za njim.

Prišel je do deželne meje. Oboroženi graničarji so stali pred hišo.

»Stoj — streljali bomo!«

Seveda »stoj!«, ko bi mogel! Zdivjal je mimo, dvoje strelav je počilo, a prenašlo je brzelo, da bi ga mogli zadeti. Zdaj — pot je šla strmo navkreber, motorno kolo je začelo počasneje teči, slednjič se je utrujeno nagnilo na stran in spustilo še z zadnjim prasketanjem svojega demonskega duha iz sebe — bencin je pošel.

Ko je začutil kovač spet trdna tla pod seboj, mu je bilo ko kakemu brodolomcu, ki ga je voda zanesla k bregu in ki se je komaj še rešil. Nesrečni, popolnoma izčrpani mož je sedel na kanton in zaihtel v svoji veliki razburjenosti. Čez čas je prišel neki graničar in ga aretiral. V čuvajnici niso verjeli njegovim besedam, hoteli so ga obdržati. Ko je pa ponudil visoko odškodnino, se jim je zdel preprosti človek, ki je imel toliko denarja pri sebi, še bolj sumljiv. Zaprlj so ga, dokler ne bi dobili poročil in pojasnil o njegovi osebi.

V tihi celici si je mislil kovač: Bogastvo je prekletstvo; motorno kolo je pa še večje prekletstvo. Kaj mi pomaga bogastvo, ko sem se pa ves potolkel! In prav je mislil.

Kovač je moral pozneje vse povožene pse in vso perutnino nadomestiti; ker je podrl kažipot, je moral postaviti novega. Odslej so mu rekali v vasi: »Leteči Holandec«, vzdevek, ki sicer ni bil pravi zanj, ki ga je pa vendar zelo jezil.

Kovač je bil zaradi tega mučnega dogodka tako potr in uničen, da se ni upal ljudem pred oči. V najtemnejšem kotu kovačnice je stalo motorno vozilo in kovačev peklenšček je sedel na njem, se onegavil z zavoro in se mu rogal. Nikoli se ni mogel kovač iznebiti skrbi, kaj naj počne z denarjem.

Slednjič je storil to, kar je pozneje storilo veliko ljudi, ki so jih trle skrbi: šel je k Boštjanovi Mini po svēt. Kolikokrat je tekom dolgih let pomagalo to junaško, z raznimi težavami tako obremenjeno dekletujim ljudem, kolikokrat je kaj takega, kar ni bilo gladko, izgladila, kolikokrat kaj krivenčastega poravnala. Mina je prav prijazno sprejela kovača, nič ga ni zasmehovala ko drugi ljudje, marveč je dejala, da jo prisrčno veseli, ker se ni ponesrečil. Saj je naravno, da se more pripetiti vsakemu, ki se prvičkrat pelje s takim muhastim strojem in ne zna koj pravilno ravnati z njim, kaj sitnega. Kovač pa da je še dobro rešil svojo nalogo, kdo drugi bi se še ubil.

To pripoznanje je bilo ko mazilo za njegovo ranjeno samoljubje in sklenil je, da bo vsem povedal, kako da ga je pohvalila Boštjanova Mina. Zaeno je tudi sklenil, da bo vse življenje iz dna duše vdan temu dobremu dekletu.

Kovač je dejal, da bi motorno kolo rad prodal. Če bi ga kdo hotel, bi mu ga dal za polovično ceno, on da tega potuhnjenega spaka niti videti več ne more. Mina je malo pomislila in dejala, naj se kovač nikar ne prenaqli, morda mu bo mogla čez nekaj dni kaj pametnega svetovati.

Nato je kovač nerodno segel v žep, vzel iz njega neko staro denarnico in odštél štirideset lepih tisočakov na mizo. »Prosil bi vas, da mi spravite ta denar. Meni ga bo kdo ukradel, ker imam tako smolo.«

Mina se je nehote nasmehnila spričo tega orjaka, ki je tako plaho iskal pomoči pri njej ko kak otrok.

»Saj ga tudi meni lahko kdo ukrade.«

»Ne, vam ne, ker ste tako pametni. Vam se ne da ukrasti denar.«

»Torej bom shranila vaš denar in vam napisala prejemnico.«

»Ni treba! Kdor da kaj Mini Boštjanovi, ne potrebuje nobenih potrdil.«

»O, pa, mojster Klander! Lahko se pripeti, da me popoldne doleti kaka nesreča, ali me zadene kap — pa ne bi nihče vedel, čigav je ta denar!«

Ko je Mina pisala prejemnico, ji je prišel neki načrt na misel.

»Mojster Klander, nekaj bi vam lahko svetovala. Znano vam je, da je umrl stari Čebelar. Imel je hišico, ki je sicer pokrita s škodljivami, a je prav lična. — No, pa saj je bil tesar. Hišica je na lepem kraju. Ima dve večji sobi, kuhinjo, dvoje podstrešnih izb in še klet. Čebelarjevi dediči, ki bivajo drugje, so mi ponujali hišo za trideset tisoč dinarjev. Zraven spada prav ličen vrt z rodovitnim sadnim drevjem in še skoraj dvoje juter polja srednje vrste. Ondi se pridelava žito in krompir. Vsega je dovolj za vas in vašo ženo; še kakega prašiča si boste čez zimo priredili.«

Kovač je ugovarjal, češ, da ni poljedelske sorte, a njegova žena, ki je bila nekoč za veliko deklo na kmetiji, pa že dobro umeje polje obdelovati. A saj ima kovačnico in stanovanje, kaj naj bi še s Čebelarjevo hišo?

Tedaj mu je Mina razložila, da naj preuredi to hišo za letoviščarje. Saj hoče vsako leto več in več ljudi v Loko, kjer je zdravo, lepo in ceneno življenje. Naj preuredi hišo v ta namen; sicer bo nekaj stroškov, a to se bo vse povrnilo. Torej naj sobe lepo prepleska, naj poskrbi za dobre postelje, postavi naj okusno pohištvo, naj obesi nekaj lepih slik, ki mu jih bo ona izbrala; dalje naj okraši okna z zavesami, položi v vsaki sobi pod mizo kako preprogo, naj napelje električno luč in si nabavi najpotrebnejšega posodja za kuhinjo. Pred hišo, ondi, kjer je najlepši razgled in daje velik oreh lepo senco, naj postavi klopi z mizo.

Kovač se je prijel za glavo.

»Za božjo voljo, gospodična, preden bom vse to spravil skupaj — kolikokrat bom pa še moral zadeti srečko?«

»Nič več! Za nakup in vso opremo zadošča vaš denar, če prodaste še motorno kolo. Če pa ne bi imeli zadosti, zakaj slabih stvari je bolje, da jih človek ne kupi, pa vam posodim tudi jaz. Naš mizar in pa sedlar vam naredita vse dobro pa poceni.«

»Saj sta moja prijatelja.«

»Torej! In koliko bi vam donášala hiša? Koliko bi zahtevali za sobo s souporabo kuhinje in še za kamrico z eno posteljo?«

»Nič ne vem,« je odvrnil kovač, »še nikoli nisem bil na letovišču.«

»Sto dvajset dinarjev na teden!« je dejala Mina. »To je prav poceni. In ker toliko ljudi sili vsako poletje v Loko, bodo cene narasle. In zdaj izračunajte, koliko bi dobivali mesečno!«

Mojster Klander je sedel pred Mino ko velik, neroden šolar pred učiteljico. Bal se je, ker je bil slab računar. Toliko je le dognal, da ima mesec štiri tedne in da je štirikrat sto dvajset približno pet sto.

»Pet sto dinarjev,« je slednjič dejal.

»Napak!« ga je pokarala Mina. »Saj je dvoje stanovanj. Torej?«

To kovaču ni šlo v glavo. Zato mu je morala sama povedati, da bo v poletju prejel na mesec približno tisoč dinarjev. In izpraševala ga je dalje:

»Koliko mesecev bi bila vsa stanovanja v Loki zasedena?«

»Ne vem!« je plaho odvrnil kovač. »Nikoli nisem oddajal v najem in letoviščarji nimajo kaj opraviti v kovačnici.«

»Pa to vendar veste,« je nejevoljno vzkliknila, »kako dolgo so tujci pri nas?«

»No — takole od srede maja do srede septembra. To mi je Vogelnik povedal.«

»Prav — štiri mesece. Zdaj prihajajo tujci tudi pozimi in sicer se sankajo ali smučajo. Hiša, ki bi jo vi kupili, je prav prilično ob cesti na kolodvor. Torej — ne bom dalje računala z vami. Če boste kupili posestvo in dali hišo tako preurediti, kot sem vam jaz svetovala, se bo vaš denar obrestoval po več ko po

deset odstotkov in mimo tega boste imeli še kaj od vrta in polja.«

Klandru so pošle besede. Sitno mu je bilo, škripal je s stolom, ni vedel, kam bi se dejal in je rekel:

»Odkrito povedano, gospodična, prav nič mi noče v glavo. Tisto o zastorih in preprogah — in o senčnici pod orehom in o odstotkih — le kako more to vse naenkrat v eno samo glavo? Le enega se zavedam, da sem ničvreden človek, zakaj nekoč sem vas radi vašega brata razžalil.«

»Pustite to, Klander!«

»Vem, vem, odpustili ste mi, a zdaj, ko ste tako — tako strašno dobri z menoj... Saj niti sprejeti ne morem...«

Če se kdaj človeku nepričakovano kaj dobrega ponuja, pravi skromno: »Saj ne morem sprejeti tega!« — sprejme pa vendarle.

»Oprostite, gospodična, a resnično ne vem, kako sem vse tole zaslužil.«

»Tak nikar ne iščite dlake v jajcu!« je odvrnila Mina po svoji stari, robati in oblastni navadi. »Vzemite, kar se vam nudi; dobro je!«

»Če bi le vedel, kako da prav jaz, ki sem se pregrešil...«

»Ne besedujte več, Klander! Zakaj sem taka z vami? Posestvo so meni ponudili. Zame pa to ni. Imam druge naloge. Imejte ga vi! Nekoč ste mi v neki težki uri pomagali in Boštjanova Mina ni nikdar nehvaležna.«

»Sram me je,« je dejal kovač, »in skoraj se ne upam povedati, kar mi je še pri srcu. Ali bi mi zelo zamerili, gospodična, če bi še koga vprašal za svet?«

»Prav nič ne.«

»Ali bi mi zamerili, če bi prosil gospoda učitelja Novaka, da bi mi vse preračunal?«

To je dekletu neskončno dobro delo. Ves njen vzvišeni mir je splaval po vodi. Nekam jecljajoče je dejala:

»Prav, prav, pojdite h gospodu Novaku — kmalu pojdite — vse mu povejte! Jutri popoldne pride radi

Toneta k nam, pa bom govorila tudi jaz z njim. In kakor bo on svetoval, tako naj se zgodi!«

Ves omamljen je zavil kovač po cesti navzgor, čeprav že več dni ni pokusil alkohola, ker se je bal zbadljivk v krčmi. Krenil je k malemu posestvu rajnega Čebelarja. Trikrat je obšel hišo, vrt in njivo. Pokukal je v sobe. Velike in tudi snažne so bile. A sto dvajset dinarjev da bi dali zahtevni, skopi škrici? To mu ni šlo v glavo. Ko se bo zvečerilo, bo stopil k Novaku, ki je bil zvečer vedno doma pri svojih knjigah.

Vsi kovačevi dvomi, kateremu so ogljeni prah, razbeljeno železo, gromoviti udarci s kladivom in drgetajoča konjska kopita odvzeli skoraj vso mehko, so se razpršili spričo čarobne luči srečnih sanj. Saj je fata morgana za luč vsem koprnečim ljudem.

Ko je v tretje obšel svoje bodoče imetje, si je dejal: »Kdo pa sem? Ali morda samo podkovski mojster Klander? Ne rečem, kovaški mojster ostanem, a mimo tega bom še hišni posestnik, gruntar in imetnik letovišča!«

Sklenil je, da bo Boštjanovi Mini kupil v mestu pozlačen srček, ki ga je bil zadnjič videl. Stane samo petdeset dinarjev. In dalje bo dal svojemu hotelu tudi ime, kakor ga imajo vse take hiše. Nad vrati bo dal obesiti lepo tablo in ondi bo napisano: »Vila Mina.«

17.

Prišla sta vladni svetnik in njegova nečakinja. Svetnik je bil prijazen, starejši gospod. Čez dva dni je pregledal Novakovo šolo. Tone je ves izčrpan prišel domov, zahteval »izdatnejše« kosilo in utemeljeval svojo zahtevo z velikim naporom, ki ga je moral prestatiti.

»Vse dopoldne je bil svetnik pri pouku, pri vseh predmetih. Kakor ne bi bil pri pravi pameti, se n zmeraj dvigal roko, čeprav nisem vedel, kaj je vprašal. In tudi drugim sem rekel, naj storijo tako. Tedaj je dejal svetnik: „Razred je prav živahen. Otroci, zelo

sem zadovoljen z vami! Le tako naprej; bodite vedno v veselje svojemu gospodu učitelju!‘ Nato je moral eden po starega učenika, ki je ves razburjen hodil ves čas po vrtu gori in doi. Svetnik mu je ponudil roko in učenik se mu je globoko priklonil. In nato je rekel svetnik: ‚Gospod učenik, zdaj ste v pokoju, a loška šola me je zelo razveselila. Sicer vidim, da je gospod Novak izvrsten učitelj — kar povem nalašč vpričo vseh otrok — a vsa dobra podlaga je le od vas. Zahvaliti sem se vam hotel za to in sem vas poklical k sebi. Gospodu Novaku ste zapustili izvrstno pripravljeno polje in novi učitelj ga pridno obdeluje.‘ Segel je staremu učeniku v roko in ta, čeprav ga je gospod tako počastil, je začel jadicovati, rekoč: ‚Ah, moj Bog, moj živ dan ni prišel noben šolski svetnik k meni, da bi bil človeka na noge postavil.‘ No — in potem je še dejal svetnik, da si bo ogledal društvo ‚Mi bomo!‘ Veš, Mina, ko bo svetnik v nedeljo popoldne pil kavo v naši senčnici, bom jaz nastopil s svojo četo. Prišli bomo z zastavami in korakali s paradnim korakom in zapiskali ‚Hej junaki!‘, in ‚Naprej zastava slave‘. Tisto, ‚Lepa naša domovina‘, bom rajši izpustil, ker pri tej pesmi bobnarji preveč razbijajo. To pa ne soglaša s tako nežno pesmijo.◀

Z največjo pozornostjo je Mina poslušala bratovo sporočilo. Saj je bila ona vse dopoldne še bolj razburjena ko stari učenik. Pa je bil njen ljubi učitelj tako pohvaljen in je dobil zadoščenje vpričo otrok in vse občine!

Spet so Toneta objele krepke sestrine roke in spet ga je na vso moč poljubovala. Kakor kak junaški trpin je pustil, da se je vse to godilo z njim, a nato je hotel imeti svoje »izdatnejše« kosilo. Tudi Bernard je prišel iz šole. Počasi in trudno je hodil. Mina ga je prijazno vprašala, ali je tudi pridno dvigal roko vpričo svetnika.

»Če sem natančno vedel, kaj je svetnik vprašal, sem se oglasil.«

»Kajpa,« je vzkliknil Tone, ki je sedel že za mizo, »si se oglasil z enim samim prstom, ki si ga dvignil komaj do rame. Oh, ti mila Jera, ti!«

Bernard ni ničesar odvrnil na to žaljivko. Molče je obesil šolsko torbico, odšel v kuhinjo, si skrbno umil roke, stopil k mizi in dolgo tiho molil. Ko je tako nemo stal in so mu podrhtevale blede ustnice, ni nihče spregovoril besedice. Tone je sicer dalje jedel, a pri tem ni nič rožljajal s priborom, niti kosti ni hrustal. Saj mu ni bilo dosti za brata, a njegovo zdravo občutenje mu je velevalo, da mora spoštovati tudi navade drugih in da človek ne sme biti sirov. Pa tudi Mina ne bi kaj takega trpela.

Ko je hotela Mina dati Bernardu kosilo, je dejal Bernard:

»Prosim te, Mina, da mi prihodnjih tri in trideset dni ne daš nobenega mesa, ker ga nočem jesti.«

»Zakaj ne? Saj ni post!«

»Ne vprašaj me, Mina. Zaobljubil sem se, da tri in trideset dni ne bom jedel mesa.«

»A jaz hočem vedeti, zakaj ga nočeš, ko si že itak vsak dan bledejši. Zapovem ti, da mi to poveš!«

»Če že moram, pa bom povedal materi.«

Mati, ki je tudi sedela za mizo, je ječaje zaprosila:

»Pusti ga, Mina, pusti; če pa noče drugače!«

»Ne, ne pustim ga! Jaz sem zanj odgovorna. Bernard ni nikak trapist. Fant je, ki dorašča in je vsak dan bolj slaboten. Vedeti hočem, zakaj si je vtepel v glavo, da ne bo tri in trideset dni zaužil nobenega mesa. Takoj hočem vedeti! Tone, pojdi ven!«

»Zakaj pa zdaj, sredi kosila...«

»Ven!«

Fant je začel tuliti. Šel je pa le. Na pragu se je še okrenil:

»Mina, brž napravi, ne bom prisluškoval. A potem bom vsaj smel pojesti Bernardov delež?«

»Ne, požeruh!«

V sobi je bilo tiho. Le trije so ostali: mati, Mina in Bernard. Mina je zaukazala:

»Vstani, Bernard! V oči mi poglej! Povej materi in meni resnico! Zakaj nočeš tri in trideset dni jesti mesa?«

Fant je drhtel pred veliko sestro.

»Mina, prosim te...«

»Takoj povej!«

»Ali mati tudi želijo?«

»Tudi,« je zaihtela Boštjanka, »le povej! Le povej, moj ljubi fant!«

Oprijel se je stola, davilo ga je, pa je vendarle povedal: »Pokoro delam za našega Lojzeta.«

To je zadelo. Ko v grobu je bilo tiho, nato pa je mati glasno zaječala. Mina je počasi in strahoma iztegnila roko in se doteknila Bernardove:

»Pokoro za našega Lojzeta? Zakaj, zakaj pa s postom, ko si tako rahlega zdravja — zakaj pa ne z molitvijo? In zakaj tri in trideset dni?«

Fant je pogledal sestro s svojimi čistimi, globokimi očmi.

»Tri in trideset dni, ker je imel naš Gospod tri in trideset let. In post — ker se brat ne posti.«

Mino je tako presunilo, da je hotela objeti brata, a ta se je plaho odmikal. Pa je prišla druga misel: »Glej, ljubi Bernard, spoštujem tvojo zaobljubo. A tvoje zdravje ne prenese tega. In potem, Bernard, ta tvoja žrtev ni potrebna. Tisto malo vsoto, ki jo je Lojze vzел s seboj, je že zdavnaj zapravil. Trdo bo moral delati, da bo mogel živeti in v pomanjkanju bo živel.«

Fant je nalahno zmajal z glavo in oči so mu zastrmele.

Mino je ko blisk prešinila neka sumnja.

»Mati,« je vprašala, »mati, ali ste Lojzetu na skrivaj poslali kaj denarja? In ve za to Bernard?«

Mati je klecnila vsa strta in se ječaje spovedala, kako da je poslala Lojzetu pet tisoč dinarjev. Nato je, ko že tolikrat, položila roke na mizo in naslonila glavo nanje.

Mini se ni zasmilila, ko jo je videla jokati se. Tudi mati je spadala k onim nasprotujočim silam, s katerimi se je morala bojevati. Kakor bi se njeno telo strdilo v led, je stala Mina in vprašala čez čas:

»Kdo ti je to povedal, Bernard?«

Solznih oči je odgovoril fant:

»Pismonoša mi je povedal. Pred tednom sem ga srečal na cesti. Povedal mi je, čeprav nisem ma-

ral poslušati. Da naj izročim materi poštno potrdilo, a da tebi ne smem nič reči o tem. To se mi ni zdelo prav, vendar nisem hotel tebi zatožiti matere. Osem dni je ležalo na meni in zdaj sem hotel...»

»In zdaj si se hotel tri in trideset dni postiti in se pokoriti, ker si vedel, da tvoj brat nemarno zapravlja tisti denar, ki mu ga je poslala mati. Rada te imam, Bernard! Stori, kar si se namenil; tri in trideset dni bom tudi jaz jedla isto ko ti.«

18.

Svétnikova nečakinja Olga je bila ljubka oseba devetnajstih let, majhna, plavolasa in živahna. Njeni starši so ji umrli in ji niso skoraj ničesar zapustili. Pa jo je vzel k sebi vladni svetnik, dasi je bil vdovec in je imel dvoje sinov v šolah in je živel le od svoje plače. Poleti je moral bivati le v Loki, kjer je bilo poceni, če je hotel svojima sinovoma privoščiti nekaj popotovanja in hoje po hribih. Olga je bila najrajši v Tonetovi družbi. Mine se je skoraj bala, ker je vedela, da ji ni všeč, če jo pri delu moti ali zadržuje z nepotrebnim besedičenjem. A včasih zvečer jo je Mina prosila, naj ji kaj zapoje. Olga je imela zelo prijeten, dasi ne vprav obsežen glas, ki si ga je vežbala v dobri šoli. Posebno nekaj pesmi je bilo, ki so bile Mini zelo všeč in jih je znala tudi ona. Če ni bilo nikogar doma ali jo je slišala le mati, je tudi Mina včasih kaj tiho zapela. Dokler je ni Tone nekoč na skrivaj poslušal in ji dejal:

»Mina, ti tako lepo poješ ko medved.«

Odtlej ni pela nikoli več.

Pa je prišla mala plavolaska, ki je žvrgolela ko škrjanček, in Mina jo je prosila, da ji je včasih zapela nekaj njenih najljubših pesmi.

Nekoč, ko je bil Novak pri njih, je vprašala Mina:

»Ali pojejo te pesmi tudi na koncertih v glavnem mestu?«

»Nikoli!« se je zasmejala Olga. »Kvečjemu jih zapojejo včasih pri rokodelskem društvu ali pa pri

kaki dobrodelni prireditvi ženskega društva. V resne koncertne dvorane spadajo samo pesmi velikih skladateljev. Druge so pa prepovedane.«

»Kdo jih prepove?«

»Dober okus. To so kritiki. Če pravijo kritiki: šund — pa je šund, čeprav je še tako lepo. Saj ne rečem, da so pesmi, ki so vam všeč, tudi šund, vendar bi me bilo vpričo glasbenikov sram to priznati. Dejali bi, da sem starokopitna.«

»Ali znate kako najmodernejšo?«

»Saj znam skoraj samo take. Zapela vam bom eno, tako, da bi jo človek venomer poslušal.«

In zapela jo je: o ljubezni.

»To je pa krasna pesem,« je navdušeno vzkliknil Novak.

»Da,« je rekla Olga, »prav dobra pesem je, človeka kar prevzame, zlasti še, če jo sliši prvič. Ko jo sliši stotič, se navdušenje seveda poleže. Meni se zdi besedilo lepše in naravnejše ko napev.«

Mina si je mislila: Kako ljubko in prijetno zna govoriti! Kako kljub svoji mladosti samostojno presoja. In kako se zna rogati. Ah, da, duhovita je, lepa, gosposka — in mimo tega ima še tak lep glas! Novaka je opazovala. Ves je bil blažen, obraz mu je nalahno zardel in prosil je še: »O, prosim, zapojte vendar še kaj, gospodična! Kar nas je ubogih, samotnih deželanov, po vse leto ne slišimo dobre glasbe.«

»Ali ne greste nikdar v opero ali na koncert?«

»O božiču in veliki noči pridem v mesto pa slišim kaj lepega.«

»Potem pa že nekaj veste. Ali vam je glasba zelo pri srcu?«

»Pa še kako! Edino radi glasbe bi vas zamenjal z mestom.«

»Zakaj pa ne prosite službe v mestu?«

»Ker mu je tu všeč in ker je življenje na deželi dosti bolj zdravo ko v mestu,« je dejala Mina.

Nič kaj prijazno ni izrekla teh besed in vstala ter odšla iz sobe.

»Kaj jo je pa pičilo?« je Olga osuplo vprašala.

»Ali je kaj zamerila?«

Novak je dejal nekam nemirno: »Ona mi je pravkar rešila to mojo službo in brez dvoma ne sliši rada, če le omenim, da bi mogel iti kam drugam.«

»Ah, moj Bog, saj je vendar vsak svoj gospodar.«

»Mina mi hoče samo dobro...«

Tedaj se je Olga zvonko zasmejala in dejala:

»A tako, že razumem — oprostite...«

In preden je mogel kaj odvrniti, je začela peti Schubertovo pesem: »Rad sem vrezal v vsa debla« — in je zapela refren: »Tvoje je moje srce na vse večne čase« z žgočim, vriskajočim škrjančkovim glasom. Prišla je Mina, obstala na pragu in mrkega obraza poslušala Olgino petje.

19.

Šlo je na enajsto uro ponoči. Tedaj je nekdo potrkal na hišna vrata Boštjanovih. Mina je zagledala spodaj neko žensko in jo vprašala, kaj želi. Župnikova služkinja je bila, ki je naglo povedala, da so prišli iz neke bližnje vasi po župnika, naj previdi nekega bolnika. A župnik je na neki svatbi v Nižjem dolu. Mora brž ponj. Naj Bernard koj vstane in vse potrebno pripravi v cerkvi. Cerkvene ključe mu položi kar tu na prag.

Služkinja je stekla naglo naprej.

Bernard je koj planil iz postelje, ko mu je Mina vse povedala, se brž oblekel, vzel cerkvene ključe in odhitel na cesto in proti cerkvi. Samotno je bilo na cesti. Deček ni nikogar srečal, celo okna gostilne so bila v temi. Bernard je stopal po pokopališču. Beli nagrobni spomeniki in temni križi so se dvigali nad grobovi. Tiho je brnel veter v lipah. Dečka ni bilo prav nič strah.

Ko je pa vtaknil ključ v ključavnico, se je neznanško prestrašil in kriknil na ves glas.

Cerkev je bila odprta.

Dečku so žvenketaje padli ključiči iz roke. Od znotraj so se odprla vrata in neki moški se je pojavil na pragu in zavpil:

»Prostor — ali ustrelim!«

»Lojze! Lojze, kaj delaš tukaj?«

»Bernard, ti si? Če me izdaš, bom vse ubil!«

»Lojze, ali si — ali si...?«

»Nič! Prisezi, da ne črhneš besedice, sicer te ubijem!«

Deček je le stokajoče jecljal. Zločinec je dvignil železni lomnik.

»Prišežeš, da boš molčal?«

»Da,« je izrekel fant v grozovitem strahu.

»Kaj iščeš tod?«

»K bolniku...«

»Kje je župnik?«

»Pride!«

»Misli na prisego, sicer boste vsi mrtvi!«

Boštjanov Lojze je izginil. Bernard je klecnil na tla in obležal. Pokopališki veterc je plul nad njim. Nato se je s težavo dvignil. Vlekel se je v cerkev, do oltarja, splezal po stopnicah. Velika tabla pred tabernakljem je bila prevrnjena. Tresoč se po vsem telesu, je Bernard tipaje segel po tabernakljevih vratcih. Zaklenjena so bila. Propalica je bil torej pravkar prišel.

Bernard je tablo spet postavil na prejšnje mesto in se vlekel v zakristijo. Poiskal je veliko svetilko, ki je bila namenjena za taka pota, in je prižgal luč. Vse to je delal ko omamljen, kot bi ga bil Lojze zares udaril z lomnikom po glavi. Fant je ječe šepetal vzdihljaje. Slabo mu je bilo. Zdelo se mu je, da se premikajo vsi svetniki, da vsi s prstom kažejo na tabernakelj. Zadoneli so koraki. Deček je napol nezavesten slonel na vratih zakristije. Ali se vrača ropar? — Ne! — Župnik je bil. Mimogrede se je ozrl na fanta, pokimal z glavo, stopil k oltarju, odprl tabernakelj in ni ničesar zapazil o nameravanem vlamu.

Na cesti je čakal voz. Bernard je sedel poleg voznika. Močno se je moral držati, sicer bi bil padel z voza. Bilo mu je, kot bi njive plesale krog njega, ko da bo kaka zvezda padla z neba in ga ubila. V gozdu bi bil najrajši zavpil: »Bodimo previdni, Lojze,

moj brat Lojze, nas bo dobil in vse umorill« Pa je le zavzdihnil. V sobi pri bolniku je mrmral ko v sanjah znane latinske besede. Preden je župnik stopil na voz, da se popeljeta domov, je vprašal:

»Kaj ti je, Bernard? Ali ti ni dobro?«

»Ne, prav nič dobro mi ni, gospod župnik.«

»Fant, bolan si! Ko bi bil to le slutil, te ne bi bil vzal s seboj. Ne sedi na kozla, sedi k meni!«

Odpeljala sta se. Župnik mu je potipal žilo, ki je kar divjala.

»Kaj si bil že podnevi bolan?«

»Ne.«

»Kar nenadoma je prišlo?«

»Da.«

Ko so prišli do gozda, je zavpil:

»Tu — roparji — roparji! Pozor!«

»Vročino ima, hudo vročino!« je zamrmral župnik in pritisnil fanta k sebi. Pa je videl, da je Bernard omedlel.

Pri Boštjanovih je bila še zmeraj luč v sobi. Mina je sedela za mizo. Ni čakala Bernarda; ta bo že potrkal, ko se vrne. A kaj bi zdaj v postelji? Spati ni mogla. »Moje srce je tvoje na večne čase«, ji je brnelo spet in spet v glavi.

Boštjanova Mina, ki je bila tako močna in trdna, je zašla na nevarno pot ljubosumnosti. Ah, kaj pomaga, če si dopoveduje, da se ni prav nič zgodilo; kaj pomaga, če preračunava, da se ne bi taka moderna gospodična, ki je bila na koncertih in v gledališčih ko doma, ki je bila vendarle varovanka vladnega svetnika, da se tako dekle ne bi nikoli poročilo z vaškim učiteljem in ne bi nikoli hotela živeti v takih tesnih, preprostih, samotnih razmerah!

Prvikrat v življenju je srce Boštjanove Mine močno zaplalo v ljubezni, prvikrat v življenju je tudi ona strastno zahrepenela po sreči. In že je zaslutila veliko nevarnost. Ona je bila grda, Olga pa lepa; ona je bila neokretna, Olga pa gosposka; ona je bila

dolgočasna, Olga mikavna. Jasno ji je bilo, kam se bo obrnilo srce učitelja. In sama je priklicala to nesrečo v hišo! Iz ljubezni do njega! Ker ni pustila, da bi ga pregnali iz Loke. In zdaj je strmel v ono drugo ko v svetlo prikazen iz sveta lepote, iz sveta glasbe. Že govori, da bi radi glasbe odšel v mesto, zapustil Loko. Igrajčka se ona z njim, ga slepi s svojimi pesmimi. Ah, kako sovraži tega dekleta! Domislila se je, da bi že našla kak izgovor in odpovedala svetniku stanovanje. Sicer bo Olga ostala še dva dolga tedna v tem kraju — neznansko dolga je bila ta doba in kako polna nevarnosti! Nato je bilo Mine spet sram. Spregledali bi jo, strahopetnost bi ji očitali. Ne! Hvala Bogu, spet se je povrnil njen ponos. Ne, naj le ostane! Naj se bojuje s svojim orožjem, ona sama se bo borila s svojim. Umekniti se ni hotela.

Proč s strahopetnimi izgovori! Sploh pa, kakšen izgovor naj bi bil?

Glasno je potrkalo na vrata.

Župnik je bil zunaj še v cerkvenem oblačilu. Močan hlapec je nesel Bernarda v naročju.

»Ne prestrašite se preveč, gospodična; Bernardu je prišlo slabo. Upam, da ni nič posebnega.«

Odšli so v sobo in položili nezavestnega dečka na zofo. Mina je strmela v mrtvaško-bledi obraz svojega brata.

»Bernard!«

Ni se zgenil.

»Najbolje je, da mu daste nekaj požirkov močne kave. Žila mu komaj še bije. Voznik, vi se koj peljite po zdravnika! Recite, da ga prosim, naj brž pride. Gospodična, ali je šel bolan iz hiše?«

»Zdrav je bil,« je dejala Mina vsa prevzeta. »In zdaj...? Moj Bog, kaj se je le zgodilo?«

»Pripravite kavo! Niti malo ne slutim, zakaj je fant nenadoma obnemogel.« Šele tedaj, ko mi je ministriral pri bolniku, sem opazil, da nekaj ni v redu. Na poti domov pa je omedlel.«

Le z veliko težavo so vlili bolniku nekaj žličk kave v usta. Glavo so mu položili na prav nizko

zglavje, ker je bil deček bled ko zid in torej ni bilo dosti krvi v glavi. Malo prej, preden je zdravnik prišel, se je Bernard vzdramil. Topo je buljil v župnika in Mino in ni odgovoril na skrbi polna vprašanja.

Zdravnik spočetka ni vedel, kaj bi bilo fantu. Slednjič je pa le dognal, da si je moral fant nenadoma močno pretresti živce. Predpisal je popoln mir in nekaj zdravil.

Šele zjutraj je mati zvedela, da je Bernard bolan. A ker je bila tako utrujena in brez moči, ni mogla drugega, ko da je vzdihovala.

Mina je sedela pri Bernardovi postelji in je razmišljala. On si je nenadoma močno pretresel živce? Čez nekaj časa je menila, da ve, kako se je to zgodilo. Bernard je bil zmeraj bolj mistično navdahnjen, pa je, gredoč po pokopališču, imel lučko za kako prikazen in se je tako na vso moč prestrašil. Tudi župnik je mislil podobno: Dejal je: »Nikoli več ne bom Bernarda vzel s seboj h kakemu bolniku in drugih ministrantov tudi ne. Ponoči bom zmeraj sam hodil na taka pota.«

Pravkar se je Bernard zavedel. A na nobeno vprašanje ni nič odgovoril. Nemo je strmел predse; zdelo se je, ko da je otrpnil.

»Ali ne moreš nič več govoriti, Bernard?« je prestrašeno vprašala Mina.

»Šel« je odvrnil deček; »pustite me pri miru!«

Pa ga Mina ni več izpraševala.

V veži je srečala vladnega svetnika. Dobrohotno ji je stisnil roko in izrazil sožalje radi nenadne Bernardove bolezni. Nato je dejal:

»Umevno je, da zdaj ne moreva več ostati pri vas. Bolnik je potreben miru in vaše nege. Mimo tega pa imate še žetev. Govoril sem s starim učnikom, ki je bil tako prijazen, da mi je odstopil dve sobi. Tako bova z nečakinjo že popoldne tiho odšla iz hiše. Saj mi dovolite, draga gospodična, da bom kdaj prišel vprašat, kako je z malim bolnikom?«

Mina ni ugovarjala. Zdaj ni potrebovala nobene izgovora, da bi odpovedala stanovanje. Nasprot-

nica se je sama izselila — in šla stanovat v hišo tistega, ki ga je ljubila!

Srce jo je zbolelo, a premagala se je in rekla: »Žal mi je, da je moralo tako priti.« Nato je odhitela po stopnicah k Bernardu.

Prišli so dnevi, ki so bili najhujši, kar jih je kdaj doživela Boštjanova Mina. Bernard je bil zelo bolan, zdelo se je, ko da je živelo samo njegovo telo, duša pa da je umrla ali močno otrpnila. Mina ga ni več izpraševala in vznemirjala. Vedela je, da je moral nekaj strašnega doživeti, vendar ga ni vprašala, kaj bi to bilo. Nenavadni deček je nedolžno in plaho skrival tajnosti svoje duše. Če ne bo imel takega zaupanja do svoje sestre, da bi ji sam od sebe vse zaupal, potem ne bo nikoli zvedela, kaj se mu je pripetilo v tisti noči.

Ves dan je ležal fant v postelji in strmel skozi okno. Mine ni maral dosti pri sebi. Dejal je, naj le gre doli in naj dela. Mater sploh ni maral videti, ker je zmeraj stokala in silila z vprašanji vanj.

Nekoč pa se je fant splazil iz hiše. Natrgal si je cvetic kraj njive in na vrtu in okrasil z njimi razpelo nad svojo posteljo. Mina ga je dobila, ko je klečal pred razpelom. Pripetilo se mu je nekaj najhujšega: zdravnik, ki je zvedel, kakšen posebnež je ta fant, mu je prepovedal učenje in tudi v cerkev ni smel — in to za dobo enega leta.

Tako so dečka izključili iz vsega onega, »kar je mojega Očeta«. Izobčili so ga iz njegove prave domovine, iz pozemskih nebes. Bridko se je jokal Bernard, ko je slišal, kako so zjutraj zvonili zvonovi. Tako je človeku, ki je umrl, ki stoji na temni cesti in sliši veselo pritrkovanje zvonov, začuje o večnem Jeruzalemu, pa se zave: »To zvonjenje ni zate, ti ne smeš priti tja!«

Zapuščen — zapuščen je bil, zmeraj so ga zbadale in trpinčile misli, zmeraj je molil, prosil Boga, da bi podelil bratu milost spreobrnjenja, mu ohranil sveti tempelj, da ne pride v družbo brezbožnikov.

Mina je imela polne roke dela, ki ga je izvrševala vsa v bolestitih. Nekolikrat je bil prišel vladni

svetnik, da bi zvedel, kako je z Bernardom. Mina je mukoma kratko odgovarjala. Župnik je prihajal vsak dan, a Bernard je ihte odkimal z glavo, kadar so ga vprašali, če hoče videti župnika. Ta je moral govoriti z Mino. Vprašal jo je ves potr, ali misli, da je pretiraval bratovo versko vzgojo, če je morda on na kak način povzročil dečkovo bolezen.

»Ne,« je dejala Mina, »tedaj ste mi veleli, naj uničim tiste knjige — in to mi zadošča.«

Župnik je povzel:

»Bernard je po svoji naravi tuhtavec in skrupulant. Za duhovski stan taki skrupulanti niso sposobni. Zmeraj se bojijo, zmeraj so med 'če' in 'ampak', niso trdni in odločni, zmeraj omahujejo, sebi in tistim, ki so jim izročeni, so v napotje in nesrečo.«

Nato je duhovnik svetoval, naj pošljejo po kakkega zdravnika za duševne bolezni.

»Bernardu se ni zmešalo,« je dejala Mina, »on se je le prestrašil in dokler bo to grozo nosil v sebi, mu tudi noben dušeslovec ne bo mogel pomagati.«

Potem je župnik pripomnil, da bi fanta dali v kak sanatorij, in jih je nekaj imenoval.

»Najboljši sanatorij je pri meni,« je odvrnila Mina.

Tudi učitelj Novak je prihajal vsak dan. Mina ga spočetka ni hotela videti; čim je pomislila nanj, jo je zbolelo. Pa mu je sporočila le po dekli.

Peti dan pa ga je že pričakovala. Ali je bil srečen, ali se je veselil z Olgo, medtem ko je ona tako neskončno trpela? V sobi je stopila predenj. Pa je bil prav tako sočutnega obraza, kakor so bile tudi njegove besede sočutne. Toda Mina je imela bistre oči. Spoznala je koj, da ga bolezen njegovega učenca ni resnično zadela v srce. Oči so se mu svetile, telo mu je bilo bolj vzravnano ko prej, z lic mu je žarelo zdravje in zadovoljstvo, tako zadovoljstvo, kakršno obide človeka samo po dnevih notranjega veselja. Ni mu velela sesti, izgovorila se je, da mora k bolniku. Nekam osupel je obstal, videti mu je bilo, da je hotel še nekaj reči, a ni mogel do besede. Šele pri vratih je dejal s klavrnim glasom:

»Gospodična Olga vas pozdravlja in vpraša po Bernardovem zdravju in če sme kdaj priti k vam.«

Nekaj hipov je Mina molčala, preden je odgovorila. A hipi, ki samevajo med vprašanjem in odgovorom, so zmeraj dolgi. V njih je valovanje, ki hoče prebiti trdo skorjo.

Slednjič je dejala Mina:

»Gospodična Olga ne pozna Bernarda. Časih ga je pač videla, a skoraj da ni še govorila z njim. Ne verjamem, da bi se zares zanimala zanj, saj to niti biti ne more. Za obiske iz gole vljudnosti pa smo zdaj pri Boštjanovih preveč pobiti.«

Oditi je moral. Zunaj mu je bilo, kakor da je doživel sramoto, žalitev. Kaj pa mu hoče ona — močna, trpka? A ni dolgo razmišljal. Na šolskem vrtu ga je pričakovalo ljubko dekle. Naglih korakov je odhitel po cesti navkreber.

Mina se je naslonila na oprijemač ob stopnicah.

Proč! — Slovo!

Slovo — od koga?

Od njega? Od kratkih sanj sreče?

Kako pa so prišle te sanje? Ah, kakor pride pomladni vetrič, ne da bi ga človek priklical, pa te ljubkuje, boža, pripoveduje blažene pravljice, povzroča, da se razcveto majnice in zapove slavčkom, da zapoje v dehtečem grmičju. Tako pride ljubezen. Ali kakor lije srebrna mesečina v temno kamrico, v na stežaj odprte, po sreči koprneče oči in si zgradi v paradižu cesto samih sonc. Ali, Mina, prav preprosto povedano, kako lepo bi bilo življenje pri Boštjanovih, ko bi bil on tvoj mož, ko bi poučeval v šoli, katera mu je bila tako pri srcu, in bi bila ti doma! In ko bi prišel opoldne domov in ostal pri tebi, ker bi učeniku prepustil vse poslopje, in bi se tjakaj vrnil šele tedaj, ko bi začeli zjutraj prvi šolarčki razsajati v šolski sobi?

Mina, ali si nisi takole mislila? Ali nisi v teh sanjah budna ležala v postelji, čeprav si bila od skrbi in dela do dna utrujena?

Konec, Mina! Taki ljudje, kot si ti, ne smejo sanjariti. Glej, sanje so nežne tvorbe, nežne ko ble-

steči se mehurčki iz milnice. Srečni otrok jih z gorko sapo odpihne nekoliko proti nebu ali po poti navzgor, pa že vriska od veselja. A če se tvoj trdi prst dotakne takega pisanega čudesa, se mora razpočiti. — Mina je šla nazaj v sobo. Skoraj uro je sedela s podprto glavo za mizo. Še dolgo je bilo do večera. Vsi so bili na polju. Pravkar je zaškripal voz poln snopja in zapeljal na dvorišče. Kmalu nato je vstopil gospodarnik Jože ves prepoten in zaprašen v sobo. Težko in nerodno je dejal:

»Mina, ker sva zdajle sama — pa — pa — bi ti povedal — dobil sem...«

Pogledala ga je utrujeno in brez misli.

»Dobil... A seveda, kako posestvo si dobil, ki bi ga kupil?«

Tako je bilo tudi res. Pravil ji je, da mu je nekdo nekaj ponudil; sedem milj odtod. In zdi se, da je vse dobro. Danes je dobil pisanje glede tega: zvečer, če se ji bo zljubilo, bi ji v senčnici vse razložil in jo prosil za svēt. Brez nje noče ničesar ukreniti. Če ji bo njegov načrt všeč, pa bi se v nedeljo peljal tjakaj in si vse ogledal.

Mina je nemo gledala Jožeta. Tudi on je bil moški. Tudi on se ni zavedel, kako jo je ranil. Potrebovala ga je za kmetijo ko življenje. Oditu je hotel od njih in zdaj bo njo vprašal za svēt, kako bi si zase vse najbolje uredil! O, ti sveta preprostost, ki zmeraj le o sebi izprašuje, kakor tudi otroci le o sebi govorijo! Ta zakon je bil pač najmočnejši na svetu, da človek postavi sam sebe in vse, kar je z njegovo osebo v zvezi, v središče vseh drugih vprašanj. »Kaj mi koristi, če je svet še tako lepo urejen, če pa mene ni?«

»Prav, prav, Jože,« je dejala Mina, sklonila glavo nad rokami in stisnila zobe. »Kaj mi tebe brigamo? Le ti, ti sam — se brigaj zase!«

Nejevoljno je vstal. A ona je trdo govorila dalje: »Le naj človek zase skrbi, Jože! Kaj te briga, če drugi propadajo? Ali meniš, da ti bo kdo pomagal, če boš propadal? Le oziraj se, le kliči na pomoč, kadar si v stiski, nikogar ne bo, ki bi ti pomagal,

nihče ne bo prišel, niti brezbožnik niti pobožnjak — pa ta morda pride, a z miloščino, ki te ne bo nasitila. Ti sam, Jože, ti sam si svoj pomagaj! Kaj smo ti dali mi? Miloščino. Majhno plačo! Ti sam, Jože — ti — ti —, a drugi — puh! Nase misli! Napravi si pot, pripravi cilj! Ne bodi neumna, ne misli, da bi ti mogla Boštjanova Mina kaj svetovati! Ta je še bolj neumna ko ti. Ona še sebi ne zna svetovati, ne ve, kako bi s kmetijo, kako z družino, najmanj pa ve, kaj bi sama s seboj! Le pojdi, Jože, pri nas ni rešitve zate!«

Ubežnik je še nekaj nerodno ugovarjal, dejal, da je navezan na Boštjanove, da je hvaležen — in še več takih lepih besed je povedal, a v srcu je bil vesel, da bo mogel tako lahko oditi. Mina ga je ostro pogledala.

»Jože, le kupi posestvo. To je pametno. V soboto in ponedeljek si prost. Vmes je še nedelja. Tri dneve imaš na razpolago. To bo zadoščalo.«

»Tri dneve zdaj, ko je žetev?« je resnično zaskrbelo Jožeta. Govoril je kot kmetovalec.

»Bržkone bo te tri dni deževalo, potem tako ni nič z delom. Le odpelji se v soboto zjutraj, kar daj, Jože!«

21.

Nekega dne se je Bernardova bolezen naglo in resno poslabšala. Spet je imel hudo vročino in Mino je klical. Lesketajočih se oči je strmel v sestro in sopihaje dejal:

»Mina, pojdi h gospodu župniku! Naj pazi na cerkev! Neki ropar hoče ukrasti kelih.«

Mina je stekla po vodo in ovila dečkovo glavo z mrzlim obkladkom. A strgal si ga je z glave.

»Naj pazi na cerkev, na veliki oltar! Ropar bi se lahko spet vrnil...«

»Bernard, umiri se — saj ne bo nobenega roparja. Ljubi moj, kako pa naj bi prišel kak ropar...«

»Bo spet prišel, saj je bil že ponoči...«

»Ali si ga videl? Videl roparja?«

»Da!« je dihnil deček.

»Ti si ga videl? Kakšen pa je bil?«

Dečkov obraz se je spremenil, da je bil ves mrliški. Omedlel je. Prešlo je četrť ure. Mini je bilo grozno. Deček se je še enkrat zavedel.

»Mina, povej župniku! Paziti mora na glavni oltar! Daj mi obkladke, da ozdravim! Daj mi še sekiro. Vsako noč bom stražil pri cerkvenih vratih. Vpil bom, ko bo prišel, s sekiro se bom upiral njegovemu železnemu kolu — Mina, to niso sanje — to je resnica! Ko sem hotel odpreti cerkvena vrata — je prišel — je hotel vlomiti v tabernakelj — tabla — je — je bila prevrnjena — jaz — jaz sem jo postavil nazaj — varujte sveti kelih!«

To so bile poslednje besede Boštjanovega Bernarda. Župnik ga je dobil v nezavesti in mu podelil sveto olje; trije zdravniki so bili zraven. Bernard je umrl za vnetjem možganske mreže. —

Ko je stal župnik ob krsti, je dejal ves prevzet:

»Videti je ko mlad mučenik.« —

Kaj je storila Boštjanova Mina? Kaj je počela v svoji veliki bridkosti? Kaj je napravila s staro materjo, ki je ni bilo moči odstraniti od mrtvaškega odra njenega otroka? Kako ji je bilo sredi tisočernih vsakdanjih skrbi in vprašanj? Kaj je napravila s tistimi, ki so jadikovali? In kaj s samo seboj?

Poskrbela je za pogreb, saj bi sicer ne bil nihče drugi mislil na to. Pri mizarju je mrzlega, trpkega obraza naročila krsto, župnika je na kratko prosila, naj poskrbi za vse, kar je treba — tudi za petje. V šolo ni hotela iti — da ne utegne! Pred hišo je spregovoril kovač in iskal Mino. Solznih oči, ponižno ko kužek je vprašal, ali bi ji mogel kaj pomagati? Mina je premišljala.

»Lahko, Klander. Izberite si šest moških, vprašajte jih, ali bi šli za pogrebce, nesli krsto mojega brata! A če le eden odvrne ‚Ne!‘, pa bom v mestu naročila pogrebni voz in pogrebce. Obljubite mi, da mi boste povedali, če bo le en sam odrekel!«

»Obljubim!« je dejal Kovač.

»Dobro, vem, da ne lažete.«

Zvečer ji je sporočil, da ni dobil le šestero nosačev, da bi jih mogel dobiti šestdeset — in odrekel ni nihče.

Mina je spoznala, da si človek z nesrečo pridobi mnogo prijateljev, s srečo mnogo sovražnikov.

V veliki sobi so položili Bernarda na mrtvaški oder. Tudi iz mesta so prihajali kropit in so prinesli cvetice v lončkih. Ob vzglavju je bilo veliko razpelo, ob straneh so stali visoki cerkveni svečniki, z bledorumenih sveč je kapljalo in udarci kapelj so zvončkljali poslednjo pesem. Okna so bila zastrta. Mina je imela ključke te sobe v žepu, in mati se je hudovala nanjo. Hotela je k mrliču. Z železno voljo jo je Mina zadrževala. Slednjič je dovolila: »Samo za eno uro, dokler ne zmolite žalostnega rožnega venca, Bernard spi. Noče, da bi ga v spanju zmeraj kdo gledal in klical!«

In tako je ostalo. Celo s Tonetom je imela tiste tri dni mnogo skrbi. Živahni cigan si je nenadoma domišljal, da je on povzročil Bernardovo smrt, ker ga je v življenju tolikrat jezil. Mina mu je robato dejala:

»Dragi moj, če hočeš tuliti, pojdi na njivo, pa tuli vpricho sonca in lune, a ne vpricho mene! Sicer si pa zapomni, da tako tele, kakršno si ti, ne more koga spraviti v grob! Bernard je bil pametnejši kot ti!«

»Saj prav to je,« je zavekal Tone, »in prav zato mi je tako hudo. Bolje bi bilo, da bi bil jaz umrl.«

»Izgini!« mu je zaukazala Mina.

Pogreb je minil. Minilo je tudi to, da se je mati sesedla, preden je mogla na voz, in so jo morali odnesti v hišo nazaj; minilo je izražanje sožalja, ko človek nikoli ne ve, ali izvira iz srca ali je le iz vljudnosti. Minilo je še to, da se je Olga pri črni maši, v najbridkejši uri za Mino, bahala s svojim lepim glasom in jo je učitelj Novak spremljal na orglah. Kaj je ta »uboga v duhu« mislila, da jo more kaj takega potolažiti ali pobotati z njo? —

Tone je še vedno dan in noč vokal. A Mina je

vedela: ta ne bo dobil vnetja možganske mreže! Zadelo ga je le to, da je moral z udobnega prostorčka svojega sončnega življenja za kratko dobo v temni kot. Ondi ga zebe, ondi se boji, a kmalu bo našel izhod v svetlobo in toploto in bo spet vse po starem. Le majhen spominček bo ostal v srcu — in to dobro dene. —

Kako je bilo z materjo? Le kako se je mogla ženska, ki je rodila toliko otrok, ki je več desetletij krepko, marljivo in uspešno vodila tako veliko gospodarstvo, kako se je mogla izmaličiti v lenobno, utrujeno reko, ki se počasi vali proti morju in hoče ondi izginiti? Človeška usoda, Mina! Čakaj, kako bo s teboj, ko boš dobila ti sive in bele lase! To so srebrne žice, katerih se oprijemajo utrujeni in odtujeni ljudje na poti k poslednjemu cilju. Ti, Mina, imaš plave, poletne lase! Ti vse jasno vidiš. Mati je v pozni, megleni jeseni. Njena drevesa ne donašajo drugega ko velo listje. Bodi dobra, Mina!

In bila je dobra, negovala je muhasto, zamerljivo, zmeraj stokajočo ženo, le časih jo je rezko zavrnila. To je bilo večkrat ko osvežujoče zdravilo.

Če ima človek eno samo bolečino, pa bodisi veliko ali majhno, jo občuti vsak trenutek; a če je človek ranjen na več mestih, tedaj se časih izloči ena bolečina. Mina je ko iz dalje zaslišala, da sta vladni svetnik in nečakinja odpotovala. A kaj zato?

22.

Po tihi vasi Loki se je od hiše do hiše širila grozna novica. V cerkev so vlomili, izropali taberkelje, okradli samega Boga!

Župnika je ta grozni dogodek popolnoma strl. Torej ni zaman opozarjal bolni deček! To opozorilo ni bil izrodek vročičnega človeka. Deček je govoril bridko resnico!

Še huje je zgrabilo Mino. Zatekla se je v zadnji kotic vrta.

To je bila torej resničnost, kar je takrat tako pretreslo in pozneje umorilo njenega ubogega brata?

On je torej resnično videl cerkvenega roparja, o katerem je v jasnih trenutkih govoril? Zakaj je vse do konca molčal? Ali ni spoznal roparja, ali — ali pa ...?

Mini se je skrčilo srce, zameglilo se ji je pred očmi, ko ji je prišla strašna misel.

Ali je Bernard le predobro spoznal cerkvenega roparja?

Debele kaplje so ji polzele s čela, obenem jo je stresala mrzlica.

Nato je bila vsa otrpla — in nato je z grozo spregledala.

Splazila se je v župnišče. Župnik se je zaklenil v pisarno in ni hotel nikogar sprejeti. Odposlal je že brzojavko škofijstvu. Zvonovi so zvonili ko za pogreb. Tudi Mine Boštjanove župnik ni hotel sprejeti. Odločno je stopila pred njegova vrata in zaklicala:

»Gospod župnik, na vsak način moram govoriti z vami — in sicer glede vloma.«

Nato je odprl. Prepaden je bil, zdelo se je, da je bolan.

»Gospod župnik, zdi se mi, da vem, kdo je vlomil.«

»Kdo?« je medlo vprašal.

Nekaj hipov ji je zastalo srce, oprijeti se je morala omare; potem je komaj slišno dejala:

»Moj brat Lojze.«

Prestrašeno je vprašal: »Mina, kaj ste zdaj tudi vi zboleli?«

»Dajte mi kozarec vode! Slabo mi je!«

Mahoma se je stemnila soba. Dotipala se je do stola, sedla nanj in se z glavo naslonila na mizo. Župnik ji je prinesel vode. Že je hotel poklicati služkinjo na pomoč, a se je premislil, da se ne bi razneslo po vasi. Mina je popila vodo, si nekoliko opomogla in majhen delček njene moči se je povrnil; dovolj je bilo, da je mogla spet misliti in govoriti.

»Moj brat Lojze je bil.«

»Kako da vam pride taka strašna sumnja na misel. Vaš brat je vendar v Hamburgu.«

Spet ji je bilo slabo. Župnik je odhitel po kozarec vina.

»Pijtel!«

Mina je na dušek izpila vino. Nato je vstala, se prijelja za čelo in pritisnila pest na srce.

»Kakšna šleva pa sem nenadoma? Ali sem ko starka, ki jo vse potare?«

Prejšnja krepka Mina se je zbudila iz hipne omedlevice. Spet je bil njen glas nizek in močan, ko je izpregovorila:

»V Hamburgu ga ni več. Mati je Lojzetu pisala pismo, a je prišlo nazaj s pripombo: ‚Naslovljenec neznan kam odšel.‘ Pismo sem prestregla. Vem, da ni prav, da človek odpira pisma drugih ljudi, pa sem ga vendarle odprla. Zvedeti sem morala, kaj se dogaja za mojim hrbtom. Za vse sem le jaz odgovorna. Mati je Lojzetu očitala, da je spet brez denarja, ko mu je pravkar poslala pet tisočakov. Da mu ne more več pošiljati denarja, ker ga Mina zaklepa. Nato je dostavila: Kaj da je menil s tem, da se bo nekaj zgodilo, če ne bo hitro dobil denarja? Za božjo voljo naj si vendar ne stori kaj žalega! Naj pride domov, Mina ga bo morala sprejeti, pa mora privoščiti Mini tudi kako dobro besedo. — Tako je bilo v pismu. In zato mislim, da je prišel domov, a ne v našo hišo, marveč le v vas ponoči — in tedaj se je zgodilo, s čimer je grozil — to je: vlom.«

»Dokaz je smrt mojega brata Bernarda. Bernardu se takrat ni bledlo; resnico je govoril.«

»Tudi meni se zdaj tako dozdeva,« je klavrno priznal župnik. »Tisto noč je nekega vlomilca zmotil pri poslu in ga prepodil.«

»In tisti vlomilec je bil moj brat Lojze.«

»Tega ne morete reči!«

»Jaz to vem!« je mrko dejala Mina. »Zakaj Bernard ni hotel govoriti? Ker ni hotel pričati zoper brata, ker je materi in meni in Tonetu hotel prizanesti to veliko sramoto. Morda, prav za prav — gotovo — je tudi mislil: ‚Kako bi mogel postati duhovnik, če je

moj brat cerkveni tat? Ker ga je ta strašna skrivnost tako trpinčila, zato je naš dobri Bernard umrl. Skrivnost je vzel s seboj v grob. Le milo nas je prosil, da bodimo pozorni — in tedaj smo mislili, da se mu blede.«

»Moj Bog!« je zaječal župnik, »jaz sem mislil, vi ste mislili in zdravnik je to potrdil, da Bernard že tedaj, ko je v gozdu govoril o roparjih, ni bil več pri pravi pameti. In zdaj je prišlo vse to grozno in strašno!«

Mina je še zmeraj stala pokonci. Ledeno je dejala:

»Bernard ni izdal skrivnosti, ki ga je umorila. Jaz bom storila drugače. Jaz grem jutri v mesto k državnemu pravdniku in bom naznanila svojega brata Lojzeta.«

»Mina!« je župnik v grozi vzkliknil, »Kako bi mogli iz golega sumničenja kaj takega storiti!«

»Ni sumničenje — resnica je! Zakaj je Bernard molčal?«

»Mogoče, da je videl kakega znanca. Mogoče je zagrozil fantu, da ga ubije, če ga izda, ali da ubije mater, zažge vašo hišo ali da sploh kaj takega naredi, kar je fanta prestrašilo in mu zavezalo jezik...«

»Nikakor! Bernard ne bi bil molčal, če bi šlo za tujega človeka; potegnil se je za brata in družino.«

»Zločinec ga je morda pozval, da mu mora pod prisego obljubiti, da bo molčal. Seveda je Bernard spet natanko vedel, da izsiljena prisega ni veljavna.«

»Torej! Ta stvar je taka, kot pravim. Čutim prav natanko, da se ne motim.«

»Pomislite na mater! To bo njena smrt!«

»Morda —!« je mučno odvrnila Mina. »A božji rop in umor brata se morata kaznovati. Taka smrt vpije po maščevanju že od Abelovih in Kajnovih časov. Maščevala bom svojega ubogega Abel!«

»Mina, veste, kako zelo vas cenim! A maščevanje vam prav nič ne pristoji. Maščevanje nikoli ne obrodi sadu, zakaj maščevanje je moje, pravi Gospod. Glejte, Mina, kar je bilo — je bilo! Čemu še mašče-

vati se? Jaz sem hostije, ki so bile raztresene po oltarju...«

Glas mu je odpovedal, oči so se mu zasolzile.

»Novi kelih kupijo Boštjanovi. Iz pristinega zlata naj bo, pa naj stane, kolikor hoče. In zdaj moram iti, gospod župnik. Ne odgovarjajte mi več, je brez smisla. Zdaj se odpeljem k državnemu pravdniku. Če bi se kdo Boštjanovih nalezal kuge, tega tudi ne bi skrivali. Tega okuženca bom spravila v bolnišnico, v barako za kužne, v prisilno delavnico, kamor pač spada. Boštjanova družina naj bo brez madeža le tedaj, če je tudi resnično brez madeža.«

»Mina, prespite vso zadevo!«

»Ne, medtem bo že ušel!«

»Mina, pisarne bodo že zaprte, preden dospete v mesto. Danes ne boste več dobili državnega pravdnika.«

To je razumela.

»Torej moram, žal, počakati do jutri.«

Župnik ji je govoril še o tem in onem — a vse zaman. Njegova dobrotà se je zdela Mini le slabost. Z zadnjim razlogom jo je poskusil pregovoriti:

»Mina, Bernard je rajši umrl, ko da bi izdal brata in svojo družino!«

To jo je zadelo. Za trenutek je pomišljala. Nato je odvrnila:

»Bil je otrok, ki ga je bilo strah. Jaz sem ženska, ki ve, kaj je njena dolžnost. Bernard je umrl, a jaz nočem umreti, jaz se ne dam umoriti. In če boste mislili odslej vi, gospod župnik, in drugi, da sem izdajalka svoje lastne družine — pa bom prenesla tudi to.«

Duhovnik jo je še miril, opominjal, ji priporočal skrajno previdnost; zaleglo pa ni nič. — Mina je odšla. —

Doma je bila Mina spet svoj gospodar. Poklicala je Jožeta. Na kratko, kakor so jo bili vsi vajeni slišati, mu je povedala:

»Jutri zjutraj imam v mestu neki opravke. Jutri je sobota. Ti si moraš vendarle ogledati svoje novo posestvo. Tedaj se nisi bil peljal tja, ker se ti je

zdelo škoda lepega vremena. A zdaj je dež. Pelji se jutri z menoj v mesto. To je pripravno zate.«

Nejevoljno jo je pogledal.

»Ti me podiš, Mina?«

Skomizgnila je z rameni.

»Odpovedal si, Jože! Odpoved je resna zadeva. Nikoli je ne smemo izreči tjavendan ali le navidezno.« —

Župnik je drugo jutro koj po prvi maši odhitel k Boštjanovim. Dejal je, da mora nujno govoriti z Mino. Pa je zvedel, da se je že odpeljala in je šel tudi Jože z njo. V težkih skrbeh se je župnik vrnil domov.

Vso pot do mesta nista Mina in Jože niti besedice spregovorila. V Mini je bilo vse mrtvo: mrtve so bile njene misli, mrtvo je bilo vsako čuvstvo, mrtva je bila ljubezen, mrtvo sočutje, hrepenenje — le ena sama misel je plamtela v njej, ta je razsvetljevala edino pot, ki jo je poznala še Mina Boštjanova: to je bila pot neizprosne pravice.

Zgodaj sta dospela v mesto. Komaj osem je bila ura. Zdaj državni pravdnik bržkone še spi ali je pri kavi, si je mislila Mina. Dobro je meščanom. Ko na deželi ob medli luči laterne že molzejo krave v hlevu in se že začinja vsakdanje delo, pa se mestni človek v svoji lepi postelji še desetkrat udobno obrne z ene strani na drugo.

A tudi Mina je imela dosti mestnega na sebi. Vzgojena je bila tako. Imela je tudi uro zapestnico. Ozrla se je nanjo in dejala: »Jože, še tri četrt ure imaš časa. Daj konja v hlev in pij z menoj kavo in dobro se najej, da spotoma ne boš lačen.«

Jožeta je bolelo, da ga Mina tako izlahka pusti stran. Vendar jo je slušal. Popil je kavo, jesti pa ni maral ničesar. Čez četrt ure se je poslovil.

»Pa pojdi, Jože! Želim ti vsó srečo pri nakupu! Čakaj, kmalu boš vesel, da si odšel od Boštjanovih. Če bo le kazalo, kupi posestvo! Odkritosrčen in dober je moj svèt! Le osvobodi se od nas!«

Potrto je dejal: »Adijo, Mina!« in je odšel. —

Sama je obsedela in naročila prav močne kave. Zdaj, ko se mora zgoditi to strašno, da bo lastnega brata dala v roke državnemu pravdniku, se je zgrozila spričo sebe in svojega sklepa. V ušesih so ji zveneje mile župnikove besede. Kaj če bi zaradi tega zares umrla mati? Kakšna sramota bo zadela Toneta, njuni dve sestri! Ko ogenj jo je skelelo v duši. Slednjič je pomislila tudi nase. Novak se ne bi nikoli poročil s tako, ki ima brata v prisilni delavnici. Boga bo zahvalil, da ga je obvaroval zveze s tako družino.

A ta Boštjanova Mina je bila tako snažna, da ni mogla trpeti na sebi umazane cunje. Strgati jo je morala s sebe, čeprav bi ji ležala na srcu in bi morala zaradi tega izkrvaveti. Spet je zaslišala »Miserere« za krsto svojega mrtvega brata, malega, svetega mučenika, ki ga je oni drugi umoril. In tedaj so zamrli vsi drugi glasovi v duši Mine Boštjanove. En sam glas je še vpil, klic po maščevanju in pravičnosti, ki so ga klicali vsi nedolžno preganjani zoper svoje ubijalce.

Še enkrat je zbrala Mina vso svojo voljo in sklenila: grem k državnemu pravdniku — in nič več se ne bom mučila in izpraševala — zdaj tudi storim, kar sem se namenila! —

Ni vedela, kako bi prišla do državnega pravdnika. Pa je hotela s posredovanjem nekega odvetnika, ki je zastopal njihovo družino, telefonično vprašati, ali more k njemu. Odvetnik pa ji je dejal, naj pride brž v njegovo pisarno.

Stari gospod jo je sočutno prijel za roko:

»Torej, draga gospodična Boštjanova, zdaj pa le korajžlo! Kaj more kaka poštena družina za to, če se izmaliči kak njen član? Pametni ljudje ne bodo zato vas in svojcev manj spoštovali.«

Mina je strmela vanj.

»Kaj naj to pomeni, gospod doktor?«

Odvetnik jo je poln skrbi pogledal. Obrnil se je od nje.

— »Ah — saj še ničesar ne ve.«

S skrbljivo prijaznostjo je posadil Mino v naslanjač in dejal očetovsko:

»Torej, ljuba gospodična, vzemite svoje močno srce v obe roki. Povedati vam moram prav hudo reč. Vašo družino je doletela velika nesreča.«

Planila je pokonci.

»Kaj se je že zvedelo, da je moj brat Lojze...«

»Kaj naj bi se zvedelo?«

»Da je v Loki ukradel kelih?«

Odvetnik se je visoko vzravnal.

»Tak ste vendar že vedeli! Mislil sem, da niti ne slutite ničesar.«

Naglo in razburjeno je dejala Mina:

»Če sem vedela? Ničesar nisem vedela, le slutila sem! Slutila strahotno natanko. Moj ubogi brat Bernard je zaradi tega zločinca od groze umrl. Gospod doktor, prišla sem k vam, da mi svetujete, kako bi dobila državnega pravnika. Jaz sama bom naznanila svojega brata. Zato sem tu.«

»To je podobno Mini Boštjanovi,« je dejal odvetnik in se okrenil. Nato jo je spet dobrohotno posadil v naslanjač, šel nekaj korakov po sobi gori in doli, preložil brez potrebe neko knjigo na pisalni mizi z desne na levo in slednjič dejal:

»To je treba premagati — ljuba moja! Nepotrebno je, da bi šli k državnemu pravniku, je že vse prišlo na dan.«

Mina se niti zgenila ni. Odvetnik je segel po nekem časopisu.

»Glejte, gospodična, tu je poročilo. Prav boli me, da vam moram kaj takega pokazati, vendar je dosti bolje, da preberete pri meni, ko da bi brali na cesti ali v gostilni.«

V časopisu je bilo tiskano:

»Vlomilec loške cerkve prijet. Vinjena sta skušala posestnikov sin Lojze Boštjan iz Loke in dninar Matijec Šober iz istega kraja pri nekem zlatarju prodati kelih, ki sta ga ukradla v loški cerkvi. Zlatar jima je dejal, naj malo počakata, da se prepriča, koliko je kelih vreden, pa je medtem poslal poročilo

policiji, ki je ujela oba vlomilca. Oba sta vse priznala.«

Mina je trikrat počasi prebrala poročilo, vrnila list in tiho dejala:

»Hvala! Ničesar novega nisem zvedela. In prav je, da mi zdaj ni treba biti njegov rabelj. To bi le težko izvršila.«

Odvetnik jo je hotel spremiti do gostilne, a Mina je to odklonila. Ko se je pa kesneje sama peljala s svojim kolesljem, je bilo pa le dobro, da je pridna kobila sama našla pot domov.

23.

Doma je mati čakala Mino. Vprašala jo je, zakaj je šla v mesto.

»Ah, nekaj sem hotela vprašati odvetnika, pa je bilo že vse v redu,« je odvrnila Mina in okrenila glavo, da ji mati ni videla v obraz.

Kaj »je bilo v redu«, stara žena ni več vprašala. Nikoli ni hotela ničesar slišati o pravnih zadevah in Mina je sklenila, da mati ne sme ničesar zvedeti o tej stvari. Vso svojo moč bo uporabila za to. Upala je, da v vasi ne bo nihče tako sirov, da bi govoril materi o tej skeleči rani. Skrbno je hotela paziti na pisma in časopise. Poročenima sestrama je hotela vse sama povedati, prav tako njunima možema in tudi župniku, da ne bi prišel tolažit matere in ji nevede povzročat bolečine pa tudi staremu učeniku in vsem v hiši, vsakemu posebej bo vse razodela. Vaščanom bo sporočila, da mati, ki boleha na srcu, ničesar ne ve o žalostnem dogodku in misli, da je Lojze kam izginil. Le zaradi Toneta je bila v skrbeh. Vprašala je mater, kje je Tone, a mati ni vedela zanj. Dekla je plaho povedala, da je Tone zdivjal na polje in da je imel časopis v roki. Že čez minuto je bila Mina na poljski stezi. Lovec, ki že na veliko razdaljo vidi ali sluti kako divjačino, nima tako bistrih oči, kot jih je imela Mina, ko je iskala Toneta. Tone je bržkone že o vsem obveščen. »Če misliš tuliti, pojdi

na polje,« mu je bila nekoč dejala — »in vekaj vpričo sonca in lune, ne pa vpričo menel!«

Toneta je dobila v nekem razoru rženega polja. Fant je glasno zajokal, ko je zagledal sestro. V rokah je držal umazan in zmečkan časopis.

»Mina, ali je res, kar je v časopisu, da je naš Lojze...«

»Res je, Tone. Pojdi sem in nikar se tako ne jokaj! Tamle so ljudje; ni treba, da slišijo, če se mi jokamo.«

Za roko ga je odvedla z njive.

»Mina, jaz nočem nič več iti v vas. Sram me je, da bi umrl!«

»Ljubi Tone!« mu je tiho dejala in se ga oklenila. Čez čas je začela:

»Glej, Tone, človek se ne sme nikoli preveč prestrašiti. Bernard se je preveč prestrašil in je zato umrl. Tudi jaz sem se prestrašila, a se vendarle ne jokam. Pokonci hodim, ali ne vidiš? Lojze je pač izprijen človek.«

»Ali ga bodo zaprli?«

»Seveda, najbrž za več let. To je pravično in dobro zanj.«

»Mina, tega pa vendar ne moreš reči...«

»Da, rečem! Glej, v ječi ni žganja ne krokanja ne lenarjenja. Vsa ta leta bo Lojze pošteno prebil. Bolje je, če je človek v ječi, ko da bi se vedno klatil po beznicah.«

»Pa je vendar sramotno za nas, Mina!«

»Sramota to ni, pač pa nesreča. Kakšna sramota zadene na primer tebe, dragi moj?«

Ni mu povedala, da je Bernard umrl radi prvega vloma. To je bilo razen njej znano samo župniku, ta bo pa molčal. Nihče naj ne ve, da Boštjanov Lojze ni samo cerkveni tat, marveč da ima tudi izgubljeno življenje svojega brata Bernarda na vesti.

»Sram — sram me je — ne grem več med ljudi.«

Zabičavala mu je, naj se vendar premaga; pogledala ga je in rekla:

»Saj ti vendar ni do tega, da bi mati kaj zvedeli?«

»Ne, ne! Zato sem pa vzel časopis s seboj.«

»Pametno si storil. Poslušaj me: zdaj pojdeš odtod, v mesto, bom že kaj dobila zate!«

»Kdaj pa, kdaj? Oh, prosim, kmalu, kmalu!«

»Že jutri, že jutri zjutraj, Tone! Zdaj pa pojdi v svojo kamrico in lezi v posteljo. Jesti ti bom že sama prinesla.«

»Nočem nič jesti.«

»Sediva malo,« je dejala Mina. Spet jo je obšla slabost.

Sedla sta na griček. Spodaj se je vas mirno blestela v sončnih žarkih. A ondi je bila oskrunjena cerkev, ondi je bil dom Boštjanovih. Njih mogočno poslopje se je dvigalo visoko nad nizkimi hišicami.

Mina je vzela dečka v naročje. Tiho ječaje, do smrti utrujen ji je počival na prsih. Pustila ga je dolgo počivati. Slednjič je dejala:

»Ljubi moj, glej, oče so nam umrli, mati so stari in bolehalo na srcu. Bernard je umrl, Lojze je propadel. Samo tebe imam še. Če bi se še ti izgubil, bi bilo tudi z menoj vse končano.«

Deček je zaihtel in dejal: »Mina, samo v veselje ti bom, prav priden bom, zmeraj priden in poslušen in ne bom storil ničesar hudega.«

»Upam!« je odvrnila Mina. »Bog ti pomagaj! Tebi, meni, nam vsem!«

»S častno besedo se ti zavežem, da bom zmeraj dober človek,« je zaihtel Tone.

Saj bi bilo sicer tako smešno tole »s častno besedo« tega malega moža, a zdaj je bilo žalostno, za Mino pa polno tolažbe.

»Verujem ti, Tone! Držal boš svojo častno besedo! Ti si moja tolažba in moje upanje!«

Na skrivaj je spravila Toneta doma v posteljo, nato je vprašala po materi. Mati je legla, ko ni nikjer našla časopisa. Hudovala se je na Toneta, ker ga je bil vzela s seboj na polje. Predvsem bi bila rada brala nadaljevanje romana. Tega je Mina še dobila, a zmečkano je bilo vse. Roman je bil pa v drugem delu lista ko tista grozna vest o Lojzetu.

Mati se je spet hudovala. Z Lojzetom je bila Mina zmeraj tako stroga, s Tonetom pa ne. Le kaj si paglavca upa, da izmakne časopis!

»Saj tako brž ne bo več storil kaj takega. Jutri odide iz hiše.«

»Tone — odide? — Kam pa?«

»V mesto — v šolo!«

»Pa šele o veliki noči, ali ne?«

»Ne, mati, kar takoj! Počitnice so pri kraju, pouk se bo spet pričel. Zdaj je najugodnejša prilika. Z zasebnim poukom ni nič. Vidite, mati, zdaj ko je Bernard mrtev, moramo gledati, da se bo Tone veliko, veliko naučil. Tu se le potepa s svojimi tovariši okrog. Skrajni čas je že, saj bo imel skoraj dvanajst let. In o čemer kdaj sprevidim, da je dobro in potrebno, imam navado, da koj izvršim. Verujte mi, mati, da je prav tako!«

Mati jo je s takim pogledom premerila, da si je Mina dejala: Zdajle te mati sovraži.

»Ti počenjaš, kar ti je volja — z menoj, z vsemi! Zdaj mi boš vzela še Toneta, ko sem šele Bernarda...«

Mati je več ko minuto kljubovalno jokala. Mina je mirno čakala, kdaj bo razjarjena in užaloščena mati nehala jokati. Nato ji je dobrohotno prigovarjala, ji dejala, da se bo večkrat z njo peljala v mesto in obiskala Toneta, govorila ji je o počitnicah, in slednjič se ji je morala še nehote zlagati, da je namreč dobila za Toneta prav izborno stanovanje z vso oskrbo. In to stanovanje da bo prevzel nekdo drugi, če Tone že jutri zjutraj ne pride tja. On pa se mora, se vendar mora česa naučiti! Saj je edini up Boštjanovih!

»Lojze je najstarejši,« je trmasto odvrnila mati.

Tedaj je bilo Mini, kot bi bila vsa svinčena. —

Drugo jutro, že ob petih, je Mina zbudila Toneta.

»Le korajžen bodi, Tone! Le nikar oklevati! Ti se moraš posloviti od matere! To pot se moraš potajiti, se moraš delati vedrega, čeprav ti bo še tako težko. Mati ne smejo ničesar opaziti!«

»Bom že napravil,« je dejal Tone.

Ko je Mina s Tonetom prišla k materi, se je začela žena jokati in je vzkliknila:

»Nočem — ne maram — ne pustim! Nobenega otroka nimam več, samo še tebe, Mina! Vsi drugi so odšli, vsi dobri otroci so proč, vsi, vsi!«

Spet je govorilo sovraštvo.

Mina je mirno odvrnila:

»Mati, kar mora biti — mora pač biti! Nikar ne mislite, da sem brezvestna. Bolje vem ko vi, kaj se mora zgoditi s Tonetom. To mi lahko verjamete. In zgodilo se bo! Tone, poslovi se!«

Fant je na čelo poljubil mater, ki je zaprtih oči obležala, in naglo odšel iz sobe.

24.

Kar je Mina slutila, to se je tudi zgodilo: na večer sta prišla župnik in stari učenik, da bi potolažila prizadeto družino. A kmalu sta razumela, da ne smeta govoriti, in sta soglašala z Mino zaradi matere in tiho in naglo odšla. Mini sta še dejala, da navzlic vsemu še prav tako spoštujeta Boštjanove in čutita z njimi.

Kesno je že bilo, ko je odšla Mina k Šobrovki. Ženica se je ukvarjala s svojim bornim gospodarstvom. Tudi njej je bilo že znano, da so njenega Matijca vnovič zaprli. A njeno srce je že otopelo, ko je prestala zaradi sina že toliko sramote in bridkosti. Tudi danes ljudje niso prizanesli ubogi ženi in so ji brez ovinkov vse povedali.

Mina ni sedla. Naglih, a krepkih besed je dejala:

»Saj vam je znano, kaj se je zgodilo z vašim sinom in mojim bratom?«

Ženo je davilo, vendar se ni razjokala, marveč je le pokimala z glavo.

»Glejte, moja mati bolehajo na srcu. Umrli bi, če bi zvedeli, kar se je zgodilo. Nikoli ne smejo zvedeti tega. Če pridejo moja mati k vam ali pošljejo po vas in vas vprašajo glede Lojzeta, recite, da ne veste, kje je in da z vašim sinom nista nič več skupaj. To ne bo laž, saj resnično ne veste za naslov mojega

brata in z vašim sinom zares nista več skupaj. Če mi obljubite, da se boste ravnali po mojih besedah, boste od mene prejeli vsak mesec po šestdeset dinarjev. Vsak mesec, da veste! Če boste pa materi kaj povedali, ne prejmete ničesar!« Žena ji je svečano obljubila, da bo izpolnila Minino željo. Za Šobrovko je bilo šestdeset dinarjev na mesec velik denar in ko je Mina odšla, je bila ženica še nekako hvaležna svojemu sinu Matijcu, ki ji je priskrbel tako podporo. —

Domov grede se je Mina spomnila, da nima nobenega Tonetovega spričevala, s katerim bi ga mogla jutri vpisati v realko. Spričevalo bi ji mogel dati le učitelj Novak. Šla je k župniku in njega prosila, da bi ji priskrbel pri Novaku spričevalo.

Župnik ji je dejal, da je dobro znan z ravnateljem realke, da se bo jutri s prvim vlakom odpeljal v mesto k ravnatelju in šele nato naj pride tudi Mina v šolo. Spričevalo bo že s seboj prinesel.

Jutranji hlad je pihljal krog koleseljčka, ki se je pozibalval proti mestu. Kakor včeraj, se je tudi danes Mina molče peljala. Kaj vse se je bilo že zgodilo v času med včerajšnjim in današnjim dnevom! Zvedela je do dna vso grozoto, občutila je javno sramoto, mati jo je zasovražila — in slednjič — posloviti se mora od svojega brata, ljubljénčka svojega srca. Z njim je odhajal iz Boštjanove hiše smeh in tudi sonce. Tiho, celo nežno je slednjič nagovorila Toneta, ki je ves sključen ždel poleg nje:

»Se ti bo tožilo po domu, Tone?«

Saj se mu je žel! Ko so dospeli na vrh klanca, se je zavedel, da je od tu še zadnjikrat videti Loko. In ves je vzdrhtel. Zdaj je tujina tu. Mina je dobro vedela, kaj se poraja v njem. A ni ga milovala, dejala mu je: »Fantje morajo ven — v svet! Ne gre drugače. Kdor zmeraj pri materi čepi, propade. Le na Lojzeta pomisli! Kako bi bilo zanj dobro, če bi bil pravočasno prišel iz hiše. V tujini piha drugačen veter ko doma za pečjo! Zato pa človek tudi kaj doseže in je kaj prida iz njega. Nisi teh misli, Tone?«

Tone se je spet nalepotičil z izbranimi izrazi, ki jih je tako rad uporabljal. Dejal je:

»Na vso moč se bom potrudil.«
Mina se je morala navzlic vsemu nasmehniti.

»Ah, Tone, le smejati se nikar ne pozabi! Veš, kaj bi me najbolj jezilo? Če me ne bi nikoli več ujezil!«

Pomislil je in dejal: »Mina, nikoli več te ne bom ujezil! Kvečjemu še o počitnicah!«

Ta pridržek je Mino razveselil in spet se je lahko nasmehnila. Tega ne bo strlo, kot je strlo Bernarda! Tudi nje ne sme streti in čuvati mora mater, ki pač ne bo mogla preboleti izgube. Spet je povzela:

»Tone, jokaš se pa že lahko! A le zvečer v postelji, dokler ne zaspiš! Jokal se boš na vsak način. Da bi me bil ti le videl, kako sem se na večere jokala, ko sem kot majhno dekletce prišla v samostan! Pa se že poleže, Tone, če človek ni preveč bojazljiv. In jaz nisem bila šleva, ti si pa še manj, Tone! Ti si dosti bolj pogumen ko jaz.«

»Nikakor ne!« je dejal Tone in zajokal na ves glas. Mina ga je pustila, da se je izjokal.

»In še to, utegne se zgoditi, da te bodo prezirali součenci zaradi nesreče, ki smo jo doživeli z Lojzetom.«

»Al' jih bom po gobcu!« je vzkliknil Tone, »tako kot sem Vogelnika.«

»Le nikar, Tone, dobil bi le slabši red v vedenju. Napravi kaj drugega! Tudi ti bodi visok. Pa prekósi jih, ne le v šoli, marveč tudi na igrišču. Nato se ti bodo sami od sebe pridružili.«

»Dva metra pet centimetrov visoko preskočim drog,« je odvrnil Tone. »Pa naj se kdo kosa z menoj!« Vse solze so mu usehnile.

Župnik je v šoli vse dobro pripravil. Mini ni bilo treba ravnatelju razlagati mučne preteklosti. Ravnatelj ji je le dejal, da bo moral Tone imeti posebne ure, da bo došel druge, ker se je šola že o veliki noči začela. Nato je moral Tone prestati majhen izpit, ki se je dobro obnesel, in bil je sprejet v realko. Ravnatelj je dal Mini razne naslove gospodinj in Mina je kmalu našla pripravno stanovanje za Toneta pri neki omikani stari gospé, ki je imela še dvoje drugih dija-

kov pri sebi. Ko ji je Mina vse potrebno razložila, ji je gospa obljubila, da bo ko mati pazila na fanta in ne bo nikoli pustila, da bi se mu zaradi brata godila krivica.

Mina je kupila Tonetu novo obleko, nove čevlje in še nekaj perila. Kupila mu je še pismenega papirja in deset znamk, da bo mogel pisati domov, mu podarila nekaj denarja in mu še kupila veliko pomarančo.

Ko je bil Tone že štiri tedne v mestu, je bilo v nekem njegovem pismu takole napisano:

»Kovača št. III sem v odmoru na dvorišču že naklestil. Bila je velika preiskava. Dejal mi je, da sem ‚paglavec‘. Pa je Kovač št. III bil tri ure zaprt, mene pa so oprostili. — Ljuba Mina, denarja ni več. Za klobase je šel, ker sem večkrat lačen. Krlje imam pa še. Ponoči, ko drugi spijo, jih včasih vzamem iz omarice in jih duham.«

25.

Ali ni časih sredi najsilnejše vihre nekaj hipov tišine? In ko je človeku najhujše, kaj se ne bliža časih tudi že tolažba?

Ko se je Mina tedaj po svoji drugi vožnji v mesto vrnila domov, je vsa obupana sedela v veliki sobi. Neznanska praznота je bila v njej. Trije bratje so spadali v to sobo, trije Boštjanovi sinovi. Ni jih bilo. Eden je sedel v mestu za tujo mizo, eden je bil v ječi, eden je počival v grobu.

Mina, v tej hiši ni blagoslova, odkar jo vladaš ti! In zdaj je prišlo še najhujše, kar more napasti človeka: prišel je dvom nad samim seboj, nemir vesti! Prevelika tenkočutnost vesti pa zamori blagor telesa in duše, je hujša ko rak.

Ali je Lojzeta resnično pregnala iz domače hiše, ali ga je zares s svojo strogostjo spodila na pot zločinstva? Ali je ona kriva, da Bernard ni mogel imeti zaupanja do nje in si ni mogel svoje do smrti žalostne duše olajšati? Kaj si je pridobila? Ničesar! Kaj je izgubila? Vse! Celo mater. Ko je prišla Mina domov, jo

je hotela pozdraviti, a mati ji je sporočila, da je noče videti.

Ura je tako težko tiktakala, v sobi je bilo temno, mrzlo, dasi je bilo sredi poletja. Kanarček je žvrgolel tiho in žalostno. Hrepenel je po svojem prijatelju Tonetu, ki je znal tako živo žvižgati.

Kdor ima kako težko delo, bodisi da je umetniško ali življenjsko, bo zmeraj dospel do neke točke, ko si bo ves obupan priznal, da je nápak začel in ne more več naprej, kakor tudi najboljši plavač dospe do neke mrtve točke, kjer si mora reči, da ne more več naprej, da bo utonil.

Na taki mrtvi točki je bila ta dan Boštjanova Mina. Da bi se bila mogla razjokati, se izdivjati, kar so druge ženske tako izlahka storile, bi ji bilo bolje; a solz ni bilo, zledenele so v njej in ji ko mrtvaško mrzla slana padle na srce.

Mahoma je prišla mati v sobo.

»Kje je Tone?« je rezko vprašala.

»V mestu, mati. Vpisala sem ga v šolo in mu preskrbela dobro stanovanje. Lahko smo brez skrbi.«

»Ti si brez skrbi — jaz ne! Hočem imeti fanta spet doma! Mojega sina Lojzeta si mi prepodila; Bernard je umrl. A Toneta zahtevam nazaj! Ti imaš sicer oblast nad gospodarstvom — da ti je ne bi bila nikoli dala! — a nad otroki te oblasti nimaš! Otroci so moji! Njih jerob pa je gospod učenik.«

»Pa pojdite h gospodu učeniku!« je zmedeno dejala Mina.

»Sem pravkar namenjena tja. In nato grem k Šobrovki. Zvedeti hočem, kje je Lojze; nobenega glasu ni več o njem.«

»Pojdite, mati, le pojdite!«

In mati je šla, šla bolj pokonci ko sicer. Jeza jo je vzravнала. Bolečih oči je zrla Mina skozi okno za njo. Mati gre zdaj po dvoje pojasnil, ki ju je ona že skrbno odmerila zanjo...

Zakaj vara mater? Seveda misli, da je močna in da hodi po edino pravi poti. A morda je bila le gospostva željna in stroga; zakaj na njeni poti se ne razcvitajo rože; kamor ona stopi, zvene trava.

Tako se je k mnogim nasprotujočim silam, ki so se borile zoper Boštjanovo Mino, pridružila še najhujša sovražnica — ona sama.

Mina je težko in počasi stopala navzgor v sobo. Odklenila je železno blagajno in vzela materino pooblastilo iz nje. Ko se bo mati vrnila, pa ji bo izročila listinó, da jo sežge.

Mina se je z listino vrnila v spodnjo sobo. Ondi je položila papir na mizo in dala ključke železne blagajne na vrh. Tako je hotela počakati matere in ji vse to izročiti. Kaj bo potem, ni vedela. Tudi glava jo je preveč bolela, da bi mogla jasno misliti in vsa njena duša je bila ko zastrupljena. Prišla je do mrtve točke. Mislila je, da je vse narobe naredila, menila je, da se potaplja.

Pa je zagledala Jožeta, ki je prihajal skozi dvoriščna vrata. Oblečen je bil v isto obleko, ki jo je imel včeraj zjutraj, vračal se je s potovanja. Kaj je bila še zmeraj sobota — zmeraj še sobota — še zmeraj tisti dan, ko je Toneta odvedla v šolo? Kaj je bil ljubki fantek še davi v tej hiši? Kako pa je takle dan vendar dolg? In je bilo to res šele včeraj, ko je resnično zvedela, da je bil Lojze zločinec? In je bil še prav nedavno Bernard živ in je bila ondi, kjer je bila njegova gomila, še zmeraj zelena ruša? Leta potekajo in se zbirajo v veliko sivo morje, in leto je podobno letu, kakor je val podoben valu in ob koncu ostane le še spomin na to, kar se je zgodilo tistega leta, ki ima to ali ono številko. Siva, brezmejna ravnina! Le tu in tam je kak prijazen otoček, ki spominja človeka na zdavnaj preteklo leto, ali so kje strme pečine, ki se dvigajo iznad morja in označajo, da se je ondi ponesrečila kaka dobra znanka — ladja.

Mina, to sedanje leto boš še pomnila; prej boš pozabila svoje rojstno leto, ko to leto! —

Jože je stopil v sobo.

»Mina, nazaj sem prišel,« je klavrno dejal.

»Vidim, Jože. Dejal si, da prideš šele jutri večer.«

Potegnil je stol k sebi in dejal:

»Mina, premislil sem se. Tistega posestva ne bom kupil. Pri vas bi rad ostal.«

»Zakaj pa kar nenadoma? Ali ti ondi ni bilo všeč?«

»Že, že — saj bi bilo vse v redu — a — a —«
Zaječal je. Njej so se spet zanetile ugasle oči, ko časih, ko je še vse bistro opazovala, in trdo je rekla:

»Kaj se ti blede, Jože? Če je posestvo dobro, ga moraš kupiti. Ti moraš stran od nas! Saj niti ne veš, kaj se je pri nas zgodilo! Povedala ti bom: Tisti podlež, ki je vlomil v našo cerkev, je bil moj brat Lojze! V prisilno delavnico ga bodo dali. Ga že imajo! Blagor mu, ki more iti iz te hiše!«

Jože je sedel globoko sklonjen in se z rokami drgnil po kolenih.

»Saj že vse vem, Mina,« je komaj izrekel, tako ga je dušilo, »sem slišal in tudi v časopisu bral.«

»Pa — pa še hočeš ostati pri nas?«

Vstal je. Od notranje razburjenosti je ves drgetal; ni mu bilo dano, da bi se bil znal potajiti. Glas se mu je trgal in s težavo je izustil:

»Mina, vas, otroke, sem imel zmeraj tako rad, kot bi bili moji. Zdaj ne grem stran, naredi, kar hočeš, Mina — odpovedal sem in ti praviš, da je odpoved resna zadeva in da kdor hoče iti stran, naj tudi gre! A jaz ne grem! Ven me vrzi, Mina; pa bom le ostal!«

Preden je mogla Mina kaj odgovoriti, je Jože odšel in močno zaloputnil z vrati. —

Mina je počasi vstala in poklicala Jožeta. Težko je bilo spraviti tega tako razburjenega človeka spet v sobo nazaj.

Mina je obstala pred gospodarnikom. Tiho je rekla:

»Torej, Jože, ti ostaneš! Ne morem prevzeti odgovornosti za to; vse, česar se lotim jaz, mi spodleti. Čudim se pa, Jože, da je na tem strašnem svetu še kak tak poštenjak, kakršen si ti. Zdaj pa mi moraš v neki težki zadevi svetovati.«

Nemo je stal pred njo. Le oči so vprašujoč zrle vanjo. Mina je pokazala na mizo, na papir in ključe in dejala: »To je moje pooblastilo, tu je ključ za k denarju in listinam in vse to bom nocoj vrnila materi. Spet bo ona vse vodila.«

Jože je dolgo strmel v Mino. Nato je rekel:

»Kaj si znorela?«

Dolgo mu je dopovedovala, obsojala je samo sebe in da je veliko zagrešila; povedala mu je, kakšno je zdaj njeno razmerje z materjo in da ji bo vrnila pooblastilo in ključ, čim se povrne iz vasi.

Tedaj je mogočni Jože, ki je bil vendar še močnejši ko Mina, robato odrinil deklè, vzel listino in ključ, dal oboje v žep in rekel:

»Tole ti bom vrnil, kadar se boš spet spame-tovala! Rad bi vedel, ali more Boštjanov gospodarnik preprečiti tako nesrečo ali ne!«

26.

Boštjanov Lojze je bil 20. oktobra zaradi vloma v loško cerkev obsojen na dve leti prisilne delavnice. Obtežilno zanj je bilo dejstvo, da je vlomil v cerkev svoje rojstne vasi, olajševalno pa to, da se je pajdašil s Šobrovim Matijcem, ki je bil že večkrat kaznovan. Ta je bil obsojen na pet let prisilne delavnice. Mina je pisala bratu pismo, ki bi ga moral dobiti Lojze tisti dan pred obravnavo:

Ljubi brat!

Ne smeš se, ne jezi se, ne preklinjaj, ko ti pravim, moj ljubi brat! Moj ljubi brat si navzlic vsemu. Glej, Lojze, Bog nas je hudo udaril. Ne vem, ali ti je že znano, da nam je Bernard umrl, zato ti zdajle sporočam to žalostno novico. Mati so bolni in ničesar ne vedo o tem, kar se je s Teboj zgodilo. In bodi s Teboj tako ali tako, materi ne smeš nikoli nič pisati. Misli na to, da imajo bolno srce. Če sem bila kdaj preveč stroga

s Teboj, Te prosim, da mi odpustiš; vse sem storila z dobrim namenom. Materi le piši včasih, a le takole: „Ljuba mati, pozdravljam Vas. Zdrav sem. Nikar ne skrbite zame.“ In pripiši še pristrčne pozdrave. Daj, stori tako, ljubi Lojze; to bo dobro delo! Če boš kdaj kaj potreboval in Ti je dovoljeno imeti, pa piši meni na naslov gospoda učenika. Poslala Ti bom vse, karkoli Ti je dovoljeno. Tudi obiskala Te bom, ako želiš, ali pa bosta prišla Tone in Jože. Sporoči mi, kako misliš glede tega. Jutri pa, ko bo obravnava, bodi pogumen, ljubi Lojze, priznaj resnico, to bo v Tvojo korist! Ne obupaj! Doma bomo prav pridno delali, da boš dobil lepo dediščino in boš mogel začeti čisto na novo in srečno živeti. In vse bo še dobro. Pozdravlja Te Tvoja sestra

Mina.

Na to pismo Mina ni prejela nobenega odgovora. A kmalu po obravnavi je prišlo pismo z Lojzetovo pisavo in je bilo naslovljeno na mater. Mina ga je prestregla in odprla. Lojze je pisal materi, da je v ječi, ker je skupno s Šobrovim Matijcem vlomil v loško cerkev. A da je tega kriva samo Mina, ki mu ni ničesar privoščila. Obiska pa nobenega ne mara. Le mati naj pridejo in prinesejo, kar kaže prinesti.

To pismo je Mina pokazala Jožetu, kakor mu je bila tudi pokazala svoje pismo za Lojzeta. Jože je pismo dvakrat počasi prebral in ga nato na drobne kosce raztrgal.

»Kaj pa delaš, Jože?«

Mirno je odvrnil: »Kaj pa naj s takim zanikarnim zmazkom? Čudim se, da ga nisi sama koj raztrgala. Mina, ti si zmeraj bolj slabotna!«

»Res,« je rekla; »a mater bi rad videl. To je njegova pravica.«

»Zdravnika vprašaj!« je zagodrnjal Jože in odšel.

Mina je zdravniku, ki je zdravil mater, vse povedala. Povedala mu je tudi, kaj je ona pisala in kaj Lojze in še to, da je Jože raztrgal pismo.

Zdravnik je odločil: »Gospodarnik je čisto pravilno ravnal. Vaša mati boleha na srcu, žile so ji zelo povapnene, naj se kdaj močno razburi, pa utegne nenadoma umreti. Ravnajte se po tem, ne pa po željah — takega brata!«

In tako je Mina prestregla še pol ducata pisem, ki so bila prišla iz ječe na mater, in je vse sežgala.

27.

Samotna pot je najdaljša. Neskončno dolgi so bili dnevi za Mino. Zjutraj je prihajala v temno sobo, kjer je plapolajoči ogenj v peči le malce razsvetljeval stene in je ura nejevoljno izpolnjevala svojo dolžnost ko kak utrujen nočni čuvaj. Večkrat je Mina obstala pri oknu, gledala na mračno dvorišče, ki je skoraj vse dopoldne pričakovalo dnevne luči, in bila je tako utrujena, kakor bi bila prejšnji večer preveč delala.

Počemu vse to? Zakaj živeti in trpeti? Morda radi Toneta? Jeseni ni prišel na počitnice, tudi za božič ni hotel domov, ker ga je bilo še zmeraj sram ljudi. A Jože je dejal, da bo s silo privedel Toneta — že zaradi matere.

Konec novembra so prejeli obvestilo, da je za špansko boleznijo umrl tisti vladni svetnik, ki je o počitnicah stanoval pri Boštjanovih. Učitelj Novak se je odpeljal na pogreb. To je Mino močno zadelo. Zakaj se je peljal tja? Da bi spremil umrlega na zadnji poti, ali pa je morda šel na zaroko? Zdaj je bilo ono dekle povsem svobodno, zdaj bo še vesela, če bo mogla priti pod krov loške šole! Ta misel je bila za Mino najbridkejša. Toliko je že prestala v življenju; a da je bila njena ljubezen zavrnjena, jo je napolnilo s srdito muko. Zakaj pa je bila grda, zakaj je bila tako nerodna in močna, da mu ni bila všeč? Zakaj ni znala tako pametno besedičiti ko ona druga? Skušala se je pomiriti. Natančnega ni nič več vedela, mučila se je le s samimi dozdevki. Seveda, Novaka ni bilo zdaj nikdar v njih hišo. Preverjala se je, da ga je užalila tedaj, ko mu je tako čudno govorila o

Bernardu in pa, da ni prišla tedaj sama k njemu radi Tonetovega spričevala. Zdaj je sprevidela, da je Novaku zelo olajšala odhod od nje, kakor je bila Jožetu olajšala pot za nakup posestva. Ah, Mina Boštjanova, kako si vendar čudna in kako čudno se ti zapletajo dogodki življenja! Pa je vedno storila to, kar sta ji velevali vest in pamet. Ah, Mina, nikoli nisi pomislila, da je tisti človek, ki zase nič ne skrbi, zmeraj nepreskrbljen!

Nekega večera je bila njena bolest potrjena. Prišel je stari učenik. Mina se ga je razveselila. Rada je imela starčka in vsaj za urico je imela nekoga, s katerim se je mogla porazgovoriti. A starček ni bil niti veder niti blagodejen. Bolestno se je nasmehnil Mini, ko jo je pozdravil, in ko sta sedela skupaj, je dejal:

»Tak je vendar prišlo do tega, Mina, česar sem se zmeraj bal, da bom le moral iz Loke.«

»Zakaj pa?« se je začudila Mina.

»Novak se bo oženil.«

Starčku se še sanjalo ni, da je s temi štirimi besedami porinil meč v mlado, kipeče srce. Sedel je in mislil samo nase. Mina ni zinila besedice. Vsak drugi bi bil videl, kako je dekle pobledelo, kako jo je strlo, da je prav za prav umirala. Stari učenik ni ničesar opazil, mislil je samo na svojo lastno usodo. In spet je začel govoriti: »Saj sem že poleti videl. Dekle je bilo bolj zaljubljeno ko Novak. Le stric je bil še vmes. Ta si je pač želel kakega akademično izobraženega ženina za dekleta. A zdaj je stric mrtev, zdaj imata proste roke.«

Tišina. Nobenega odgovora. Učenika tudi zdaj ni nič osupnilo. Mislil je nase.

»Pa se je peljal na pogreb. Ali se pelje kdaj kak učitelj prostovoljno in na lastne stroške na pogreb kakega vladnega svetnika? Še v sanjah mu ne pride kaj takega na mar! Noben učitelj ni še tega storil! Pa sem Novaka kar naravnost vprašal, zakaj se prav za prav pelje na pogreb. Za odgovor mi je kvasil nekaj, kako da je imel svetnika v časti in da mu je hvaležen. Samo izgovor! Jaz sem si mislil, najprej

bosta starega pokopala, si dala zapeti »Vigred se povrne«, nato bosta šla domov, se drug drugemu malo muzala, se nato zaročila in si rekla, čeprav ne bi tega nikomur priznala, še sebi ne: »Ah, kako lepo in pomirjevalno je, da je stric zatisnil oči.« Da, da, taki so ljudje! Le nase mislijo.«

Ko Mina še zmeraj ni ničesar odvrnila, je vprašal: »Se čudite, kaj, gospodična?«

»Res,« je rekla. Učenik se je trpko smehljal.

»Jaz se nič ne čudim; saj sem vedel. Seveda, vi, Mina, niste mogli ničesar slutiti. Jaz pa sem na lastne oči videl tisto božkanje in igračkanje na šolskem vrtu. Pa sem Novaku kar naravnost povedal, da se bo oženil z gospodično Olgo in prav nič ni tajil.«

Mina je vstala. Prsi so se ji dvigale v kratkih sunkih.

»Gospod učenik, meni se zdi — zdi se mi, da so me mati poklicali.«

In je bila zunaj. Učenik je še pol ure sam sedel. Poglabljal se je v svojo bolečino.

Ko je prišla Mina spet nazaj, je bilo v sobi že temno. Prižgala je luč.

»Umila se je,« je dejal učenik, »po milu diši. Tudi lica ji žarijo; prav močno se je umivala. Tudi prečesala se je.«

Resnično, umita in počesana je prišla Boštjanova Mina v sobo. Nekoliko se je ozrla v stran, ko je rekla:

»Glejte, gospod učenik, Novak je pač mlad človek. Kajpak, da se mora poročiti. Mene to popolnoma nič ne briga. Vas seveda briga zaradi stanovanja.«

»Saj to je,« je starček otožno prikimal. »Iz šole moram, ker se naseli vanjo žena, družina. To je bridko, Mina! Bridko je seliti se na stara leta, poromati iz vasi, kjer poznam vsakega človeka, vsakega konja, vsakega psa, da skoraj tudi vsakega ptička; iz vasi, kjer so pokopani moji ljudje, kjer stojijo stare orgle, ki jih že toliko, toliko let igram — zdaj pa proč! Na tuje pokopališče!«

»Neumnost!« je Mina rezko prekinila to bolno jadikovanje. »Gospod učenik, vi ostanete v vasi! Se-

veda, iz šole boste že morali, ondi ne bo več prostora za vas. Pa pridite sem, k Boštjanovim! Tri sobe prepustim vam. V eni boste bivali, v eni boste imeli klavir, harmonij, knjige — v eni boste spali. To je dovolj prostora za vas. Glede najemščine ne bova govoričila, saj smo prav za prav vsi vaši dolžniki.« Tako trdo je govorila ko kak vojak, ko najema stanovanje za moštvo.

Učenik jo je skoraj strahoma gledal, ko je tako zapovedujoče in oblastno govorila. A je bil ves blažen radi Minine ponudbe. Z mnogimi besedami se ji je zahvaljeval. Slednjič je nagnil glavo in dejal:

»Če bi bil jaz namesto Novaka, se pač ne bi oženil s to drobno, bledečno mestno punčaro. Poskušal bi, če bi si mogel pridobiti Boštjanovo Mino.«

»To so jalovi dovtipi, gospod učenik,« je zagodrnjala Mina. »Počemu le?«

In še nekoč je Boštjanova Mina nekaj podobnega doživela.

V mestu je bila; njen brat Tone ji je v gostilni sedel nasproti. Dolgo je nagovarjala fanta, naj vendar pride na počitnice, kaj bo sicer z materjo? Tone se je dal pregovoriti. Dodal pa je, da mu mora pustiti prosto roko v tem, da bo v Loki naklestil tiste, ki bi užalili njo ali mater. Tudi glede te točke sta se zedinila. Nato je Tone vprašal, kaj je v Loki sicer kaj novega.

»Novega? — Prav nič. — Pa vendar: tvoj prejšnji učitelj Novak se bo oženil.«

»S katero pa? S teboj?«

»Ti si telek, Tone!«

»Zakaj telek? Le kako si ga zmeraj pričakovala, kako zelo si bila vneta zanj! Kaj misliš, da jaz kaj takega ne opazim?«

Mine je bilo v dno duše sram. Stari učenik še slutil ni, kaj se je godilo v njenem srcu, nihče ni vedel za to; le tale paglavček je zadel v črno.

»S kom se pa poroči, Mina?« je Tone spet preprosto vprašal.

»S tisto — tisto nečakinjo gospoda vladnega svetnika.«

»Aha, z Olgo! Ti, to je pa strašno brhka punčka, ta je lepša ko ti!«

»Vem, dragi moj!«

»Zakaj pa kar mahoma tako tiho in solzavo govoriš, Mina? Mislim, da je Novak velik osel, ker se poroči z Olgo. O tej mi je znana velika sramota!«
Mina ni odgovorila.

»Namreč,« je važno povzel Tone, »Olga ima take srčkane kodrčke. S kodrčki se ponaša po svetu okrog. Povem ti pa, Mina, da se tebi še ne sanja ne o ljubem Bogu in o ženskih kodrčkih!«

»Kaj pa ima ljubi Bog opraviti z ženskimi kodrčki?«

»Mina, ti tega ne razumeš! Ljubi Bog, to sem že iztuhtal, nima sploh nič besede pri ženskih kodrčkih. Namreč, nekega jutra mi je prišlo na mar, da bi splezal na brajdo in bi odtod pogledal, kaj počenjata stari svetnik in gospodična Olga tako zarana na vrtu. Pa tudi zato sem hotel splezati na brajdo, ker mi je Jože rekel: »Fant, če boš splezal na brajdo, boš vso polomil in tudi sam se boš polomil«. Pa sem se hotel prepričati, ali ima Jože prav ali ne. No, pa ni imel prav in se je pošteno urezal. Niti malo se nisem polomil. Torej, ko sem pogledal doli z brajde noter v sobo, je imela gospodična Olga polno bučo samih papirnatih zvitek in še velike škarje in je onegavila po laseh in si narejala kodrčke. Torej, Mina, lahko ti rečem, da naš ljubi Bog niti enega Olginega kodrčka ni ustvaril. Pa mora človek vendar imeti le tiste kodrčke, ki so od Boga. Vse drugo je sleparija!«

»Le pusti, Tone. Tega ti ne razumeš,« je Mina prekinila ogorčeni govor.

Tone se je nagloma zakrohotal: »Mina, če bi si ti kdaj naredila kake kodrčke, bi vsi ljudje od smeha popokali!«

Zavzdihnili je in prikimala. Tako dobro ji je delo, da je spet slišala, kako Tonetu urno teče jeziček. Fant je resno zmajal z glavo in dejal:

»Novak napak dela, da jemlje Olgo za ženo. Kaj bo taka prozorna stvarca na deželi? Na deželo spa-

dajo veliki, močni in debeli ljudje, kakršna si ti, Mina! Nikoli ne bom obiskal Novaka! Naj bo le sam priča, kako si bo njegova žena ponarejala kodrčke!«

Fant je slutil, da je Novak ranil sestro in zato se je hudoval nanj. —

Ko je prišel Tone na božične počitnice, je bila mati resno bolna. Imela je hudo razširjeno srce in je zato skoraj zmeraj ležala ali sedela v naslanjaču. Nič več se ni hudovala; tiho in vdano se je prepustila svoji usodi. Tudi z Mino se je pobotala, le zmeraj jo je prosila, naj nikoli ne neha poizvedovati za Lojzetom. Toneta se je mati zelo razveselila, zlasti še, ker je prinesel dobro spričevalo domov. Koj ko je bilo za njim mučno snidenje z materjo, je zdrevil k Jožetu. Tone ni maral priti domov, a zdaj, ko je užival domače ozračje, je bil ves blažen. Jože ga je vprašal, kakšno spričevalo ima. Koliko ima »pohvalnih«. A Tone ga je poučil, da »pohvalnih« ni v višjih šolah, kvečjemu se dobi kako »zadostno«, ali če se kak »profoks« zmoti — tudi »dobro«. On je dobil pet »dobrih« in to je prav dostojno. Le v »redu« da je dobil »nezadostno«. Jože je odvrnil, da to že razume, saj je čudno, da je v Tonetovem spričevalu sploh beseda »red«. Tone je dejal, ko bo kdaj sodeloval pri gospodarstvu, bo že vse v redu, na to da bosta že Jože in Mina pazila. A zdaj, ko še studira, je pač malo bolj lahkomišeln — ko vsi študentje.

Z Jožetom je šel v konjske in kravje hleve, na pod in senico, k svinjakom, h gosem in kokošim in stvarno je ocenjeval vrednost nekega debelega koštruna. Tone je tudi rekel, da bo Jožeta poučil o reji kuncev, da je o tej panogi proučil debelo knjigo, ki mu jo je posodil neki tovariš. Vselej, kadar je fant kaj tehtnega pripomnil glede gospodarstva, so se Jožetu od zanosa in radosti zasvetile stare, kmetiške oči.

»Ko bom dokončal šolo, boš pa ti moj učitelj, Jože. Pri tebi se bom temeljito naučil gospodariti. Na besedo te bom slušal, zakaj Mina se ne sme nikoli več hudovati name. In potem, ko bom že za kaj, bomo preuredili Boštjanovino v delničarsko družbo.

To bomo ti, Mina in jaz. Najvišji delničar bo seveda Mina, drugi najvišji boš ti in tretji najvišji jaz.«

»Prav, prav, Tone, saj se bo še videlo,« je odvrnil Jože. Tako v dno duše je bil srečen, kakor bi prišel njegov lastni sin k njemu, očetu, na počitnice.

Ko je Tone prvi dan zagledal nekdanje tovariše, kako so kukali čez ograjo, se je plaho obrnil; drugi dan, ko so spet pokazali svoje nosove nad obzidjem, je že hrepeneče pokukal nanje, a ko so prišli tretji dan in mu namignili s prstom, se je zakadil na ograjo, jo divje preskočil, telebnil na hrbet nekoga tovariša in kmalu zatem je razsajal s svojimi pajdaši po vsej vasi. Tone je v sebi premagal strah in sramoto Boštjanovine.

Mina ga je od daleč slišala, kako je razsajal. »Lahko je otroku sonca!« je dejala in se po dolgih, težkih tednih prvokrat zadovoljno nasmehnila.

28.

Komaj se je bil Tone po novem letu odpeljal v šolo, se je materi približala smrt. Od dolgega ležanja je dobila pljučnico in oba zdravnika, ki so ju klicali, nista mogla dati nobenega upanja, ker je bilo srce tako oslabiljeno in žile vse zamašene. Tedaj se je Mina naglo odločila. Oba zdravnika sta ji napisala izkaz o materini bolezni in s prihodnjim vlakom se je že odpeljala v kaznilnico, kjer je bil Lojze zaprt. Odprla so se ogromna, železna vrata, stražniki so stali oboroženi okrog, dvigalo se je ogromno, temno-rdeče zidovje, na desni je bila cerkev, na levi cerkev, še eno dvorišče, navpične, rdeče, ko s krvjo prepleskane stene. Za enim teh mnogih, mnogih zamreženih oken je sedel njen brat, sedel ondi s svojim zločinom in s sramoto — in doma je umirala mati in v poslednjih vzdihljajih klicala svojega sina.

Ravnatelj je bil prijazen gospod; prebral je izkaz in rekel, da bo še telefonično vprašal enega obeh zdravnikov in — če je vse v redu — ji bo dal njenega brata za dva dni s seboj.

»Ali bo tudi kak paznik zraven?« je strahoma vprašala Mina.

»Ne, brat se odpelje le z vami in mora biti ob določeni uri spet tu. — Seveda prejme svojo prejšnjo obleko za na pot.«

Mina je globoko zavzdihnila. V »sobo za obiske« so prihajali ljudje in spet odhajali ven, bili so sami gostje nesrečnih otrok. Neka mlada žena je prinesla — jetniku-očetu dojenčka; neki kaznjene-dijak se je ko otrok razjokal v objemu svoje dobro oblečene, blede matere; nekaj topoglavih ljudi si je stalo nasproti, nerodno so se vedli, tako da ni bilo več besed ko nekaj vprašanj, ki so dobila za odgovor le skomizganje z rameni — in nato so se razšli. Neka načičkana ženska je prišla obiskat svojega nekdanjega »ženina«, ki je zamahnil z roko nanjo, jo grozno preklel in zakričal, naj ne pride nikoli več, da je samo ona kriva njegove nesreče.

Mina je sedela, ne da bi se zgenila. Videla je še, kako je neki izbrano oblečen gospod svečano poljubil roko neki jetnici v grdi, raševinasti obleki in je iz njunega tihega razgovora razumela le besede: »Pogum, ljuba grofica, sonce še zmeraj sije!« Zraven pa je neki postopač s kvanto nahrulil neko ženščino. Mina je videla majhen izbor jetnikov: plemstvo in meščanstvo, butce in učenjake, ko cerkvena miš revno paro in propale razuzdance. Jetnišnica je »najbolje razvrščeno shodišče« človeške družbe. Nikjer niso ljudje tako »pomešani«, nikjer si niso tako do dna enaki visoki in nizki, ubogi in bogati, učeni in zabiti, krivi in malo krivi ali celo nedolžni ljudje ko tu. Nikjer na svetu ni vse tako izenačeno; izven sveta pa le še v grobu, v temnici, v katero pride vsak, bodisi kralj ali berač, svetnik ali zločinec. Vstopila je neka visokorasla ženska. Težka je bila, polna, močno zardelega obraza. Kaka gospodična z dežele, prav tako zavaljena ko jaz, si je mislila Mina. Še več je je ko mene, ima jih pa bržkone že pet in trideset, a jaz šele dva in dvajset. Tudi jaz bom nekoč taka ko tale. —

Ravnatelj je spet prišel. Obrnil se je k Mini: »Nisem še dobil zveze, a jo kmalu dobim. Za ta čas sem pa naročil, naj vašega brata preoblečejo, da ne tratimo zaman časa dotlej, dokler ne doženemo, da je vse v redu, in se moreta nato že s prihodnjim vlakom odpeljati k materi.«

Tedaj je zagledal ravnatelj orjakinjo, sedečo na stolu tik vrat. Očitno je bilo njegovo veselje, ko je zagledal to žensko.

»Oh, ljuba gospa Poljakova, kako silno me veseli, da vas spet vidim!«

Žena je začela kar na lepem govoriti s preprostim, nekoliko preveč hrupnim glasom. Iz razgovora je Mina spoznala, da je ta žena blaga pomočnica, dobrotnica odpuščenih jetnikov. Odpuščen jetnik je najbednejši človek na svetu. V kaznilnici zasluži z marljivim delom največ po devetdeset, večinoma pa le po petdeset do šestdeset par na dan. Ko se mu odpro železna vrata, stoji na goli cesti, ni več vaje prostosti, ne zna si pomagati in ima v žepu komaj nekaj desetakov. Pa si, dragi moj, postavi s tem novo prihodnost! Vsa življenjska pota so v črni temi. Zdaj se pa le dotipaj na svojo pot! Sorodniki? Prijatelji? Ah, ti so se še pravočasno odvrnili od tebe, tedaj, ko te je zadela sramota! Tem se ne cedijo sline po družbi odpuščenega kaznjenca! Služba? Kdo te bo vzel v službo? Le ozri se po krščanskih ljudeh! Boš dolgo čakal, preden bo stopil kak človek, ki živi po Zveličarjevih besedah, k tebi, ti položil hladilno roko na zaznamenovano čelo in ti dejal: »Sin moj, tvoji grehi so ti odpuščeni! Vstani in hodi!«

Ta debela kmetiška žena je bila blaga dobrotnica. Nekoč je bila prišla k ravnatelju, vzela k sebi na kmetijo štiri odpuščena dekleta in jih čuvala z materinsko ljubeznijo. Ko je prvo dekle spravila tako daleč, da je mislila, da bo zdaj mogla že sama stati na pošteni poti, ji je poskrbela službo — in šla spet po drugo kandidatino poštenega življenja.

V stranskem prostoru se je oglasil telefon. Ravnatelj je odšel in se kmalu vrnil.

»Je že vse v redu, gospodična. Pošljem vam brata, ki mu je že znano, da gre na dopust. Če bi skušal pobegniti, bi bila zanj največja nesreča.«

»Pobegnil ne bo,« je rekla Mina. A čeprav se je vsa tresla, ko je pričakovala brata, vendar se pri tem ni mogla odtrgati od podeželske gospe. Ko je ravnatelj povabil ženo v pisarno, je Mina brž pristopila in jo prosila njenega naslova. Žena se je zelo začudila tej želji in ji dala naslov.

»Rada bi delovala ko vi,« je dejala Mina. »Tudi jaz bom vzela k sebi kako odpuščeno jetnico.« Ravnatelj ji je pokimal in ji želel srečno pot. —

Lojze je prišel in bil oblečen v zelo ponošeno obleko. Bled je bil, motnih, srditih oči in nervozno je zmigaval z rameni. Divje je pogledal sestro. Hotela je spregovoriti — pa ni mogla. On je obstal pri vratih. Ker je ona molčala, je povzel on:

»No, kaj je? Kaj pa ti delaš tu? Zakaj mati ne pridejo?«

»Mati umirajo.«

»Ka-aj?«

Zdrzil se je in mrko zmajal z glavo.

»Hudo pljučnico imajo. Že jutri ali po jutrišnjem bo po njih. Kličejo te! Pojdi, Lojze, z menoj; za dva dni si prost.«

»Dva dneva sta dobra,« je zamrmral Lojze.

»Mati — tako, tako, mati —! Grem. Daj, da prideva brž iz te vražje pasje luknje!«

Zunaj sta šla ob dolgem, rdečem obzidju, ki je obdajalo kaznilnico. Lojze je čakal, kdaj se bo zlila nanj ploha sestrinih očitkov. A ona ni govorila, le rekla mu je, da materi ni znano, kako je z njim.

»Saj sem jim vendar večkrat pisal!«

»Prav, a jaz jim pisem nisem izročila...«

»Si jih prestrezala?!«

»Le ne razburjaj se, Lojze; zaradi materine bolezni ni šlo drugače.«

»Saj bodo navzlic temu umrli!«

»Seveda, a predčasno jih vendar nismo smeli umoriti.«

»Taka podlost — pisma prestrezati!«

V tem hipu je Mina zasovražila fanta. Rada bi bila še dostavila: »Nismo jih smeli umoriti, kakor si ti, propalica, umoril svojega brata Bernarda!«

Lojze je srdito stopal poleg Mine, omahoval je ko kak odpuščen mornar, ki so mu pota neznana. Dospela sta do neke žganjarne. Lojze je kar z očmi požiral kričeča vrata in polne, rumene steklenice v oknu.

»Denarja mi daj za žganje!« je zašepetal.

Obstala je in ni mogla naprej. On je kolovratil dalje, mahal z rokami, buljil v napis žganjarne. Ozrl se je in se vrnil k njej.

»Ali mi daš za žganje?«

»Ne! Najbolje je, da se čim prej vrneš v ječo.«

Tedaj se je sirovo zarežal.

»Oho, ali mi ne privoščiš teh dveh dni prostosti? Da bi bila ti kdaj zaprta — ti! Dan in noč med golimi stenami, ob strašnem žrtju in od jutra do noči delati! Ti, ti bi morala noter, ti! Daj mi za žganje!«

Nekaj ljudi je obstalo in začudeno zrlo razcapanca, ki je motovilizil z rokami pred lepo oblečeno gospodično. Skoraj bi bilo prišlo do prepira. Tedaj je Mina s tresočimi se prsti vzela iz torbice denar in mu dala pet dinarjev. Zaničljivo jih je obračal v roki in dejal:

»Zelo gosposko! Pet dinarčkov, če je brat prost za dva dni!«

»Lojze, danes, ko si zvedel, da mati umirajo, boš pil žganje?«

Okrenil se je in izginil v žganjarni. Mino je zeblo, ko je čakala zunaj brata. Zardelega obraza se je vrnil. Za pet dinarjev je dobil zadosti jeruša, da si je z njim utešil prvo strast. Nahrulil je sestro:

»Domov pojdem, ko bo tema. Ne maram, da bi vsak tepec zijal vame.«

Tiho je rekla:

»Preden bova doma, bo že temno. Jože naju pričakuje na kolodvoru z zaprtim vozom.«

Stisnil je pest.

»Tudi Jože je baraba!«

Na to mu ni odgovorila, povedala pa mu je, da mu bo kupila novo obleko, suktnjo, klobuk in čevlje. Zadovoljno je zamrmral in v neki trgovini so ga preoblekli. Zdaj je bil na videz dostojen človek, umil in obril se je v kaznilnici. Še enkrat je zahteval denarja za žganje. Ko mu je Mina odločno odvrnila, da ga ne da, ji je zagrozil, da se ne odpelje k materi.

»Saj je bolje, da se ne odpelješ,« je rekla Mina odločno. »Ondi je stražnik; povedala mu bom, kaj in kako je s teboj...«

»Mina, kaj si znorela?«

Namignila je stražniku in šla k njemu.

»Mina, nikar mi ne jemlji teh dveh dni; saj bom pameten...« je zaprosil.

Medtem je bila že pri stražniku. A ga je le vprašala, kje je Kolodvorska ulica. Ko sta bila spet sama, je rekla Lojzetu, da menda zdaj že ve, da se ni šaliti z njo. Preklinjal je. Na kolodvoru je Mina naročila dvakrat kosilo za brata, ki ga je hlastno pogoltnil. Kupila mu je še dve čaši piva in šest dobrih smotk. V tretjem razredu sta se odpeljala domov. Nobeden od njiju ni spregovoril.

29.

Doma je šla Mina strahoma k materi.

»Kaj si bila z doma?« jo je vprašala bolna mati.

»Da, morala sem nekaj potrebnega preskrbeti.«

Prijela je mater za roko. Vročična je bila, Minina pa mrzla ko led.

»Kakšne dobre, mrzle roke imaš, Mina! Daj mi jih na čelo; vroče mi je.«

Mina jo je slušala. Nato se je opogumila in rekla:

»Mati, veliko veselje imam za vas.«

»Veselje? Kako le veselje zame? Ali je zame še kje kako veselje?«

»Lojze je tukl«

Starka je planila pokonci, njene trudne oči so ji zažarele, zakrilila je z rokami, hipoma je bila spet pri moči.

»Lojze? Moj Lojze? — Kje — kje?«

»Ga grem iskat, mati! Sestra, dajte materi še enkrat zdravilo in potem pojdite, prosim, doli, dokler vas ne pokličem!«

Le s težavo je spravila brata po stopnicah navzgor. Štirikrat je obstal in ni hotel iti naprej. Oklenil se je oprijemača.

»Nočem! Saj si me gotovo nalagala. Vse vedo.«

»Ne, Lojze, ničesar, ničesar ne vedo. Glej, da se sam ne izdaš!«

»Kaj naj pa rečem?«

»Tak reci, da si zdaj v mestu.«

A še pred vrati se je hotel obrniti. Pa ga je trdo prijala za rame, odprla vrata in ga potisnila v sobo. Mina je stopila v zadnji kot sobe in videla, kako so grešniku zastajali koraki, in slišala, kako je mati prestrašeno vzkliknila, a v tem vzkliku je bila vendarle vriskajoča radost. Videla je, kako se je mati nevzdržema jokala od sreče, kako je spet in spet iskala besed, pa jih le ni mogla izgovoriti, kako je razprostrla roke po sinu, ki je nemo stal pred njo. Slednjič je dejal:

»Kako vam je, mati?«

Jecljajoč smeh je bil v besedah, ko je dejala:

»Meni je zelo dobro!«

Nato je moral prisesti. Gledala ga je vsa blažena in ljubeča.

»Zahvaljen, Lojze — da si prišel.«

Ponudila mu je roko. Dasi je bilo Lojzetu neznanosko sitno, je vendar posegel po roki in jo pobožal.

»Mina! — Mina!«

»Kaj bi radi, mati?«

»Ali vidiš, Mina, kako je dober! Prišel me je obiskat — ker je vedel — da sem bolna — roko mi je pobožal — kako je dober!«

Vsa upehana je zaprla oči in za nekaj minut tiho obležala. Lojze je hotel tiho vstati in se odstraniti. Mina mu je s pogledom ukazala:

»Ostanil!« Čez čas se je mati spet zavedela. In spet je sina ljubeče pogledala.

»Prišel si — dolgo te ni bilo — nič nisem huda nate — prav nič — nič mi ni treba praviti, kje si bil — zdaj si tukaj!«

Spet mu je podala roko in spet jo je pobožal. In nato jo je pobožal po čelu. Tedaj jo je prešinila taka sreča, da ni občutila nobenih slabosti. Pozorno ga je pogledala in rekla:

»Ali se ti slabo godi, Lojze?«

»Ne!«

Potipala mu je rokav in posvaljkala blago.

»Lepo obleko imaš, Lojze. In bel ovratnik in lepo ovratnico. Dobro ti je. Oh, kako me to veseli! Ali imaš tudi suknjo, Lojze? Zima je.«

»Tudi suknjo imam,« je iztisnil glas iz grla.

»Pojdi ponjo, pokaži mi jo!«

Obotavljal se je. Minine oči so mu ukazale: »Pojdi ponjo!« Lojze je vstal. Mati se je prestrašila.

»Ali te dolgo ne bo nazaj?«

»Ne, ne,« je rekel Lojze, »suknja visi spodaj.«

»Pa še pokrij se,« mu je pri vratih zašepetala Mina.

Lojze je prišel v suknji in s klobukom na glavi. Materine oči so ga božale.

»Videti si — ko kak — imeniten gospod — ah — kako sem vesela!«

Omedlela je.

Lojze se je splazil po stopnicah nizdol. Mina je šla z njim. Spodaj v sobi ji je rekel:

»Mina, zdaj pa grem.«

»Kam?«

»No — nazaj v ječo.«

»Imaš še dovolj časa. Do po jutrišnjem zjutraj.«

»Nimam časa. Ne vzdržim več tu. V ječi je bolje.

Daj mi denarja za vozovnico!«

»Jesti moraš še — prespati se moraš.«

»Ne morem jesti in nočem spati. Koliko stane vozovnica?«

»Dvajset dinarjev šestdeset.«

»Daj mi dvajset dinarjev šestdeset!«

»Ne več?«

»Ne; več ne!«

Mina je stopila k blagajni in vzela dva stotaka, Lojze je imel še en dan časa. Težko se je borila s seboj, s svojim upanjem in strahom. Slednjič je položila stotaka nazaj, odštela dvajset dinarjev šestdeset, odšla v kuhinjo, pripravila kruha, gnjati in jajec in se spet povrnila k Lojzetu. Dobrohotno mu je rekla:

»Lojze, zdajle ne moreš nazaj. Noč je. Vlak se šele jutri zjutraj odpelje. Ostani še dotlej!«

»Nočem! Če mi ne daš dvajset dinarjev šestdeset, pa ne morem nazaj.«

»Ali nočeš več? Saj moraš spotoma kaj jesti, piti!«

»Ne bom ne jedel ne pil.«

Tedaj je bila Mina prepričana, da Lojze resno misli na povratek v kaznilnico. Smrt je pač najvplivnejša pridiga. Šla je po denar in brašno. Tedaj jo je premagala žalost in razburjenje zadnjih ur in dejala je:

»Lojze, ti si najstarejši sin Boštjanovih! Če ti je za domačijo, ti prisegam, da jo dobiš! Toneta in mene boš izplačal in midva si poiščeva kaj drugega.«

Nasmehnil se je. Kadar se izgubljen človek nasmehne, tedaj Bog položi roko nanj.

»Ne, Mina, tak podlež, taka propalica ne spada semkaj. Že v ječi mi je prišlo tole večkrat na mar, zdaj pa vidim, da je to tudi res! Svoj živ dan ne pridem domov! In zdaj grem.«

»A šele jutri zjutraj, Lojze, prvi vlak se odpelje že ob petih. Že ob pol štirih lahko greš; nihče te ne bo videl.«

A vse je bilo zaman, dejal je, da ne more več ostati, da ne gre nič več k materi.

Vstal je, a ona mu je zastavila pot. Navzlic temu je šel.

»Lahko noč, Mina! Ko se bodo mati prebudili, pa jim povej, da jih pozdravljam in da nisem utegnil dlje ostati v hiši.«

Za Mino Boštjanovo je bil ta dan najtežji in je bila noč najhujša. Proti jutru te noči je mati umrla, ne da bi se bila prej zavedela. —

Gospodarnik Jože se je z mnogimi naročili za-

rana odpeljal v mesto. A nekaj je naredil sam od sebe. Brzobjavil je v kaznilnico in prosil, naj mu brzobjavno sporočijo, ali je Lojze Boštjan dospel tja. Odgovorijo naj le: »Dospel. Kaznilnica.« Že krog enajstih dopoldne je prejel Jože v gostilni, kamor je naslovil odgovor, sporočilo: »Dospel. Kaznilnica.«

»To bo Mino zelo potolažilo,« si je dejal Jože in skrbno vteknil brzobjavko v žep.

30.

Čas! Kaj se zmeni za ljudi! Sprejema jih in jih odslavlja. Danes tega, jutri onega. — Veter je prav tako radostno pihljaj krog svežega groba Boštjanove matere, ko krog koleslja, s katerim sta se učitelj Novak in gospa Olga peljala v loško šolo. Isti veter se je igrajkjal in s prstki bobnal po oknu Lojzetove jetniške celice, in isti veter je nejevoljno spremljal prvo pesem, katero je učenik zaigral na harmoniju v svojem novem stanovanju pri Boštjanovih. Veter se šali s srečnimi ljudmi, s svetimi pesmimi, z jetniki, z grobovi. Posmehljivo žvižga po svoje, se požvižga na človeško življenje.

O, hudo bi bilo, če ne bi imel človek druge domovine ko malce tega govna, ki mu pravimo zemlja!

A tisti, ki vedo, da so kljub vsem nadlogam, vsem neuspehom, navzlic vsej revščini in vsej minljivosti neumrjoči otroci božji; tisti, ki se tega zavedajo iz vere in hrepenenja, tisti so v vetru in času pokonci — ljudje in so močni.

In taka je bila Mina Boštjanova.

Ona ni jadikovala, se ni divje upirala, ni omahovala ali celo obupavala.

»Delo!«

To je bila njena beseda. Dobra beseda, ki je bila ko hrastova palica, na katero se je oprla, če ji je hotelo spodrsniti.

A najsi je delo še toliko upravičeno slavljenjo in hvaljeno, in najsi je res, da brez dela ni življenja, in je delo najdragocenejše vino, katerega nam pičlo od-

merjeni čas nataka v čaše življenja — vendar ni edino delo tisto, kar bi nas osrečevalo. Srce nam koprni po veselju, in veselje, ki izvira iz dela, je sicer čisto, a je trpko in težko zaslužno.

Kje je sreča?! Kje je blaženost, ki bi jo dosegel tudi brez dela, se človek izprašuje. Jaz hočem biti srečen, jaz moram biti srečen! Nočem pa, da bi si moral to srečo prigarati in jo plačati; sreča naj pride sama do mene, naj pride ko kaka prijazna, darežljiva vila! Nočem, da bi si moral na sejmišču svojih dni z garanjem primešetariti to borno številce radosti. Da bi bil srečen, da bi enkrat samkrat v življenju dosegel veliko srečo!

Tako govorijo skoraj vsi ljudje. In tako se tudi poročajo, tako hlatajo za boljšimi stolčki, tako si kupujejo srečke, tako upajo zmeraj na veliki čudež, ki se bo nekoč zgodil zanje.

Mina Boštjanova ni zadela nobene življenjske srečke. Ker je prestala toliko neviht in ji je slana toliko pomorila, ji je začelo na njeni poti, ki je bila vsa zledenela, polagoma drseti. Imela je le še hrastovo palico, na katero se je opirala: imela je samo še delo. Delo jo je krepilo. Palica je bila dobra. Le to je, da ni imela nikoli cvetja. —

A Minino srce se ni znračilo, dasi so ji zašla vsa sonca. Zmeraj jo je še veselila zemlja, ko je šla z zvestim Jožetom po dvorišču ali sta hodila skupaj po njivah in travnikih ali se je na večere za mizo razgovarjala z njim o gospodarstvu in ni nikoli videla primanjkljaja, nikoli zapazila nereda.

Da, vse to je dobro delo kupčijskemu človeku. Zares, Mine ni opeharil noben živinski prekupčevalec, noben kupec, ki je prišel na dom, noben potnik kakršnekoli stroke. Zgodilo se je, da so kupci in potniki oblezli vso vas, a v Boštjanovo hišo niso vstopili, dobro vedoč, da tu ni mesta zanje.

Mina je sprejela štiri bivše jetnice za dekleta. Dobro je skrbela zanje. A dve sta jo okradli, odpustila ju je, a ne naznanila, pa sta kljub temu prišli spet v ječo. Dve je rešila. In dejala je učeniku: »Nekaj uspeha je le.«

Na večer je večkrat sedevala pri starčku. In pravil ji je o veliki, čisti glasbi. In da je največji skladatelj vseh časov Sebastijan Bach in zaigral ji je iz njegovega »Pasijona sv. Matevža« in je zapel s svojim starim, a donečim glasom nekaj nabožnih, večno živih, lepih pesmi.

Ob takih prilikah je bilo srce Mine Boštjanove čisto tiho. Tiho je bilo tudi časih, kadar je stopala z Jožetom krog njiv in so iz dalje pozvanjali zvonovi ali kadar se je za trenutke zazrla v zlata in srebrna čudesa večerne zarje. In nežno in toplo ji je bilo pri srcu, kadar je mislila na svojega ljubljenega Toneta. Nič več ga ni po sestrsko ljubila; ljubila ga je ko mati. Njegova pisma so ji bila v tolažbo mnogih, pustih dni. Časih je zapisal kako drzno besedo o kakem svojem učitelju, časih je pretepel svoje součence in je bil zato kaznovan. Vse je zmeraj odkrito priznal. Največkrat so bile njegove novice dobre. Ravnatelj, ki se je Mina pri njem zdaj in zdaj oglašala, ji je dejal: »Imeniten fant! Vsi, učitelji in sošolci, ga imamo radi! Tudi uči se pridno in dobro napreduje.«

Tedaj se je Mina v gostilni oklenila tega cigana okoli vratu, ga poljubljala in dejala:

»Ah, če te be ne bi imela!«

Nato je prišel dan, ko je tudi z Lojzetom obračunala. Na materin pogreb ni smel priti. Mina niti prosila ni, da bi mu dovolili. Materino truplo so odnesli v cerkev. Kako bi bil Lojze mogel stopiti za krsto v cerkev, v tisto cerkev, v katero je vlomil in kjer je oropal oltar! Z grozo bi vse ljudstvo zrlo nanj; morda bi ga bili še linčali. Že tedaj, ko je bil Bernardov pogreb, ji je bilo neskončno mučno, ko je morala skozi cerkvena vrata in se je spomnila: Tu je zadal Kajn mojemu nedolžnemu Abelu smrtni udarec.

A tretji dan po pogrebu se je Mina vendarle peljala k svojemu bratu Lojzetu. Hotela mu je poročati o smrti in ga vprašati, kako si je kot najstarejši sin Boštjanovih zamislil bodočnost. Mati je v svoji oporoki določila Toneta za dediča posestva, za njegovega varuha, dokler ne bo polnoleten, pa Mino. Lojzetu je pripadla samo dota. Zdaj je hotela Lojzetu povedati,

da ne bo dobil samo svojega deleža, marveč da naj dobi svojo polno tretjino. Med vožnjo pa se je domislila, da bo tako preveč vzela Tonetu, a to bi popravila s tem, da bo vse življenje delala le zanj, ki je bil njen varovanec, njen brat, otrok njenega srca.

Mračnega, plahega obraza je stopil Lojze v kaznilniško sobo za goste. Razen paznika ni bilo nikogar v sobi.

»Zdaj je končano, Lojze,« je milo dejala. »Mater smo pred včerajšnjim pokopali.«

Lojze ni odgovoril.

»Mati so že dolgo boleli, Lojze. Nihče ni kriv, da so zdaj umrli.«

»Jaz že ne!« se je razhudil, »kvečjemu ti!«

Ni ji zginila barva z lic. Nato je dejala obotavljaje se in poudarila vsako besedo:

»Bog že ve, kdo je kriv.«

»Bog!« se je zasmejal.

»Ali nič več ne veruješ v Boga, Lojze?«

»Sleparija!« je siknil. »Vse je samo sleparija! Ali ni bila sleparija tudi to, ko si me vteknila v novo obleko in so morali mati misliti, da sem imeniten gospodar?«

»To je bilo njeno zadnje veselje, Lojze! To je bila prav nedolžna neresnica, ki jo bo Bog odpustil. Prav tako pravi zdravnik bolniku, ki se bori s smrtjo, da bo še ozdravel, dasi sam ne misli tega.«

»Govoriš ko bukve. Mi, kar nas je v tej prisilni beznici, smo drugačnih besed. Mati so mrtvi. To se ne da predrugačiti. Zdaj hočem vedeti, kako je z mojo dediščino: to je zdaj najvažnejše zame.«

Tako je govoril Lojze, ki je bil še pred nekaj dnevi tako mehak pri materini smrtni postelji. Ganotje ga je že spet minilo.

Mina je vstala in je bila spet močna.

»Svojo dediščino dobiš; zato sem prišla. Najemi si odvetnika in midva — Tone in jaz — si najameva drugega; odvetnika naj skupaj izračunata, koliko ti pritiče. In potem lahko ravnaš s svojo lastnino, kakor hočeš. Sam si pa rekel, da domačije ne maraš prevzeti.«

»Ker bi mi loški osli in loške gosi zaradi tiste traparije onemogočili življenje doma in bi mi bilo v rojstni hiši ko v peklu.«

»To je res!«

»In ti tudi!«

»To pa ni res; sicer te ne bi obiskala.«

Prav tiho je zašepetal, ko je paznik pogledal skozi okno:

»Ali si mi vsaj stekleničico žganja prinesla?«

Videl je, kako se je zgrozila. Živinsko so se mu zasvetile oči, skozi zenice je šinil strasten pohlep. Zaškrtnil je z zobmi, glasno in razločno je dejal, da se ji še ne sanja ne, kako je človeku, ki je kaj takega vaje in mu mahoma vse odide. Da ne more več prestajati, da se mu bo zmešalo, kakor se je že mnogim v tej hiši. Dali ga bodo v oddelek za slaboumne, kjer jih zdaj tiči štiri in trideset. Če bi bila ona prava sestra, bi mu priskrbela steklenko žganja in mu jo skrivaj dala.

Paznik je posegel vmes.

Začutila je, da nima s svojim bratom nobene skupnosti več, rekla je, da bo dejala ravnatelju, naj poskrbi, da bo zmeraj zdrav, in glede odvetnika naj premisli, katerega bi si najel.

Še se je hotel zadirati nanjo, pa je prišel ravnatelj v sobo. —

Dva odvetnika sta nato uredila premoženjske zadeve. Jože je posodil tisti denar, ki ga je moral dobiti Lojze.

»Lahko mi obrestuješ po štiri odstotke, Mina,« je dejal zvesti služabnik, »dodam jih kapitalu. Ti in Tone bosta nekoč tako in tako moja dediča. Torej ne gre za to, da mi plačujeta obresti; to je, kot bi nosila v hranilnico.«

31.

In čez leto je nastopil za Mino Boštjanovo tisti težki dan, ko je umrla mlada gospa učitelja Novaka.

Kmalu po poroki je prišel Novak k Boštjanovim predstaviti svojo mlado ženo. Deset minut, deset stra-

hotno dolgih minut sta bila ondi. Kakor bi Mino malce kap zadela, so se ji skrotovičile ustnice, kadar je izdabila iz sebe nekaj puhlic, rekoč, kako je bilo z blagim gospodom svetnikom, kako si je mlada gospa uredila stanovanje in če je pohištvo v redu došlo. Novak je vprašal, kako je s Tonetom. Tako se je vlekel mučen, medel razgovor, dokler ni vstal Novak z navadnim izgovorom, da nočeta več motiti. Šele zdaj se je Mina vzdignila, se zahvalila za obisk in da ga ne bo mogla vrniti, ker je itak znano, kako težko breme mora prenašati in da ne gre nikoli nikamor. Malobesedno obžalovanje. Slovo. —

To pot se Mina ni ustavila na stopnicah pri oprijemaču; visoko vzravnana in močna je šla navzgor. Če jo je kdaj obšla kaka skeleča misel na učitelja Novaka, si jo je iztrebila iz glave, kakor je bila zmeraj vajena, da je naglo izpulila kak cvetoč plevelček, čim je stopila na vrt. —

Pa je čez leto dni planil kovač ves prepoten v hišo in povedal:

»Gospodična Mina — gospodična Mina — z Novakovo gospo je pa zelo hudo.«

»Kaj pa?«

»Umira!«

»Menda se vam meša, Klander?«

»Ne, ne, gospodična, sem čisto trezen! Gospa umira! Otroka je dobila in — po njej je! Saj sem zmeraj rekel, da je prešibka za življenje na kmetih.«

»In zakaj ste pritekli k meni, Klander?«

»Novak me pošilja. Gospa Olga bi rada govorila z vami, preden zatisne oči. Pa je rekel: ‚Kovač, brž, brž, vas bo Mina poslušala, rada vas ima.‘« —

Ni minilo še pol ure, ko je bila Mina v šoli. Srečala je zdravnika, ki je skomizgnil z rameni, rekoč: »Konec!« Novaka je dobila v nekem kotu na stopnišču; zmešano jo je pogledal in obraz mu je bil ves zabuhel od solza.

Mlada žena je umirala.

Mina, močna, in Olga, umirajoča, sta si pogledali iz oči v oči.

»Gospodična Mina, ali ste hudi name?«

»Nel«

»Ali se boste zavzeli za moje dete? Punčka je.«

»Da.«

Dovolj sta si povedali, povedali sta si vse.

Mlada žena je bila mrtva. Boštjanova Mina je šla po punčko. Skrbno je bila spravljena v krasnem, otroškem vozičku, ki ga je Mina kupila v mestu. Kovač ji je pomagal pri tej selitvi.

Ko so bili odnesli ženo in spravili otroka iz hiše, se je Novak zaklenil v svojo sobo.

Ko sta prišla kovač in Mina do reke, je dejal junški oproda:

»Gospodična Mina, voziček morava čez ta vražji most kar prenesti. Ta most je za samo nesrečo pri nas, pa težko je po vegastem tramovju in reka je hudič!«

Pa sta prišla otroški voziček in ga prenesla čez most. Celó v teh svečanih trenutkih ni kovač pozabil pljuniti čez ograjo mostu.

In potem je bila Boštjanova Mina sama z otrokom.

32.

Nobeno delo na svetu ni tako bogato poplačano ko materino skrbstvo. To delo ima plačilo že kar v sebi: blažen občutek sreče, da sme človek služiti najnedolžnejšemu in najljubkejšemu bitju; dragocen ponos, da sme človek sodelovati pri zgradbi človeškega življenja; sladko upanje, da ves trud v resnici prav za prav ni noben trud, marveč je lepota, in ga bo otrok nekoč tisočero poplačal. In mimo vsega tega — tisočero iznenadenj in šegavosti nastajajočega človeka!

Usoda strahovito opehari žensko, ki ji je odvzeto materinstvo; seveda ne mislimo tukaj na tiste, ki so tako neženske in nenaravne, da si otrok niti ne želijo. A sedanja doba je taka, da privzgaja ne-

navrnost. Ostriži si lase, obleci se po moško, ne imej druge skrbi, ko da si ohraniš vitko telo, živi za igro in sport in uživanje — a boj se otrok! Kaj bi s tako grdo, kvakajočo žabico? Počemu ti bo? Skazi ti telo, jemlje ti prostost, obsoja te na življenje v slabem ozračju otroške sobe, za dolgo te izključi od plesa in sporta, iztrga te iz vrst uživajočih vsaj za eno leto tvojih najlepših let. Vsak otrok te postara za več let; ti čelo izdolbe tvoje zobe; tiran je, ki nima nikoli dosti.

Če kaka žena takole misli, je presneto škoda, da nista prav tako mislila njena mati in njen oče in da je sploh prišla na svet taka lenobna čenčljavka, taka tatica, ki krade svojemu narodu najboljšo dobrino.

Če bodo naše dežele kdaj uničene, bodo take ženščine nosile poglavitno krivdo za razpad.

Ženske pa, ki jim je življenje brez njih krivde odvzelo materinstvo, ki se jim morda njih najiskrenejša želja ni izpolnila, so sirote ko vsi tisti, ki so brez dobrin in brez pravic. Materinstvo je največja čast, najvišja sreča ženske. Vendar so v hudi zmoti vsi tisti, ki v otroku ljubijo prav za prav le sebe, ki menijo, da so njegove vrline njih last, ki pa napake otroka nikoli ne iščejo v sebi in ki imajo otroke samo zato, da se z njimi bahajo in slednjic zato — da imajo dediče. Niti premisliti ne moremo, koliko odstotkov ljubezni staršev je golo samoljubje! Na milijone otrok je, ki potrebujejo pomoči, ki so brez mater! Zakaj se vedno ne najdeti taka ženska, ki nima najboljšega na svetu, in tak otrok, ki je brez najboljšega na svetu, da bi se iznebila samote in uboštva in bi oba obogatela?

Tuja kri! Groza spreleti toplo telo ženske. Pa ostaja sama v samotni sobi in ne dopušča, da bi prišel k njej otrok brez matere, ki s plahimi prstki potrka na njena vrata; nazaj na cesto mora. Ko je hotel satan pokvariti svet, je čez mero povišal ceno pravičnega samoljubja in je nasekal najkrasnejše drevo na velikem božjem svetu, samopašnost.

Resnično: desetkrat laže je biti dobra krvna mati ko srednje dobra mačeha ali posinovnica. Zakaj človek ljubi predvsem svojo lastno kri. To, kar pri kaki ženski ko motor poganja srce samo od sebe naprej, mora kaka druga ženska trudoma vleči za seboj v vozičku, ki si ga je sama naredila iz ljubezni do bližnjega. Srce ženske je motor, njena volja le nalahno gibanje mišic. In vendar — kaka strahotna zmeta! Če bi imela ti, ki si ženska brez otrok, le malo zaupanja, le malo samozataje, le malo potrpljenja — čez nekaj let, morda že čez nekaj tednov bi ti navada, najmočnejša orjakinja sveta, izvila iz srca groznico spričo tuje krvi. Priljubil bi se ti tuj otrok, kot bi bil tvoj; oskrbovala bi ga ko svojega in če bi ga izgubila, bi se bržkone prav tako jokala, kakor če bi bil kri tvoje krvi.

Boštjanova Mina je oskrbovala torej majhnega otročička, ki ni bil njene krvi. Pač je bil krvi tistega moža, ki ga je ona ljubila, vendar pa tudi krvi ženske, ki ji je uničila srečo njenega življenja. Otrok sam ji je bil tuj po krvi, po nagnenju, bil ji je prav za prav sovražen.

Tudi Mino Boštjanovo je spreletela groznica spričo tuje krvi. Večkrat, kadar je pogledala v drobčkan, zgubančen obrazček, ki sta se nanj pritiskali dve rdeči peščici, jo je zazeblo ob misli, da bo ta tuj otrok zmeraj pri njej, da si bo pridobil v hiši domovinsko pravico in da si je za vse življenje naprtila resno odgovornost. Kako naglo se je to zgodilo ob Olgini smrtni postelji; z besedico »ne« na vprašanje o krivdi, in z besedico »da« na veliko prošnjo! Resnično, smrt ne klepeta in se ne obotavlja!

»Še poslovi se pa pojdi!« tako reče in porine dušo naglo skozi vrata, čeprav se še tako koprneče ozira za svojci. —

V hiši je bila dojilja, oskrbovala je otroka. Mina je večkrat gledala, kako je kopala otroka, ga oblačila, devala v posteljico. Mina se je do svojega štiri-

najstega leta igrala z lutkami. Ker je bila že tako velika, se je igrala na skrivaj, ker je je bilo sram. Ko je nekoč prišla iz šole na počitnice, je bila medtem mati vse lutke razdala drugim otrokom in Mina se je splazila na vrt in se razjokala ko mati, kateri so pomrli vsi otroci. Dojilja se je v hiši zelo uvaževala, kakor je to sploh navada tega stanu, in ni dovolila Mini, da bi ji na kakršenkoli način pomagala pri oskrbovanju dojenčka. Nobene reči ni znala Mina prav prijeti v roke, niti ne škatle s praškom ali kosmiča bate; dojilja jo je koj pokarala in ji dajala nauke.

Učenik je spet hodil v šolo in poučeval namesto Novaka, ki ga je ženina smrt tako potrla, da ni bil za nobeno delo.

Deseti dan po rojstvu otroka je rekla Mina učniku:

»Povejte gospodu Novaku, da mora biti otrok krščen. Delj ko dvanajst dni ne sme biti noben otrok brez krsta. Bom že za vse poskrbela, Novak mi naj le sporoči, ali mu je prav, da sem jaz za botro in kakšno ime naj dobi punčka. Tudi uradno še ni naznanjena, a za to je še dovolj časa. — A saj ste v tej zadevi vi, gospod učenik, uradna oseba.«

Učenik si je s prsti počesal dolge lase s tilnika na teme in je v zadregi odvrnil:

»Saj res, uradno otroka še nismo vpisali. To se mora zgoditi, kajpa. No, pozabili smo, pa bomo zdaj storili.«

»Torej: kako naj je punčki ime, če mu je prav, da sem jaz za botro in kovač za botra, ker mi je pomagal otroka sem prinesiti in je prišel pome, da sem šla k umirajoči materi.«

Učenik je obljubil, da bo vse dobro opravil. Vrnil se je in dejal, da je Novaku vse prav in naj dobi punčka ime »Marija«.

Mina je vsa osupla dolgo molčala; nato je rekla častitemu očku, ki je bil v Loki učenik in hkrati uradna oseba: »Vpišite: ,Olga-Marija!«

Uradnik se je začudil:

»Olga?«

»Tako je.«

»Ali po materi? Olga Marija? Tako — tako! Torej najprej mati?«

»Seveda! Najprej ime matere in potem, ker gospod Novak tako želi, ime botre!«

»Olga-Marija!« je zamrmral starček, ko je stopal po stopnicah v svojo uradno sobo, ki je bila obenem glasbena soba. »Olga Marija, naravnost muzikalično! Bom zložil na to ime pesem brez besed.«

33.

Klander, kovač, je bil spet silno razburjen. Da bo on krstni boter! Pa takega imenitnega otroka, te punčke, ki je bila hči učitelja, vnukinja samega vladnega svetnika, rejenka Mine Boštjanove! Klander je bil svoj živ dan zmeraj zelo častihlepen. Zato se je bil z najbolj zagrizeno vnemo povzpел pri konjkih do podčastnika. In v loški občini so ga vsi spoštovali, pa naj reče kdo, kar hoče — posebno še zdaj, odkar je imel — s pomočjo Mine Boštjanove — dobro uspevajoče gostišče. Gostišče je bilo tako gosposko, da se je komaj upal stopiti vanj, dasi je bilo njegovo. Gosposke goste je imel. Eden je bil pomočnik tajništva višjega deželnega sodišča. Še mlad človek, ampak — jih je imel za ušesi!

Krstni boter! Ah, koliko se je kovaču izjalovilo v življenju! Prvo kovačnico mu je reka odnesla, ura na kukavico je utonila in tista predrta reč z motornim kolesom! Le polovico kupne cene so mu dali potem v trgovini zanj, češ, »rabljeno je! Po eni sami vožnji! — Krstni boter! Nekoč bi bil skoraj dosegel to čast pri nekem sorodniku, ki je bil zaposlen v opekarni. A ko je praznji suknjič že razobesil na sonce, da se prezrači, je došlo žalostno obvestilo, da so morali otroka v sili krstiti in da z botrstvom in botrinjo ne bo nič, ker je otrok že umrl. Častne zadeve so skoraj zmeraj zadeve sreče. Kovač je imel malo sreče na svetu.

Ko je vrli mojster to pot vzel praznji suknjič iz

velike omare, ki je bila na podstrešju, in si ga ogledal pri luči, se je zgodilo nekaj prav žalostnega. Očrneli obraz kovača se je mahoma posul z nežnimi, zlatimi marogami, čim je dvignil obširni škric suk-njiča proti soncu. In ko ga je pred nosom pregibal sem in tja, so po njegovih licih šegavo zaplesali sami sončni kolobarčki. Kovaču so omahnile roke.

»O, ti preteti molji! Da se more točno v petnajstih letih kaj takega napraviti in zgoditi na podstrešju!«

Ves prevzet je ogledoval nekdanji okrasedek svojega telesa, v katerem je bil pred osem in dvajsetimi leti tak brhek ženin. Poln bridkih slutenj je začel iskati svoj cilinder, ki je že od zdavnaj sameval na podstrešju kovačnice. Klander je našel klobuk med razno ropotijo, ki sicer ni nikomur nič koristila, a je bila vendar spravljena, zakaj »človek nikoli ne ve, čemu bo še prav prišla.«

Tu so bili: lonci brez roča, ponve brez dna, mišnice, ki se niso več sprožile, ogrodje nekega otroškega vozička iz njegove kolarnice in tudi kovačeva knjižnica: »Grofica beračica«, »Roza Jelodvorska«, »Beračeve skrivnosti«. Na »Beračevih skrivnostih« je ležal njegov cilinder. Kovač je podržal praznični piskerc, ki ni bil več vaje luči, k soncu. Tedaj se je stemnilo njegovo oko v mrkem sovraštvu. Molji, te pretete pare, so ostrigle njegov plemeniti svileni cilinder, da je bil ves plešast!

»Sodrga! Sodrga!«

Pred petnajstimi leti, ko mu je utonila kovačnica, je rešil kovač, sedeč v nekem koritu, tudi ta nekdanji podaljsek glave iz objema razbesnelih valov. In zdaj so ga imeli molji v delu!

Kovač je bil otrok. Navzlic temu, da je imel že dva in petdeset let, še zmeraj ni vedel, da se polagoma v vse naše življenjske okraske zaredijo molji. Jezen je bil, zadegal je klobuk čez ograjo in puhaje izginil v hišo. — Neki postopač je prikolovratil mimo, našel klobuk in se nasmehnil. Stlačil je svojo obnošeno čepico v žep, se pokril z oglodanim ci-

lindrom in šel beračit v vas. Pravkar je minil pouk, šolarji so se navduševali za cilinder. Postopač je napravil dobro kupčijo; tudi zdaj je na cesti ležal denar. Ko je prišel h krčmarju Vogelniku in mu povedal, da je našel klobuk pred kovačnico, kamor ga je tedaj kovač pravkar zadegal, mu je krčmar odkupil dragoceno redkost za denar, pribil z dvema žebličkoma cilinder na steno gostilniške sobe in si dal spodaj z okroglo pisavo napisati:

»Trgovina s častnimi pokrivali
gospoda kovaškega mojstra Klandra
v Loki.«

Klander je hotel pravkar iti k Mini Boštjanovi, da bi žalostnega srca povedal, kako se mora odpovedati veliki časti, katero mu je ona priskrbela, ker — žal, žal »nima ničesar obleči«.

Na pragu pa je srečal raznašalca časopisov. Kovač, bistra glavica, je bil zmeraj učen in željan novic. Kadar je dobil časopis v roke, je vse pustil in najprej preletel »najvažnejše«. Danes je bil »najvažnejši« zanj neki oglas, ki je v njem neki Stipo Dobrič naznanjal, da posoja po nizkih cenah za več dni najmoderneje pražnje obleke za razne svečanosti.

Tema kovačnice in kovačeve duše se je razsvetlila. Svoji ženi ni ničesar omenil, zakaj, prvič je bila za take reči preveč neumna, in drugič je bila šla pravkar v gostišče »Vila Mina« ribat stopnice. Kovač je pobral ves denar, kolikor ga je imel. Zdaj je imel vedno dosti denarja, ker je bilo v gostišču zmeraj polno gostov. Mimo tega ni nič več zapravljal v Vogelnikovi krčmi, pa ne zato, kakor da bi se mu bil nenadoma pristudil alkohol, marveč zato, ker je sovražil in zaničeval krčmarja. Gospodarsko se je kovaču dobro godilo.

Pri Stipu Dobriču je razodel svojo željo. Da je povabljen za krstnega botra k zelo imenitnim ljudem in mora biti temu primerno oblečen. Mladi človek,

ki je stregel kovaču, si je ogledal kupca, ki se mu je navzlic nedeljski obleki zazdel precej zanemarjen, in vprašal:

»Ali naj bo kaj boljšega ali kaj preprostega?«

»Kar imate najboljšega!« je rekel kovač. »Tako se spodobil! Najmodernejšel!«

»Torej za visoko družbo?« je vprašal fant.

»Za visoko družbo, kakopa! Koliko pa stane?«

»Moram še izračunati. Torej bi nemara prišla v poštev obleka s frakom?«

»I kaj pa!« je dejal Klander.

»In zraven bela ovratnica, lakasti čevlji, cilinder, morda Chapeau claque?«¹

»To se razume!« je rekel Klander, dasi se mu niti sanjalo ni, kaj naj bi bil »Chapeau claque«.

Trgovski pomočnik ga je sumljivo premeril od nog do glave in mu povedal, koliko bi približno dal za odškodnino in koliko za kavcijo. Razumljivo, da se pomočnik ni maral po ure ukvarjati s kakšnim bedakom, ki bi mu slednjič ušel, ker ne bi imel s čim plačati. Ko je Klander zvedel za ceno, se je globoko oddehnil. Saj se je že bal, da bo moral dati za to botrsko opremo vso kovačijo pa še gostišče. Pa je bil znesek prav zmeren in ga je izlahka poravnal s tem, kar je imel v denarnici. Ko se je tega zavedel, ga je pa vrag spet omrežil s prevzetnostjo. Potapljal se je po žepu in veljaško dejal:

»Bo vse takoj poravnano!«

Ko je pomočnik še zmeraj plaho zrl vanj, je Klander odprl denarnico, mu pokazal stotak in oholo rekel:

»In mimo tega — hotelir v Loki, hotel ‚Mina‘!«

Zdaj se je pomočnik kar cedil od vljudnosti in uslužnosti. Zakaj trgovska vljudnost stoji povsod brez izjeme na podlagi varnosti.

»Izvolite, prosim, v oblačilni kabinet, gospod ravnatelj!«

»Gospod hotelski ravnatelj« se je ogledoval v zrcalu, ki je bilo tako visoko kot on. Obleka s fra-

¹ Cilinder, ki se da zložiti.

kom, lakasti čevlji, »claque«, ki se je dal v ravnanju z njim bolje poučiti ko takrat o motorju, naprsnik, bela pentlja, bele rokavice. Zanesljivo, poceni, najizbranejše! To so bile vzvišene minute v življenju kovača Klandra iz Loke! Čeprav se niti ne bi mogel nikjer pokazati v tej obleki — a že te blažene minute pred zrcalom so bile več ko vredne te cene. Le neka pripomba se je še zateknila v njegovo slavo: »Gospod ravnatelj naj si dajo lase ostriči in se skrbno obriti. Izvolite morda košček najboljšega toaletnega mila?« Ah, kakšen bister in obsežen pogled je imel ta mali pomočnik za popolno gosposkost!

34.

Življenje je več ko večna sprememba; življenje je zlitina veselja in trpljenja, črnih, belih in raznih barv in tisočerih odtenkov. Na svetu ni ničesar, kar bi bilo samo resno, in ničesar, kar bi bilo samo veselo. Zabava ima pisano zastavo norčij, ki jo zatakne večkrat zraven prav žalostnih dogodkov. Nad odprtimi grobovi se pozibavajo metulji, med žalostinke na pokopališču zveni otroški smeh s ceste. Neka hči, ki je bila v dno duše žalostna, ko je z lopatico trikrat vrgla prst v odprti grob svojega očeta, se je nena doma spomnila, kako se je oče tisočkrat v življenju pošalil: »Kdo pa meče? Pa še kravjeke?«

Saj si je pozneje očitala ta spomin, a ni se mogla otresti dovtipnih besed. Ona ni bila kriva.

A tudi resnoba ima svojo zastavo, temno zastavo s tajnimi znaki naših naključij. Večkrat stoji resnoba s svojo zastavo pri oknu hrumeče svečanostne dvorane, pozibava se in izteza v vse prostore radosti.

Kdor vidi življenje le v eni luči, komur piha veter zmeraj od iste strani neba, naj ne govori o življenju; zakaj, ne pozna ga, pa čeprav je še tak »doktor Vsezna!«. —

Ko se je kovač tisto jutro pred krstom slednjič vendarle oblekel in se prikazal svoji ženi v obleki s

frakom, je žena grgrajoče zakričala in dobila čeljustni krč. Kovač je videl, v kakšen strašen položaj je s svojo gosposko obleko spravil svojo soprogo, slekel si je počasi belo rokavico z desnice in prisolil svoji ženi, ki je zijala vanj strmečih oči in razprtih ust, mogočno klofuto. Na ta način ji je pomagal, da so se čeljusti spet sklopile, žena pa je zagnala velik hrup. Kovač, skozi in skozi imeniten gospod, se ni zmenil zanjo, marveč si je počasi natikal rokavico in nato dejal: »Molči! Vcm, kaj se spodobi!« Nato je stopil k mirtovemu grmiču in si zateknil vejico v gumbnico. V kovačnici je poškilil na ugaslo votlino, če morda ne ždi ondi njegov peklenšček. A ničesar se ni zgenilo. Spričo take gosposkosti se je celo peklenšček skrnil.

Seveda se je v vasi vse zgledovalo, ko so ljudje zagledali tako načičkanega kovača, ki prav za prav ni stopal, marveč stopical, ker so ga lakasti čevlji tako tiščali in skeleli. Ko je šel preko reke, ni pljunil čez ograjo, ker je vedel, da se gosposkim ljudem to ne spodobi. Ko so ga zagledali šolarji, so najprej obstali in okameneli in se nato, ko je bil kovač kakih petdeset korakov oddaljen, hrupno zagrohotali. Neka krava je zbežljala, vsi psi so ko nori zalajali in zbežali, vse gosi so vreščeče zagagale, celo vrabci so sforotali na strehe. Na ovinku ceste je ogljar prevrnil voziček. Kovač je vzbujal ta dan skoraj isto razburjenje, ko takrat s svojo trapasto vožnjo tef-tef. A sedaj mu je bilo lepše pri srcu. Stopal je po cesti, zavedajoč se svoje gosposkosti, imenitnosti in važnosti. Zelo pa je bil razočaran, ko je videl, da Boštjanovi Mini njegova svečanostna obleka očitno ni bila všeč. Spočetka je od začudenja kar onemela, nato bi se bila skoraj razhudila. Pa ji je tako preprosto povedal, kako da je bil počeščen, ker mu je rekla, da bo on za krstnega botra, a ni imel prav nobene primerne obleke za tako svečanost. In si je moral v mestu izposoditi tole obleko, da se Mini ne bo treba sramovati radi njega. Tedaj se je Mina na ves glas prisrčno zasmejala in dejala, da je že vse prav in dobro, da je gosposki in prazničen, le tisto

mirtovo vejico naj si odstrani in jo podari krščenki, ker kaj takega pač bolje pristoji punčki ko njemu.

Jože je zapeljal lepo kočijo pred hišo in Mina je z otrokom sedla vanjo. Kovač se je mislil navzlic svoji gosposki obleki ponižno usesti zraven Jožeta na kozla, a Mina mu je velela v voz. In tako se je peljal kovač, ki je bil oblečen ko kak knez, v lepi kočiji zraven Mine Boštjanove. Te minute so bile najponosnejše v kovačevem življenju. Nikoli več ni bil deležen take krasote.

V cerkvi pa se je še nekaj pripetilo.

Župnik je prišel iz zakristije, že od daleč je zagledal kovača, razprl oči in se vrnil v zakristijo, kakor bi bil nekaj pozabil. Ondi si je precej časa prizadeval, da je bil spet zbran in pripravljen za sveto opravilo.

Nato je nastopila velika, sveta, težka resnoba.

»Olga Marija, krstim te...«

Po krstu je Mina poslala kovača k vozu, sama je nesla otroka h grobu njegove matere in tiho govorila gomili:

»Gospa Olga Novakova, tvoj otrok je krščen. Prinesla sem ti punčko kot kristjanko. Ime ji je Olga Marija.«

Nato je molče zmolila očenaš in odšla. Pri šoli so se ustavili. Kovač je moral ostati v kočiji. Odnosla je otroka v šolo, kjer sta bila Novak in učenik.

»Gospod Novak, vašo punčko sem vam prinesla. Olga Marija ji je ime.«

Ko je Novak pogledal drgetajočega obraza na rožasto-belo krstno oblačilce, je pretresljivo zajokal. Pokleknil je in poljubil krstno oblačilce in z železno močjo prijel Mino za roko in je poljubljal to roko. Ali morejo to razumeti vsi tisti, ki se jim nit življenja gladko odvija ko sukanec z vretenca? — Ne. — Ali morejo to razumeti mrtveci ali tisti, ki jim je ohromelo občutje? — Ne! —

In vendar — tako je bilo! —

Ko se je mogla Mina s svojim lahkim bremenom oprostiti učitelja, je pristopila k učeniku, ki je gledal skozi okno, in rekla:

»Dajte, naj otroci še malo porazgrajajo in ostanite še nekoliko pri njem!«

Nato je odšla. Kovač je stal pred kočijo. Šolska okna so bila polna rjovečih otrok, ki so občudovali kovača.

Odpeljali so se domov. Kovaču so postregli z dobrim zajtrkom, Mina in Jože sta mu delala družbo.

Čudno, da se je kovač zazdel nenadoma sam sebi smešen. Čutil je, da ljudje niso resnobno zrli na njegovo praznjo obleko. Kmetje so — saj jim ni zameriti! — Nerodno mu je bilo. Za nobeno ceno ne bi bil šel več takole oblečen skozi vas — že radi teh strašnih otrok ne.

In je rekel Jožetu:

»Prosil bi te, da me v zaprtem vozu popelješ na kolodvor, da v mestu spet vrnem to obleko.«

Jože mu je rad ugodil. Mina mu je svetovala, naj si obleče Jožetovo suknjo, češ, da so v vlaku različni trapasti ljudje, ki radi smešijo druge še takrat, če ni nikjer nič smešnega. Naj si obleče površnik vrh fraka in naj odda obleko v mestu in si namesto te rajši kupi kako dobro, temno obleko.

Ah, Mina! Zmeraj je vedela, kaj je zanj primerno! Ah, Boštjanova Mina! Tako je zdavnaj rekala stotina vaščanov, ki jim je Mina pomagala s svetom in tudi dejansko. Nobenega človeka niso v Loki tako spoštovali ko Mino. Celo krčmar Vogelnik se je ni upal več obrekovati. —

V mestu je kovač poslal po Toneta. Ko je Tone zagledal kovača v taki nezaslišani krasoti, je najprej nemo obstal pri steklenih gostilniških vratih, nato si je z roko zasenčil oči, upognil prste, ko da ima »daljnogled« in je nagloma začel plesati. Smejal se je in tako tulil, da je natakar mislil, da se je fantu zmešalo. Slednjič je Tone cepnil in sedel na tla.

A nato sta oba sedela za mizo, kramljala in zasnovala načrt, da se dasta fotografirati. Tone je hotel imeti na vsak način cilinder na glavi. Kovač je bil dober fant in ni mogel nikomur ničesar odreči. Izposodil si je za Toneta cilinder. Nato sta šla k fotografu

in poslala sliko Mini in zapisala: »V večem spomin od neimenovanih, a dobro znanih.«

Neznansko burkaste so se jima zazdele te besede in na vso moč sta se grohotala radi tega dovtipa.

Ko je Mina prejela karto, se sicer ni »zagrohotala«, a nasmehnila se je vendarle in njen obraz je bil lep, kakor zmeraj, če je hušknilo sonce čezenj.

»Dva otroka,« je dejala. »Na srečo — dva prijatelja.«

35.

Čas je mineval. Staro je ostalo pri starem, mlado pa je rastlo in bilo leto za letom novo. Boštjanova Mina je že pripadala starim; a v teh letih se zunanje ni spremenila in ni bila drugačnega telesa, obraza, hoje, vedenja ali govorjenja. Ostala je, kakršna je bila; tudi Jože se ni spremenil in tudi Boštjanovina se ni spremenila. A spremenil se je Tone, ki je bil mlad in je doraščal. Izpolnjeval je svoje dolžnosti v šoli, ni bil sicer kdo ve kako častihlepen, tako da bi bil prvi v razredu, a tudi zaostajal ni in je dobro napredoval. Tudi mala Olga Marija je doraščala. Mina je z otrokom doživljala vse tiste čare, ki so lepši ko pomladanske pravljice. In Mini se je otrokov prvi zobček zazdel vse bolj bel ko pomladanski zvonček. In njeno brbljanje se ji je zdelo bolj ljubko, kot so prvi pozdravi vračajočih se pticic-pevk; in svetlikanje začudenih, vprašujočih, nedolžnih oči tega malega človeškega angelčka se ji je zdelo žarkejšo ko blestenje pomladanskega sonca.

Mina je našla srečo matere. Bojazen spricho tuje krvi se je raztajala ko zmrzel sneg v toploti njene človeške ljubezni, v sili njene ženskosti. Zdaj je pripadala tistim ljudem, ki jim je že delo samo plačilo, ki ne delajo zato, da bi mogli živeti, marveč, ki živijo zato, da morejo delati. V tem preprostem navodilu je nakazana pravilna pot do vse naše sreče.

Razumljivo je bilo, da je Novak skoraj vsak dan obiskal svojega otroka. Večinoma Mine ni bilo zraven. Vendar je bila časih le prisotna in se ni bala njegove

družbe. Nikoli ni dolgo ostal, nikoli izrekel kake želje glede otroka; vse je prepuščal Mini. Ko jo je nekoč plaho vprašal, koliko je dolžan za oskrbo otroka, ga je rezko zavrnila:

»Plačo za pestunjo! Drugega pa nič!«

Novak je bil ves pobit in klavrn. Saj je svojo malo, plavolaso ženo iz srca ljubil in vsi ljudje so videli, kako mu je hudo po njej. Mina ga je opazovala, kako je dolgo zrl otroku v obraz in iskal materinih potez v njem. Tedaj je nekoč dejala:

»Taka bo ko mati.«

»Mislite, gospodična?« je vprašal z veselim, vendar dvomljivim glasom. »Bojim se, da je preveč meni podobna.«

»Nič; materi je podobna!«

Mina Boštjanova ni govorila popolne resnice. Zakaj dobro je vedela, kako se je bila nekolikokrat blaženo prestrašila, ko je videla, kako je punčka podobna očetu.

Tedaj je prišel še stari učenik zraven, se sklonil nad otroka in dobrovoljno dejal:

»Vsa je ko oče! Kakor bi jo izrezal!«

To je Mino močno vznejevoljilo in nevljudno je odvrnila:

»Gospod učenik, mislim, da imate lanske naočnike, ki niso nič več za vaše oči.«

Starček je dejal: »No, no, brez zamere! Saj je res, da potrebujem vsako leto drugačne naočnike, ker mi pešajo oči. A ti naočniki so letošnji, Mina! Pa se mi vendar — pa se mi vendar zdi...«

Pogledoval je zdaj Novaka zdaj otroka in spet otroka in nato Novaka.

»Kakor mati!« je še enkrat dejala Mina s takim glasom, ki mu ni kazalo ugovarjati — in to je tudi obveljalo.

In nato je prišel dan, ki se je mogočno razlikoval od nešteti, malenkostnih dni. Punčka je poskušala prve korake, oprijemajoč se je stopicala od stola do stola. Tedaj je bila sama pestunja pri njej. Pa je prišla

Mina v sobo, obstala na pragu in smehljaje se vprašala: »Kje pa je naša mala punčka?« Tedaj je otrok nenadoma spustil stol in vzkliknil: »Mama! Mama!« in se samostojno prigugal do Mine. Mina je prestregla otroka, da ni padel.

Bilo je pač prvikrat v življenju, da je Mina glasno zavriskala, dasi so ji bile oči vse solzne.

Vse dopoldne je bila zelo razburjena. Kaj bo dejal, ko je njegova punčka shodila? Pravkar je dovršila eno leto. Dvakrat je še poskušala z njo; in šlo je; otrok je znal hoditi.

Popoldne je prišel Novak. Ko je Mina spustila punčko iz naročja in ji rekla, naj gre k očetu, je tresočih se rok prestregel omahujočo popotnico. Pritisnil jo je k sebi in poljubil. A mala se ga je na vso moč branila in glasno zaklicala:

»Mama! — Mama!«

Pestunja je kmalu zatem odnesla otroka in Mina je dejala Novaku:

»Otrok mi pravi ,mama', kar mi oprostite, gospod Novak; še ne zna reči ,teta'.«

Prestrašen je dvignil roke:

»Prosim vas...«

Ni mu dala, da bi bil izgovoril, marveč je rekla:

»Čudno, da zna človek najlaže in najprej izgovoriti materino ime. Čim bo punčka malo odrasla, jo bom pa že naučila izgovarjati besedo ,teta'.«

»Ali ji ne boste dovolili — da vam reče ,mati'?« je pretresljivo vprašal.

Žalostno je sedela pred njim. Ustnice so ji podrhtevale.

»Jaz nisem mati, gospod Novak. Ime pripada vaši mrtvi ženi in si ga nočem lastiti. In ,teta' je tudi prav lepo ime.«

Potrtο je vstal, ji nemo segel v roko in odšel. Plašno je gledala skozi okno za njim. Stopal je s sklonjeno glavo. Nič več se ni smejal, nič več telovadil, svojo mladinsko zvezo je razpustil, nič več ni bil mlad.

En sam dan je uničil njegovo mladostno moč in nikogar ni bilo, ki bi mu pomagal stopiti na noge. Tudi Mina mu ni pomagala. To je dobro čutila. Hipoma se je tudi zavedela, da je le iz neke neumevne trme govorila tako, da ji otrok ne bi smel reči mama. Noben otrok ne bi smel biti brez tega imena in če je lastna mati mrtva, naj pride kaka druga ženska in naj ljubeznivo reče otroku: »Moj otrok si, jaz sem tvoja mati! Le reci mi ,mati'! Pokliči me s tem imenom, kadar me boš potreboval!«

Zares, na ta način ne jemlje dotična žena ničesar mrtvi materi, s tem ji položi najlepši venec na grob, ji pošlje najvzvišenejši klic miru v nebo; potem bo dejal Bog dotični ženi: »Mati si! Tvoja dobrota te je povišala v mater in moja ljuba hči si in jaz bom tvoj dobrotljivi Oče na veke.«

Zunaj je zaklicala mala punčka:

»Mama! Mama!«

Mina je pohitela ven, vzela otroka v naročje in iskreno dejala:

»Res, tvoja mama sem! Jutri bom povedala tvojemu očetu!«

36.

In potem je v teh dneh nastopil še en dan, ki se je mrko in strahotno odražal od sivih, lenobno se pretakajočih valov vsakdanjega morja.

Lojzetovo jetništvo se je bližalo koncu. Mina in Jože sta sedela pri petrolejki in se posvetovala.

Res, odvetnik jima je dejal:

»Lojze Boštjan naj vas nič več ne briga. Vse je urejeno. Pri preračunavanju zapuščine se je celo prav dobro izteklo za Lojzeta Boštjana. Kadar pride iz kaznilnice, ima za današnje razmere ogromno denarja, s katerim se more kakorkoli okoristiti. Nikar ničesar ne prenarejajte! Nase pomislite! Z Lojzetom Boštjanom pa končajte!«

Mina ni poslušala pravnika, ki je pošteno zastopal svoje stališče. Prisluškovala je onemu svetu. Odondod je prihajal ihteci glas matere:

»Skrbi za Lojzeta! Naj stori karkoli, skrbi za Lojzeta!«

Jože je privil stenj petrolejke in dejal:

»Kakšno posestvo si mora kupiti! Samostojen mora postati! Samostojnost je vse, je edino vredno življenja! Za kako večje posestvo nima dovolj denarja. A lahko mu priskočimo na pomoč.«

»Daj, Jože, oglej si kaj, poišči kako pripravno posestvo!«

»Seveda bom! Sicer ne utegnem dosti, a jutri bom že začel.«

Pet dni ni bilo Jožeta. Prav začudil se je ob povratku, da je bilo vsaj deloma v redu v hiši, ko njega ni bilo zraven, nato pa se je namuznil in rekel Mini:

»Sem le dobil nekaj za Lojzeta! Nekaj prav posebnega!«

Lojze ni sprejel rok, ki so se mu ponujale v pomoč. Tisti dan, ko je zapustil kaznilnico, je sporočil Mini in Jožetu, ki sta čakala nanj v sobi za obiske, da ju noče videti. Klavrno sta šla spet na cesto in čakala pred vrati več ko eno uro. Slednjič so znotraj odrinili velik zapah, v ključavnici je počilo in zarožljalo, vrata so se odprla, Lojze Boštjan je nastopil spet pot svobode.

Onadva sta čakala bolj ob strani. Ni ju zapazil. Gledal je v tla, počasi je hodil, nekoliko je omahoval, se nekolikokrat ustavil, visoko dvignil roke in globoko zavzdihnil. Nato je potipal zunanjo steno visokega obzidja in se naslonil nanj. Dvoje let, svoje pet in dvajseto in šest in dvajseto leto življenja, je prebil za tem zidovjem. Obleka, katero mu je nekoč Mina kupila, je bila dobro ohranjena. Vsemu človeku se je poznalo, kakor da ne ve, kaj bi zdaj. Kaj naj bi počel človek, ki čez dve leti pride iz ječe? Bržkone ima vse polno opravkov, mora dohiteti tisočero zamud, mora poskušati, da premosti strahotno mrtvi prepad, ki je zazijal med sedanjim dnem in

onim poslednjim živim dnem preteklosti. A kaj naj stori najprej? Iznova pridobljena prostost mu brni in vrvi po glavi in vsem telesu. Omahovaje je šel Lojze Boštjan po cesti. Pisano so se zasvetila kričeča vrata točilnice, v kateri je bil tedaj, ko ga je obiskala Mina. Obstal je; spomnil se je, da je bil nekoč že v njej. Nato je krenil proti vratom. Pa je bila mahoma Mina pri njem.

»Dober dan, Lojze! Pojdi vendar rajši z nama; gremo vsi skupaj v gostilno! Tudi Jože je tu.«

Trmasto jo je zavrnil: »Zakaj me ne pustita pri miru? Saj sem vama vendar sporočil!«

»Le nekoliko pojdi z nama, Lojze!« je zaprosila. »Nekaj važnega ti morava povedati, kar je zate dobro.«

»Če ne bi šel z nama,« je rekel Jože, ki je medtem pristopil k njima, »bi zamudil prav dobro kupčijo. Slednjič je pa zate vendar vseeno, ali greš v tole gostilno ali pa z nama v drugo. Saj ni daleč.«

Tedaj je Lojze nekaj zamrmral in ne da bi komu segel v roko, je šel z njima.

Vstopili so v gostilno boljše vrste in Mina je naročila steklenico najboljšega vina. Lojze se ni dal pregovoriti, da bi si slekel suktnjo; klobuk si je položil na kolena. Videti mu je bilo, da mu je na vso moč zoprno v tej družbi in da hoče proč od njiju. Bržkone bi bil v tem hipu rajši sedel v ječi ko v tem prostoru, kjer so bili dostojni, lepo oblečeni ljudje. Na dušek je izpil svoj kozarec vina. Pa ga je kar streslo. Pivcem žganja ne diši vino, tudi če je najboljše; zdi se jim zoprno in kislo.

Jože je začel govoriti. Opisal je posestvo, ki si ga je ogledal. Dva dni je bil ondi in je vse pregledal. Izvrstna prilika za nakup! Lojze ima toliko denarja, da primanjkuje le deset tisočakov, ki jih pa na to posestvo izlahka dobi kjerkoli. Jože je povedal, kje je omenjeno posestvo; dvašest milj od Loke. Kaj ugodnejšega, je še pripomnil Jože, pač Lojze ne bi mogel dobiti.

Lojze se je namrgodil.

»Dvajset milj od Loke — dobro! In tako menita, da se me iznebita!«

»Lojze,« je rekla Mina, »saj si sam dejal, da za noben denar ne bi šel več v Loko! Še veš, to si mi rekel tisto noč, ko so mati umrli.«

»Sem rekel, sem!« se je razjezil. »V Loko? V tisto gnezdo, kjer razen krčmarja Vogelnika ni niti enega pametnega človeka? Naka — nikoli — rajši spet v tisto škatlo!«

Molče in potrta sta sedela Mina in Jože. Lojze je govoril dalje, govoril tako, da so začeli nekateri gostje sosednih miz vleči besede na uho.

»In tisti gnoj — tisto posestvo v dvajset milj oddaljenem gnezdu? Če je tako pripravno, zakaj si ga pa ti, Jože, sam ne kupiš? Saj si se hotel že zdavnaj postaviti na lastne noge? He?«

»Star sem,« je klavrno dejal Jože; »nisem mogel več z Boštjanovine. Star konj naj nikar ne gre iz domačega hleva; sicer pride v slabe roke.«

Lojzetov obraz je izražal ves čas roganje in nesramno izzivanje. Oči so mu sovražno zbadale.

»Je bil tudi zame nekoč tak čas, ko nisem hotel z Boštjanovine! A prišel sem v ječo, ki ni oddaljena dvajset, ampak dvajset tisoč milj od sveta! To je šele ljubko posestvece, to, Jože! To bi moral ti kdaj pregledati!«

Mina je sedela ko okamenela. Jože je pomirjevalno in iskreno dejal:

»Ljubi moj, tega pač nisva midva z Mino zakrivila!«

Tedaj je Lojze udaril po mizi, da so zažvenketali kozarci. Gostje so planili pokonci, neki natakari je prihitel. Pomiril se je in spet odšel s pripombo:

»Prosim lepo!«

Tedaj je siknil Lojze:

»Nočem tvojega gnezda in tvojega posestva! Vsega tega kupa gnoja nočem več! Izselil se bom iz te preklete države prisilnih delavnic; v Ameriko pojdem! Tu bi kmalu vsak konjski mešetar, vsak sejmar tudi dvajset milj stran od Loke zvedel za tisto oslarijo. A jaz imam svoj denar — upam, da

je vse v redu izračunano! V Ameriko grem! Jaz naredim, kar hočem sam! Loka me v uho piši! In še vidva!«

»No,« je rekel Jože in vstal, »pa pojdiva, Mina!«

»Ostani, Jože, ostani!« je glasno zaprosila Mina; »morava še govoriti z njim!«

A Jože je odšel; odšel je, ne da bi bil Lojzetu le pokimal v slovo.

»Na glavnem kolodvoru!« je rekel Mini. »Na glavnem kolodvoru te počakam!« Nato je izginil.

Lojze in Mina sta več minut molče sedela. Mina je bila bleda ko smrt. Rdeča barva lic je izginila, je pobledele Bog ve v kateri skrbi polni deželi meglá. Zares, kje je bila v teh minutah ona pogumna Mina? Močna je bila, kadar je šlo po njeni volji, njeno srce je bilo slabotno in je podleglo trenutnim grožnjam. Mina, ona ponosna Mina Boštjanova, je spet beračila:

»Ljubi, ljubi Lojze — pomisli na našo dobro mater! — Če zares misliš v Ameriko, dovoli, da ti pomagam! Ne hodi kar tjavendan v tujo deželo, ko niti ondotnega jezika nisi zmožen! Naš učitelj Novak ima ondi brata; pisali bi mu, da bi ti vsaj v začetku šel na rokel!«

»Ne potrebujem nikakih pomagačev! Sit sem naukov! Jaz hočem biti svoj lastni gospod; si bom že znal pomagati. Sicer pa, ali ni učitelj Novak tisti, ki te je na cedilu pustil?«

Na to sirovost je Mina le prav tiho odvrnila:

»Me ni pustil na cedilu. Med nama ni padla nikoli niti ena beseda o kaki ljubezni ali o poroki.«

»No, saj mi je tudi vseeno! Kaj me briga! Vsa Loka me nič ne briga. In zdaj grem. Brez smisla je, da bi posedal tod okoli in prazno slamo mlatil. Adijo, Mina!«

Zdelo se je, kakor da je njena roka, ki mu jo je podala, vsa ohromela, ker se je tako drhteče, tako počasi dvignila.

»Bog te obvaruj, Lojze!« —

Na kolodvoru je mrko sedel stari Jože.

»Mina,« je strogo dejal. »Kar sva napravila, je bilo nápak, je bilo neumno! Odvetnik je imel prav, ko je dejal: »Pustite ga, naj gre, kamor hoče! Nikar se ne brigajte več zanj!« Sram me je, da sva danes takole ravnala. Iz stare cunje se ne da napraviti nova obleka. To ve vsak krojač. Midva pa tega nisva vedela. In, Mina, mati? Ah, če gre kaka pošta tja čez, potem je tudi ona o vsem natančno poučena! Toda, Mina, kot gospodarnik Boštjanovih te prosim: o Lojzetu nobene besede več! Zdaj smo na vrsti mi ostali in Boštjanovina! Zdaj mislimo nase!«

37.

Pa še neki mogočen dan je nastopil v življenju Mine Boštjanove: to je bil dan, ko jo je Novak zasnužil. Več ko dve leti je preteklo, odkar je umrla Olga. Imamo slike, ki so po sto in sto let enako sveže in mlade; slike v človeškem srcu živijo le nekaj let, nato pobledijo. Pač bivajo še v srcu, a so, kot bi stale v hladnih vdolbinah kake velike cerkve, na oltarjih, ki jih malokdo pogleda. Sivi prah počasnega pozabljenja se posipa nanje — vsak dan po eno zrnce.

Sedela sta skupaj na vrtu. Spet je bilo poletje, spet so prihajali visoko naloženi vozovi polni snopja skozi velika dvoriščna vrata, ki so bila obrnjena proti njivam. Tone je prišel ves prašen in prepoten. Pridno in zvesto je pomagal v počitniških dneh, a je zahteval od svoje sestre »plačo po tarifi za najboljše poljske delavce«. In res jo je dobival. Tako mu pa tudi »vrhovni poveljnik« Jože ni ničesar spregledal, »češ,« je dejal, »Boštjanovi niti pare zaman ne izdajo; kdor hoče imeti res dobro plačo, mora tudi res dobro delati.« Včasih si je dejal Tone, da bi bil bolje storil, če bi se bil vdinjal za drugovrstnega poljskega delavca. Vendar ni opešal, je jedel za tri in bil velik in močan.

Pred Novakom je stal vrček, ki je bil še last rajnega očeta, do vrha napolnjen s pivom.

Tone ga je prijel, se priklonil in dejal: »V veliko veselje mi je, da smem napiti vam, ki ste bili častitljivi vzgojitelj moje pretekle mladosti!« Žejen je bil, izpil je pol vrčka, ga spet postavil pred Novaka in rekel: »Na zdravje!« in je že odkorakal nazaj k svojemu vozu snopja.

Mina ga je hotela pokarati, a Novak je dejal:

»Ostanek mi bo zdaj še enkrat bolje teknil. Že zdavnaj je moj tovariš. Neskončno rad imam tega fanta!«

»Vem,« je rekla Mina; »edino Toneta sem rešila zase v svojih bitkah. Vse drugo je izgubljeno ali mrtvo.«

Novak je resno zavrnil: »Mina, takole pa vi ne smete govoriti; to ni po vaše. Nikoli niste jadikovali. In tudi res ni, kar pravite. Mati so vam umrli. Bernard je umrl, Lojze — kaj morete za to? Povsod ste storili svojo dolžnost. Pomislite samo na kovača, ki je že propadal, pa je zdaj tak izvrsten človek; in še pomislite na vse druge v vasi, ki ste jim pomagali z besedami in dejanji. Pomislite na krasno zmago, s katero ste si iz vrst takih ozkosrčnih nasprotnikov pridobili toliko prijateljev. Ali ni to zmaga? In — in kaj ni — kaj ni to nekaj vzvišenega in svetega, da ste ustvarili nebesa dojenčku, ki je brez matere?«

»To ni zasluga,« je rekla Mina; »to je milost!«

Novaka je obšlo neizmerno razburjenje, nenedoma je prijel Mino za roko in vzkliknil:

»Mina, prosim vas, bodite moja žena!«

Planila je pokonci. Lica so ji bila brezbarvna; ramena in glava so ji podrhtevale; sunkovito je izrekla:

»Gospod Novak — gospod Novak — kako morete — kaj takega!«

»Ali vas je tako prestrašilo — ali celo užalilo?«

»Pojdite, gospod Novak! Pojdite!«

Brž je odhitela in ga samega pustila. Tedaj je počasi odšel z vrta skozi vratca, ki so držala na cesto.

Po vasi je šel glas: »Mina Boštjanova je bolna. Že tri dni leži, bržkone ima ‚špansko‘. Španska pa

je mladim ljudem nevarna. Zelo škoda bi bilo, če bi je ne bilo več! Zdravnika pa ne mara!«

Teden dni je trajalo. Novaku se je zdel ta teden ko en sam veliki petek. So tedni, ki sestojijo iz samih velikih petkov, samih postov, iz žalosti in smrtnih muk; in celo — vse življenje more biti en sam veliki petek! —

Sedmega dne je Mina Boštjanova vendarle prišla iz sobe. Sedela je spodaj v veliki sobi; bleda je bila, vendar mirna. Tišina je bila v sobi. Nekaj muh se je brenčaje zaletavalo ob vroče šipe, ura je tik-takala v lenobno soparico, maček se je bil prav za prav namenil, da pojde miši loviti, a je bil rajši lačen, ko da bi delal v tej vročini in je dremal poleg psa, ki je bil še bolj len ko on. Vsepovsod je bil mir.

A v to poletno tišino in soparno vzdušje je stopil Novak in prinesel velik nemir s seboj. V vprašanju, kako ji je, je bila velika skrb zanjo.

»Spet mi je dobro, gospod Novak. Sedite, prosim! Nekaj resnega se moram pogovoriti z vami. Prav, da ste prišli sami, sicer bi vas bila poklicala. Dajte, da govorim nekaj časa! Nato se bo med nama vse razjasnilo.«

Plah in pobit ji je sedel nasproti. Še nekaj precej dolgih molčečih trenutkov, nato je tiho začela:

»Gospod Novak, v tem dolgem, najdaljšem tednu svojega življenja, sem vse premislila in vse dobojevala in zdaj vam bom povedala čisto resnico. Zakaj le s čisto resnico najde človek pravo pot. Nič več me ni sram priznati vam, da sem vas neskončno ljubila in da bi bila vse življenje srečna, če bi bila postala vaša žena. A prišla je druga in vzeli ste drugo. Gospod Novak, ne mislite, da vam radi tega količkaj očitam, ali da bi celo njej kaj očitala! Da bi bila jaz možki, tudi jaz bi storila isto ko vi! Kateri možki se ne bi poročil rajši z nežnim, ljubkim, gosposkim bitjem, ko pa z grdo, neokretno in zavaljeno žensko? Ne odkimavajte, gospod Novak; resnično je tako! Rajši obtožujte našega ljubega Boga, če se vam zdi, da me ni lepšo ustvaril. In ko sem nato zvedela, da

se boste oženili, sem preživela več mukepolnih tednov. To je resnica. A ko ste bili že poročeni, sem se ko smrtnemu grehu izogibala vsaki misli na vas. Pa vam je umrla žena in je meni zapustila vašo punčko. Ta dediščina je največja in najkrasnejša, kar bi jih kdaj mogla prejeti v življenju. Da smem vašega otroka vzgajati, ni moja zasluga, kakor ste nekoč dejali, marveč je sreča, ki je nisem zaslužila. In potem ...»

Nenadoma je vstala, odšla iz sobe in je dolgo ni bilo nazaj. Med tem je Novak razburjen hodil po sobi gori in doli. Kako so se vlekle te minute! Zakaj je ni? Zakaj pravi, da je grda in nerodna? Saj vendar ni! In da jo je zasnubil, ... resnično, ni je zasnubil iz hvaležnosti za vse to, kar žrtvuje njegovemu otroku. Hotel jo je imeti za ženo, željan je bil močne, zveste družice, željan žene, ki je tako pametna, tako zmožna in tako čista in zdrava ko Mina. Zakaj je nehala govoriti? Zakaj je šla ven? Ah, gotovo je je strah tega, kar mu mora še povedati. Slednjič je le prišla.

Obraz in vrat sta ji rdela; ledena voda, s katero si je bila zmočila obraz in vrat, jo je skelela.

»Dolgo vas ni bilo, gospodična! Ali je tisto, kar mi boste še povedali, tako strašno?«

»Je!«

Oči so ji begale po sobi, kakor bi iskale pomoči. Nato je sunkoma spregovorila:

»Gospod Novak, na kratko bom povedala: jaz ne morem biti vaša žena!«

Spet so prišli tisti dolgi, strahotni trenutki nemega odmora, ko se vprašanje in odgovor zagledata drug v drugega in je treba človeku v hudih zadevah odločati.

»Zakaj zavračate mojo ljubezen, Mina?« je žalostno vprašal.

Mina je jokajoče in zaeno vriskajoče odvrnila:

»Ljubezen? Saj o ljubezni ne more biti govora! Vaša ljubezen je pokopana! V drugič se človek ne zaljubi več!«

»Motite se, Mina! To zмотo so ustvarili solzavi pesniki, a življenje govori drugače! Ljubil sem Olgo

ko pomladne sanje; vas pa ljubim ko kak poletni dan. Ne snubim vas iz hvaležnosti; zasnubil bi vas, čeprav ne bi bilo nikoli Olge ali Olge Marije na svetu. Hrepenim po ženi; in nobene druge nočem ko prav vas, Mina!«

Vstala je, begala po sobi in Mina, ki je bila sicer tako mirna, je vzklikala spet in spet:

»Nikar tako, nikar, nikar, da mi je tako težko!«
Nato je obstala pri njem. Trdo je položila svojo roko na njegovo ramo in rekla:

»Ah, ko bi vedeli, koliko me stane vaša snubitvev, kako je oživila mojo nekdanjo, zamorjeno strast, kako sem v preteklem tednu trpela — pa me ne bi še enkrat zasnubili in ne bi govorili o ljubezni! Preveč ste dobri, da bi mi kaj takega prizadejali!«

»Pa zakaj, Mina — le zakaj, ko me pa vendar ljubite.«

»Saj zato! Ne morem. Kar je v grobu, je v grobu.«

Vstal je. Jezno je povzel:

»Kaj je v grobu? Neka žena je v grobu, ki sem jo zelo ljubil; jaz pa nisem v grobu, moje srce ni v grobu, vsa moja moč in moji občutki niso v grobu. Žene sem željan — in nobene druge ni — ko vi — Mina!«

»Čakajte!« je bolestno zaječala. »Le čakajte! Saj dobite kako drugo! Težko ste pogrešili Olgo, od mene se boste bržkone že laže poslovili. Le malo potrpljenja! Le čakajte!«

Še je bil jezen, ko je odvrnil:

»Mina, prejle ste rekli: ‚Človek napreduje samo z resnico‘. To je prav in dobro. Tudi jaz vam bom povedal resnico. V tistih dneh sem pač opazil, kako ste mi bili naklonjeni in če bi ne bil tega opazil, bi mi bil pojasnil Tone, ki je vse tako otroško izblebetal. Toda, Mina, tedaj v meni ni ničesar govorilo za vas; molčala je duša, molčalo srce, tihi so bili moji občutki za vas. Spoštoval sem vas, a ne drugače, kakor človek sploh spoštuje močno, junaško žensko, a ki osebno vendar ni drugače zavzet zanjo. Ko ste tedaj na onem divjaškem shodu, ki je bil zoper mene, tako neustrašeno nastopili zame, sem bil tako zavzet

za vas, da mi je bilo sitno. Mislil sem, da sem zaslužil pravi vzrok vašega poguma; vsega, kar ste storili zame, sem se tedaj sramoval. Zaeno sem se tudi zavedal, da se vam ne bom mogel zahvaliti tako, kakor ste vi želeli. Nesramen človek bi bil, če bi se vam bil tedaj z lažjo približal. Vidite, nič vam ne prizanašam, Mina. Tudi vi mi ne prizanašate! Resnico razodevava drug drugemu; poštena nasprotnika sva si. — Potem je prišla Olga. Od prvega trenutka sem jo ljubil. In kdo ne bi bil tega dražestnega bitja vzljubil? Leto dni sem živel srečno z njo; nato je umrla. In za tem je bilo v meni vse mrtvo — vse — duša, srce in občutki. Spočetka niti poučevati nisem mogel; nato sem poučeval ko kak utrujen dijak, ki je plačan od ure. A potem se je ko po kaki težki boleznici počasi vračalo zdravje. Moj Bog, saj imam šele devet in dvajset let! V teh letih človek marsikaj premaga, kar stare ljudi muči. Mlad sem še, vsako pomlad se obnovim. Ali naj se ko kak starec bojim prihodnjih dni, ali naj se odpovem vsemu, kar bi bilo dobro in lepo zame, odpovem zato, ker se je nekoč strla moja pomladanska sreča? Ah, Mina, nikar ne ponavljajte omednega svetožalja, da je v letu le enkrat maj in v življenju ena sama ljubezen! Napev te pesmi je prav tako lažniv ko besedilo — to vi prav tako dobro veste ko jaz. V novo življenje sem stopil, Mina; zame je nastopilo novo leto. Kaj bi v tem mojem novem letu ne bilo moje?«

Oddehnil si je. Mina je za trenutek molčala, nato je hladno dejala:

»Gospod Novak, nikoli ne bi bila mislila, da znate tako lepo in dolgo govoriti!«

Te besede so ko ledena voda ohladile njegovo vročino. Streslo ga je. A še bolj se je razhudil:

»Mina! Zdaj moram iti, kaj ne, kot človek, ki so ga zavrnil. Takoj bom šel. Le še minuto! Resnico hočete. Vsi, ki zahtevajo resnico, dobijo soli. To pomeni sicer modrost, a je omedno in grenko in povzročča trganje po vseh kosteh. Jaz vem, Mina, zakaj ste me zavrnil. Da naravnost povem: ker ste prezetni! Ne, ne, le nikar ne krillite z rokami! Tako je!

Jaz, ponosna Mina Boštjanova, sem prišla pri izbiri moža kot druga na vrsto. A jaz nisem in nisem bila nikoli številka dve. Zatorej, snubač, dasi ti je zdajle še tako resno: poberi se! Jaz bi morala biti zate prva, edina. Vse drugo ne pride pri meni niti v poštev. Ljubila sem te, a zdaj te vržem iz hiše, ker prihajaš od druge!«

Jaz Mina je vse to mirno poslušala. A ko je umolknil razdraženi mož in prijel za klobuk, je povzela:

»Zahvalim se vam, gospod Novak! Vaše besede so mi dobro dele. Ah, resnica človeka še vse bolj osveži ko studenčnica! Le eno ni res: prevzetna nisem bila. Ni prevzetnost to, da se branim biti vaša žena. In tudi ni resničen oni vzrok, ker sem bila — kar je res — zelo užaljena. Poglejte tamle našega starega, zvestega Jožeta! Ta je nekoč ljubil in zasnužil našo mater, ko so bili še zdravi in krepki. Delj je čakal nanje ko očak Jakob na Rahelo. Tudi mati so ga radi imeli. Če bi se bili poročili z njim, bi bilo pri Boštjanovih veliko boljše, kot je bilo sicer; bi bil v hiši oče in gospodar in Lojze se bržkone ne bi bil tako izgubil, kot se je — in tudi Bernardu ne bi bilo treba še umreti — in najbrž bi tudi mati še danes živeli.«

»No,« je vprašal Novak, »zakaj ga pa niso marali? Ker so jim otroci branili?«

»Noben otrok jim ni branil — najmanj pa jaz. Jaz sem materi še zmeraj prigovarjala, naj se omožijo z Jožetom. A niso hoteli.«

»Zakaj ne?«

»Gospod Novak, nekoč sem že poskušala to pojasniti nekemu moškemu — in sicer Jožetu, takrat, ko nam je odpovedal. A ni razumel. Tudi vi tega ne bi razumeli. Saj ste bolj izobraženi kot Jože, a zato niste bolj razumni za te stvari — ker ste tudi vi moški. Moški ničesar ne vedo in ne razumejo o ženskah. Dosti sem brala o tem in tudi dosti doživela. Vi imate klobuk v roki, gospod Novak. Ne pojdite tako — oh, ne pojdite tako od mene proč! Kako naj bi sicer živela? Pojdite vendar kot prijatelj! Nikar mi tega tako ne otežkočite!«

Trpko je dejal:

»Če torej pri vaši materi ni bila prevzetnost kriva, da so odklonili vrlega Jožeta in je bil kak drugačen vzrok — in če se me tudi vi ne branite radi prevzetnosti, ker sem se prej poročil z drugo, potem mi povejte, Mina, lepo vas prosim, zakaj me ne marate — povejte mi z dvema besedama!«

Mina je zahlipala; rdečelična Mina je pbledela. »Prav, z dvema besedama vam bom povedala, zakaj niso mati hoteli, in zakaj zdaj jaz nočem: — iz čistosti!«

Brezumno je buljil vanjo in ni našel nobene primerne besede. Mina je povzela:

»Gospod Novak, take krvi smo, ne moremo se drugič poročiti. Mati se niso hoteli in tudi jaz ne. To sem se naučila od matere in bržkone je to tudi v meni. Ko je mrtev tisti, ki smo ga ljubile, naj gre ženska v tihi žalosti sama po svoji poti! To je tisto, o čemer sem razmišljala prošli teden. Tisti, ki sem si ga nekoč želela, je umrl. Tujec pa naj gre.«

In »tujec« je moral oditi.

38.

Nato je prišla vojna. Tudi po tihi Loki je zatrobila strahotna tromba. Prvi, ki se je prijavil, je bil kovač Klander. Zadegal je kladivo v kot, zapustil je ženo, gostišče, kovačnico, celo Mina Boštjanova mu je bila ko kaka navadna Mina Boštjanova. Klander je odšel reševat domovino. Za vse drugo se ni prav nič brigal.

V glavnem mestu se je zglasil kot dobrovoljec pri svojem starem polku. Priporočil je sam sebe s tem, da je povedal, da ima šele dva in petdeset let, je torej še čisto mlad, neizrabljen človek in mimo tega posestnik hotela. Po poklicu pa je kovač. »Kovača« so hoteli imeti. Uporabili bi ga za podkovanje in podobno. A Klander je odvrnil, seveda po vojaško, da mu ni za podkovanje, da je imel tega v Loki dovolj. Da bi človek svoj živ dan gledal v kopita konj, vendar ni nikaka vzvišena življenjska naloga. Noče biti pod-

kovač; želi se bojevati s sovražniki. Njemu je tako vseeno; žena je preskrbljena, ker je zavarovana za visoko zavarovalnino.

Komisija se je muzala kovaču. Gospodje niso sicer rekli nobene besede, a to muzanje je pomenilo: »Da bi imeli same take tiče, se ne bi bilo bati izida vojne.«

Vendar je prišel Klander navzlic temu tja, kjer so imeli opravka s konji in podkovanjem. Kot nekdanji podčastnik je v svojem prostem času ko besen jezdaril najbolj divje konje; ta ježa je bila skoraj tako divja in tudi tako nevarna ko tista vožnja z motornim kolesom. Nato so ga pa le poslali na bojišče, kjer se je tako hrabro boril, da ni bil le službeno povišan v stražmojstra, marveč je prejel tudi visoko odlikovanje. Tudi sovražnik mu je nekaj podelil: ustreljen je bil v nogo in zato je moral na svojo veliko žalost spet nazaj v zaledje.

Klander je srečno, to se pravi, živ prišel domov. Korakal je v svoji krasni uniformi prav junaško, dasi malo šepajoče po vasi okrog. Njegova žena je strmela vanj ko v čudežno prikazen. Skoraj da je kar v nič izginjala pred njim. V reko ni Klander nikoli več pljunil. Kako naj bi stražmojster — kaj takega? — v tako robato, brezumno reko —? Ne! — Tudi šolarji se mu niso posmehovali; občudovali so ga. V Vogelnikovi krčmi so odstranili tisti plešasti cilinder sramote.

Mina Boštjanova je spoštljivo potipala njegov križec in rekla:

»Klander, ponosna sem, da ste moj prijatelj!«
Tedaj je bilo Klandru tako svečano pri srečanju, ko da bi bil imenovan za kapetana. —

Taka je Klandrova vojna zgodba. Ko je bila vojna pri kraju, se je srečno povrnil domov in je v duhu z vsakim udarcem s kladivom ubil po enega sovražnika.

Klander ni nikoli sklenil miru; bil je neizprosni. Nekega mirovnega govornika, ki je nastopil v Loki, je tako oklofutal, da je bil obsojen na denarno globo, ki se je še njemu zdela premajhna za njegove mogočne zaušnice.

Vojna zgodba učitelja Novaka pa je bila vsa drugačna. Že tretji dan mobilizacije je moral odriniti. Prej je prišel k Boštjanovim, prijel svojo hčerko za roko, hodil z njo po vrtu, jo včasih prav močno pritisnil k sebi, jo vzel v naročje, jo neštetokrat poljubil.

Slednjič je položil velik zavoj na trato.

»Tu — tu imaš! Moja slika je, nekaj denarja in čokolada.«

»Doblega!« je veselo zabrblijala punčka.

»Veliko dobrega, ker gre tvoj oče na vojno.«

Ko se je poslovil od Mine Boštjanove, mu je rekla:

»Mislila bom na vas tako, kot — kot...« Besede so se ji zateknile, a vendar je odločno dokončala: »Mislila bom na vas, kot bi bila vaša žena.«

S tem zagotovilom je odšel učitelj Novak na vojno.

Vsem tistim, ki so doživljali leta od 1914 do 1918, so spomini na ta leta, kot bi kdo otipaval njih skeleče rane.

Ne bomo tu opisovali velike reke same krvi; tudi ne bomo govorili o morju, ki se je stekalo iz človeških solza; ne bomo omenjali vseh svojih vzdihov, ki bi bili tak silen vihar, če bi se združili, da bi podiral gozdove.

Le o hrepenenju Mine Boštjanove bomo govorili in o njeni usodi.

Ob večerih je Mina večkrat sedevala ob samotnih njivah in strmela na zahod, kjer je tonilo solnce za gorami. Koliko pozdravov je v duhu pošiljala tja, kjer je bilo bojišče!

39.

Lojze Boštjan je padel že koj v začetku vojne. Mina je dobila sporočilo: »Vaš brat je živel še dvajset ur, preden je umrl v vojaški bolnišnici. Vam, Tonetu in Jožetu je izročil pozdrave s prošnjo, da se ne bi nihče hudoval nanj. Umrl je v Gospodu.« —

Ah, Mina, kako si se tistega dne, ko si prejela to pismo, mučila z mislimi in kako se ti je srce zvijalo

v krčih! Pa si vendarle tudi za Lojzeta skrbela, si tudi zanj molila in si nisi nikoli želela, da bi te Bog na ta način rešil tega brata.

Pismo je ležalo pred njo.

Misli so vrtale vanjo, srce jo je bolelo.

Mrtev! Šest in dvajset let je imel! Brez slovesa je odšel na bojišče. In brez sprave! Ves zagrizen! Umrl je v tujini. Bog ve, kje je njegov grob! Tedaj so Mino potolažile mnoge, vroče solze, ki so bile sicer tako močno zaklenjene v njej. Tako se je borila ves dan. Zvečer pa se je tolažeče domislila: »K materi je šel! Poklicala ga je k sebi!«

Zares, ta divji človek, ki je ko kaka besneča reka toliko ugonobil, se je umiril, se je izlil v materino reko, ki ga je poslala v večno morje.

Izgubljeni sin se je povrnil v domačo hišo. Mati, nobenega Kajnovega znamenja ne boste opazili na njem; le ono veliko, krvavordeče častno znamenje smrti za domovino boste zagledali, znamenje, ki je dosti bolj sveto, ko vsa odlikovanja iz pozemskih kovin, znamenje, ki je v njem zadoščenje in povišanje.

V loški cerkvi so brali črno mašo za Mininega brata Lojzeta, ki jo je ona naročila. Ko je duhovnik zapel pred oltarjem, pred tistim oltarjem, ki ga je Lojze nekoč oropal: »Requiescat in pace!« — »Naj v miru počiva!«, ni Mine pretresla bol in sramota, marveč je bil mir v njej. Zdelo se ji je, ko da bi duhovnik zapel mrtvemu vojaku odpuščenje, veliko odpuščenje domače vasi.

Na Bernarda je mislila prej ko na kakega mladega mučenika. Tudi zdaj je mislila v hladu cerkve: Če bo Bernard ondi srečal Lojzeta, mu bo rekel: »Lojze, nihče ni več nate hud, tudi tisti tam spodaj ne, niti Tone niti Jože — in niti Mina, niti en človek v Loki ne!«

Domov grede je Tone, ki je šel skupaj z Jožetom, Mino in starim učnikom in ki je obrisal poslednje solze, rekel ves jezen: »Mi pa sedimo v šoli in vse, kar morem storiti za domovino, je edino to, da se na

pamet učim pesmic in jih nabrblijam. Tudi jaz hočem ven! Prijavil se bom!«

»Petnajst let imaš,« je izredno strogo odvrnil stari učenik, »petnajst — in jaz sem tvoj jerob. In zatorej ne bo nič s prostovoljno prijavo, ker jaz tega ne dovolim. Le nikar tako neumno ne čenčaj!«

»Velik in močan sem!« je vzkliknil fant.

»Velik, močan in neumen!« je dejal učenik.

»Tako je,« je potrdila Mina.

»Tako je,« je potrdil tudi Jože.

Tedaj je mladi junak umolknil.

40.

Kdor bi hotel Mino do dna spoznati, bi jo bil moral videti, kako je stopala za plugom. Ah, mati zemlja, ti stara, sveta zemlja, lepa in čudovita si! Kdor vidi to rjavo prst, ki curlja ko blesteči se baker izpod srebrnega lemeža, kdor vidi to jedrnato, ponosno dekle, ki odločno in pripravno poteza s plugom ravne črte in ki se ji v soncu blesti plavolaso teme, se navzlic vsemu bremenu hudih dni razveseli v dno duše.

Ves mladi moški svet je bil v vojni. Doma je moralo vse naporno delati: ženske, starci in otroci. Najbolj pa je bila delovna Mina Boštjanova. Vaščani so jo občudovali. Čeprav je neprestano delala od štirih zjutraj do osmih zvečer in si je komaj dovolila malce oddiha za hrano, je imela zvečer še zmeraj dovolj časa za skrbi. Vodila je račune. Jože bi ji bil rad odvezel to delo, a on ni razumel teh stvari. Če je kdaj dospela v Loko kaka nesrečna vest, da je ta ali oni padel ali bil težko ranjen, je šla Mina k dotični ženi ali stari materi in je tolažila in tudi dejansko veliko pomagala. Za ljudi, ki niso vedeli ne kako ne kaj, je napravljala zavojčke ali jim pisala pisma. Posebno se je zavzemala za otročnice in vojne sirote. Kje je bilo zdaj tisto sovraštvo, ki se je nekoč dvigalo zoper Mino? Razpršilo se je in vsa vas je Mino vzljubila in jo bolj in bolj spoštovala. Niti enega sovražnika ni bilo več, vsi so jo le občudovali. Celo krčmar se zoper

Mino ni upal ničesar reči. Vogelnik je spet nekoč imel srečo. Teden prej, preden je izbruhnila vojna, je dopolnil petinštirideseto leto in mu ni bilo treba več na vojno, dasi je bil vojak. Imel je srečo in je tudi ni imel. Zagrizeno je sedeval za praznimi mizami v krčmi.

Huda leta so žvenketala po nesrečni Evropi. Vse veselje je zamrlo. Štirinajstletno pastirico je Jože nekoč močno pokaral, ker se je zasmejala psu in mački. Prepovedano je bilo smejati se; pregrešno je bilo. A mlada stvarca se je vendarle smejala, dasi ji je oče umrl v vojni, smejala psu in mački! Ko da bi bilo kaj takega vredno smeha! Ah, ta sedanja mladina! Tedaj je Mina prišla iz hiše, videla, kako sta se pes in mačka valjala po tleh in se je zasmejala, glasno in iz srca zasmejala! Tedaj je Jože godrnjaje odšel v konjski hlev. Saj se je sicer tudi on rad smejal, a le tedaj, če ga ni trgalo. Danes pa ga je trgalo. Pa vojna je bila. Strogo je bilo prepovedano smejati se.

Učenik je spet hodil v šolo. Ko je bil zaprosil spet za to službo, so ga prav radi sprejeli, zakaj vsi mladi učitelji so bili v vojni, neskončno veliko jih je tudi že padlo ondi.

Mina je s svojo odločno, pokončno pisavo, pri kateri je lahko vsak učenček spoznal vsako črko, dvakrat na teden pisala kratko pismo učitelju Novaku in mu tudi večkrat kaj poslala. Če je le mogel, ji je odgovoril; dosti prilik pa za pisanje na bojišču ni bilo.

Dvakrat je prišel Novak na dopust, enkrat kot častnik, dasi ji ni nič sporočil o tem napredovanju, in enkrat z velikim odlikovanjem, ki ji tudi ni nič pisal o njem. Tako je bil molčeč, kot mnogo onih, ki so spričo hrumenja smrti v vojni pozabili na govorjenje. Z Mino je govoril s plahim spoštovanjem, kar jo je bolelo. Na samem ni hotel biti z njo. In to jo je spet bolelo, čeprav je Mini skoraj sapa pošla ob misli, da bi bila kdaj sama z njim. Ko se je Novak obakrat poslovil in spet odšel na smrtne poljane, je Mina Bo-

štjanova zbolela. Drugi pot je obležala za štirinajst dni, je bila brez vročice, brez bolečin, a bila je vsa otrpla in onemogla. Ko se je stari učenik vendar nekoč upal do nje in jo prijazno vprašal, kako ji je, ga je nahrulila:

»Pustite me v miru! Kaj me briga hiša? Kaj me brigate vsi skupaj? Kaj me briga vse življenje? Saj tako vse propade! Saj je vse — vseeno — haha!«

Spodaj je učenik sporočil Jožetu, kako je z Mino. Dasi je bila soba prazna, je vendar učenik zašepetal Jožetu na uho:

»Zdi se mi skoraj, da je vse radi Novaka. Ona bi rada, on pa najbrž noče!«

Jože, ki mu tiho moledovanje ljubezni ni bilo tako tuje ko učeniku, je dejal raskavo in glasno:

»Obratno je res. Prav natančno vem. On bi, a ona noče.«

»Obratno?« je vprašal stari učenik in odkimal.

»Obratno? Zakaj se pa potem on zdrav odpelje na bojišče, ona pa bolna obleži doma?«

»Tega seveda tudi jaz ne razumem!« je odvrnil Jože. In oba je zaskrbela Mina in nista vedela ne kako ne kaj.

Jože je spet, a zdaj polglasno, spregovoril:

»Gospod učenik, nekaj vam bom zaupal: teh Boštjanovih žensk je sram poročiti se!«

»Sram?« se je začudil starček. »Kako, da bi se kaka ženska sramovala, če se poroči! Tudi moje Rožice ni bilo sram.«

»Seveda, vaša Rožica! Ta ni bila Boštjanova!«

Stari učenik je zamišljeno stopal po stopnicah v svojo glasbeno sobo.

Sram! Prav muzikaličen nagib. Bom zložil študijo: Rožica — Mina. Fuga in kontrafuga. Rožica po mozartovsko vesela, se ne sramuje, se rada poroči; Mina, težka ko Bachova glasba — se sramuje, se zvija sem in tja, se dviga k molitvi, obnemore v hudovanju. Dobro bo! Rožica — Mina! To bo dobra stvar!«

Kdor je doživljal tista leta od 1914 do 1918, se nerad spominja strahotnih muk, ki so jih morali prestatjati vsi tisti, ki delj časa niso dobili nobenih sporočil od svojcev z bojišča. Smrt se je režala skozi vrata in groza je bila v njenem igračkanju z vprašanjem in odgovori: »Ali živi — ali je mrtev? Da ali ne? Desetkrat bi človek stavil, da je mrtev. Ali staviš le enkrat, da še živi?« —

Kadarkoli je prispel pismonoša, je stala Mina na kolodvoru in strmela na črno torbo, ali je ondi kak listič, ki bi ji prinesel čudež odrešenja. »Ničesar z bojišča, gospodična! Tu je pač Tonetovo pismo in tu eno od kemične tvornice za umetna gnojila.«

Vsa vas je vedela, kako je z Mino Boštjanovo, vedela je, da ljubi učitelja Novaka. Pa ni padla niti senca radi tega nanjo. Mlade ženske so bile dovolj poštene, da so rekle: »Če ima njegovega otroka in ga vzgaja ko mati, zakaj ne bi bila tudi njegova žena?« To je bilo mladostno in po žensko povedano. Stare, izčrpane ženske in za vojno nesposobni starci bi bili pač radi ugovarjali, a niso nobene rekli, ker niso mogli reči ničesar. Zakaj tiste dni so vsepovsod vladale mlade ženske. Vse so bile hrabre in zmožne, čuvala so težke domače postojanke moških, in tega ne bi smeli nikoli, nikoli pozabiti! Marsikaka ženska, ki je bila doma, bi si bila zaslužila križec, zaslužila bolj ko marsikdo, ki ga je na bojišču dobil kar tako in ga ni zaslužil.

Nekoč pa je Mina Boštjanova vendarle prejela obvestilo na kolodvoru:

»Poročnik Novak ustreljen skozi pljuča — težko ranjen. Položaj resen, a ne povsem brezupen.« In spodaj podpis neke bolnišnice.

Čez dve uri je Mina Boštjanova že sedela v vlaku. Med dolgo vožnjo je bilo Mine strah, mučila se je v bolesthnih skrbeh. Venomer je bila lačna in žejna, pa ni mogla niti jesti niti piti. Slednjič se je naslonila v kot, zaprla oči in časih, kadar so le preveč divjale

misli v njej, so ji vzdrhtele ustnice in zašepetala je nekaj besed.

»Ni prav pri ta pravi!« je rekel neki stari kmetič svoji boljši polovici. Mislil je, da tiho govori, pa ga je bilo po vsem vagonu slišati.

Mina je razprla oči in tako pogledala moža, da se je plaho stisnil k svoji podjetni »materi«.

»Sem vsa pri ta pravi, dragi moj, le to je, da se peljem k svojemu ženinu, ki je smrtno nevarno ranjen. Vam pa želim za drevi mnogo sreče in zabave pri kartah!«

To je bila spet nekdanja odločna, ostra Mina Boštjanova, ki ni trpela, da jo kdo nepravilno presoja. Kmetič se je kar prestrašil.

»Ti,« je zašepetal materi, »ali jo vidiš!«

Na prihodnji postaji je s svojo boljšo polovico izstopil. Še pri odprtih vratih je glasno dejal:

»Kakšni so ljudje, le kakšni! Brez manire!«

Mina je slišala te besede, a se ni mogla nasmeh-niti. Zaprtih oči je obsedela v svojem kotu. To ji je bilo jasno: če ji bo Bog ohranil najljubše, kar ima na svetu, se ne bo več trmasto upirala, se bo iznebila vsakršnega tuhtanja, vsake plahosti in bo z veseljem postala žena tega tako ljubljenega človeka.

Mini se je razjasnilo marsikaj, kar je bilo doslej temno in zmedeno v njej. Smrt je po vseh predpisih ločila zakon. Mrtva žena ni imela nobenih pravic do živečih. Dala mu je mladost in ljubkost. Tudi Mina mu more dati mladost, zdravo, čisto mladost, a ljubkosti ni imela. A kaj bi mogla še biti mrtva žena živemu možu? Samo svetel spomin, ki je vendarle zavešen s tenčico preteklosti in izgube. Ona mu hoče biti več, hoče biti njegova močna žena, življenjska tovarišica; in če bo treba, tudi njegova bolničarka za vse življenje. In zdaj, Mina, ko si se odločila za vse tisto, kar je pametno in kar edino more tvoje življenje

osrečiti in zadovoljiti, zdaj ti bodi Bog tako milostljiv, da mu podari življenje.

Vlak je drdral in udarjal po taktu svoje železne popotne pesmi. In smrt se je igrala z Mino in ji stavila one pregrozne uganke: »Ali še živi? — Ali je mrtev?«

Skoraj je bila Mina brez glasu, ko je v bolnišnici vprašala, če poročnik Novak še živi. Zaslišala je, da je še živ. Tedaj je sedla na stol in prosila kozarca vode. Nato se je polagoma umirila. »Vdovec je,« je dejala. »Sestra, njegovega otroka vzgajam, otroka iz prvega zakona. In zdaj je moj ženin in hočem, da živi zame in za svojega otroka.«

Druge vesti o njem so bile take, da so jo prav malo potolažile. Zdravnik je gibal z roko sem in tja, z desne na levo, kot se pozibava jeziček na tehtnici.

»Tako ali tako. Petdeset odstotkov kaže črno zanj, petdeset pa belo. Resnico vam govorim, gospodična. Mi ne moremo ničesar olepšavati ali prikrivati. Vojna je. Upam, da bo že še kaj s poročnikom Novakom!«

»Gospod poročnik,« je v bolniški sobi dejala usmiljenka, »neka gospodična je zunaj, ki bi rada govorila z vami. Pravi, da je vaša nevesta.«

»Moja nevesta?« se je začudil in trudno zmajal z glavo. »Nimam nobene neveste.«

»Res, pravi, da je vaša nevesta. Vašega otroka iz prvega zakona vzgaja.«

Tedaj je bolnik tako zaprl oči, da se je sestra prestrašila, misleč, da umira.

»Ali je iz Loke?«

»Da, iz Loke.«

»Ali je — njeno ime — ?«

Ni mogel več govoriti.

»Mina Boštjanova.«

»Ah, ona, ona je!« je zašepetal. »Pa je rekla, da je moja nevesta?«

»Da — vaša nevesta — tako je rekla.«

Neskončna blaženost se je zablestela na bolnikovem licu in dejal je:

»Naj pride moja ljuba nevesta!«

In je prišla. To je bila poroka Mine Boštjanove.

42.

Vojna je minila, strahotne žaloigre je bilo konec. Po velikih mestih je hrumela vstaja. V Loki je bilo vse mirno. Tudi one žalostne spomladi leta 1919 so cvetele vijolice, so se veselili ščinkavci, so zlate zvezde regrata krasile bujne trate. Tudi te tako žalostne spomladi 1919. leta so mlada srca iskala ljubezni, stara srca pa pomlajenja in vstajenja.

Pozno v aprilu je bilo in vreme je bilo toplo ko v juniju. V tišini nedeljskega popoldneva so sedeli v Boštjanovi senčnici: Mina, učitelj Novak, stari učenik, gospodarnik Jože, kovač Klander in Tone, ki je dovršil svojo šolo. Obhajali so končni izpit Toneta.

Navzlic hudim borbam in izgubam v vojni je bila vendarle pomlad v deželi. Čebelice, ki jih je zima izstradala, so brenčale krog senčnice. V mladih cvetkah so našle medu, prav takega čistega medu, ko čebele v Adamovem paradižu. Dvoje štorkelej je stalo na slemenu senice. Ne da bi imeli kaj težkoč s potnimi listi, sta prispeli čez mnogo zaprtih mej; tudi mnogo škorcev je bilo in veliko slavčkov. Ptiči so se zelo razmnožili, zakaj ljudje iz južnih dežela niso to pot utegnili prežati na vračajoče se ptice-pevke.

V senčnici ni bil nihče glasen. Človek ni nikoli tako tih ko v burnih časih. Ludje se niso nič več znali pričkati in smejati. Le smehljali so se še in tiho govorili.

Mina je bila zdaj Novakova žena.

Ni bilo igračkanja s pogledi in ljubimkanja, niti vihravosti in divjosti, kot sicer vse pozna in zahteva mladina. Le malo se je ogrela kri, nič omotičnega ni bilo. Le mila, čista dobrohotnost je bila, odhod in

povratak z bojišča, spremstvo v domačo hišo, oskrba in mir.

»Tako gorko sije sonce,« je rekel blede Novak.

»Da se ti popolnoma pozdraviš,« je odvrnila Mina.

»Ah, Mina, sicer ne bi bil nikoli zdrav. A pri tebi se hočem pozdraviti. Pri tebi vse ozdravi, ker si ti sama le zdravje.«

»O, ne, ne, to pa ni res,« se je branila Mina, »veliko mi je zbolelo in veliko pomrlo. A ti se moraš pozdraviti in tudi boš ozdravel!«

»Zato si postala moja žena!«

Učenik je zmajal z glavo. »Ne le zato — tudi iz ljubezni!«

»Tako je,« je rekel kovač; »ona bi vas bila vzela, čeprav ne bi bili ranjeni.«

»No, morda ne!« je dejal Jože. »Šele vojna je morala Mini odpihniti strah pred zakonom.«

»Ni res!« je ugovarjal Tone, »ona ga je že od nekdaj hotela. Jaz že vem; že zdavnaj pred vojno ga je hotela.«

Mine je bilo sram. Ah, ta cigan, vpričo vseh ti tole pove!

Tedaj je povzel Novak, da bi prekinil ta pogovor:

»Sovražniki so kar nori od veselja. A vsega orožja nam le niso vzeli. Pamet imamo še.«

»Na,« je rekel Jože, »in dobro obdelano polje.«

»In nakovalo,« je dejal kovač.

»Bog je še zmeraj isti,« je dejal učenik zbrano, »Bog ni naš sovražnik.«

Nato je Novak napil Tometu, ker je izpit tako »častno« prestal.

»Častno pač ne,« je odkrito priznal Tone, »zasilni izpit so določili in tega sem res le »za silo« prestal. Vendar je bila mestna šola lahka; zdaj pa bom v Jožetovi šoli in ta je stroga.«

»Zelo stroga!« je dejal Jože.

Dasi na svetu, kjer je bilo polno težav, navzlic koncu vojne ni bilo nikjer miru, v Boštjanovi senčnici je bil lep mir.

Mina je poskrbela za izbrano dobro vino. Stari učenik je dvignil kozarec in napil:

»Mina, moja ljuba Mina! Govorim ti kot tvoj stari prijatelj in učitelj, kot spremljevalec tvojih dni, Mina. Hudo vojno je prestala naša domovina. A tudi ti, Mina, si morala prestati hudo vojno, življenjsko vojno, ki je že tedaj, ko še ni bilo svetovne vojne, besnela krog tebe. Imela si mrtvece in ranjence, napade, obleganja, sovražnosti, zmage, a tudi premagana si bila. In ti, Mina, si bila v teh svojih bojih največkrat ranjena; zato, ker si zmeraj načelovala, si bila najhrabrejša, ker si bila zmeraj v prvih vrstah! Star sem; glej, kako nalahno podrhteva kozarec z zlatim vinom, ki ga dvigam tebi v čast in tvoje zdravje! Star sem. A sreča moje starosti je, da morem skupno z vami, moji ljubi prijatelji, reči ob koncu svojih dni:

Mina Boštjanova, cvet naše vasi, je zmagala v svoji vojni!«

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000309239

008155 #

Lot 18. -

